

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ

AYLIK DERGİ NİSAN 1987

Cumhuriyet tarihinin 25 yıl 4 ay 19 günü sikiyonetim altında geçti. "Devletin güçlendirilmesi" yurtaş haklarının büsbütün kısılmamasına, demokratikleşme sürecinin kesintiye uğratılmasına yol açtı. Sikiyonetim içinde doğmuş çocuklar, toplumun askerleştirilmesi sürecinin içinde büydüler.

BÜLENT ECEVİT İLE
SÖYLEŞİ

HANGİSİ GERİCİLİK?

“..Kapitalizm gelişikçe burjuvazi de gericileşiyordu. Ve böylece iki gerici mihrakın elele vermeleri doğallaşıyordu. Üstelik bu sayede burjuvazi bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu: Dini akımların yaygınlaşması hem kitlelerdeki sosyal uyanışı frenlemeye hizmet ediyor, hem de gericiliğin esas kaynağı burjuvazi, kendini gözlerden saklayıp, yanlış hedef gösterme imkanına sahip oluyordu.”

BERRAKLIK VE
BULANIKLIK

SABAHATTİN KERİM

BERRAKLIK VE BULANIKLIK

Sosyal demokrat olmakla bilimsel sosyalist olmak arasındaki nitelik farkı çok kez gözardı ediliyor. Aralarında sınıfal bir ayırım bulunduğuuna pek de aldırmış edilmıyor.

İmperyalist kapitalizmin gelişmesine paralel olarak, Batı Avrupa'da 19. yüzyıl sonun-

da işçi hareketi içinde ortaya çıkan ve Marksizmin teorik temellerini tartışma konusu yaparak onu devrimci içeriğinden arındırmak isteyen revizyonizmin yol açtığı reformist ve oportunist sosyalizmin, günümüzde sosyal demokrasi ya da demokratik sosyalizm olarak adlandırıldığı, sosyal demokrasi teriminin böylece Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar taşıdığı anlamdan farklı bir anlam kazandığı biliniyor.

Uluslararası bir olay olan revizyonizmin toplumsal tabanını, kendi küçük burjuva görüşleri ile birlikte, dalga dalga işçi sınıfı saflarına katılan küçük burjuva yığınları oluşturmuyor.

Ayrıca, emperyalist aşırı kârların sağlığı olanaklar sonucu, emperyalist ülkeler işçi sınıfı içinde bir işçi aristokrasisinin oluşmaya başlamasıyla ve bu oluşumun bağımlı ülkelerde yansımıasyyla, bu revizyonist, reformist eğilimin ivme kazandığı da tarihsel bir gerçek.

Sosyal demokrasinin ideolojik yapısını, özellikle işçi sınıfı içindeki ayrıcalıklı konumu kapitalizmin sürüp gitmesiyle gürvence altına alınan işçi aristokrasisinin ikili niteliği belirliyor. Bir yanıyla içinde yer aldığı işçi sınıfının ekonomik ve siyasal çıkarlarını savunma zorunda olan işçi aristokrasisi, öteki yanıyla kapitalizmin sürdürülmesine hizmet ediyor.

Revizyonist tezler

Kapitalizm, emperyalist aşamasında da kapitalizm olarak kalmıştı. Ama sosyal demokrasi ideologlarına göre durum farklıydı. Kapitalizm artık eskisi gibi vahsi değildi. İnsancıl ve demokrat bir nitelik kazanmıştı. Sınıflar arasındaki eski uçurum kapanmaya yüz tuttu.

muştu. Demokrasi, sınıfların varlığına son vermemese bile, sınıf egemenliğine son vermişti. İşçilerin bu "egemen sınıfı" demokraside sahip çıkmaları gerekiyordu. Bir yandan sendikal savaşım, öte yandan sosyal demokrat partilerin iktidara gelerek yapısal değişimlere yol açmaları, durumu daha da düzelticek, kapitalizm kendiliğinden eriyip gidecekti.

Marksizmin revizyonist tezlerle mücadelede teorik, ideolojik ve siyasal alanlarda büyük bir açılığa ulaşmasını sağladı. Ayrıca, dramatik bir tarihsel olaylar dizisi, bu berraklığa daha da artırdı. Burjuva Alman ve Fransız parlamentoları birbirine savaş ilan etti. Sosyalist işçi hareketi bakımından olayın asıl dramatik boyutu, bu meclislerde grupları bulunan işçi partilerinin savaştan yana oy vermesiyle ortaya çıktı. Kaderini kendi burjuvazisinin kaderine, çıkarını onun çıkarlarına bağlayan işçi aristokrasisi, onun emperyalist paylaşım siyasetine ve şoven milliyetçiliğine de alet oluyor, Marksizmin bütün işçilerin kardeşliği ilkesini hoyratça çürüyor. İkinci Enternasyonal, işte bu yüzden çöktü.

1919'da Luxemburg ile Liebknecht'in liderliğindeki Spartakist ayaklanmanın yanı Alman işçi sınıfının Alman burjuvazisini iktidardan uzaklaştırma girişimini, ateş ve kanla bastırılmasında sosyal demokrat "sınıf kardeşleri"nin oynadıkları rol de bu berraklığa az katkıda bulunmadı.

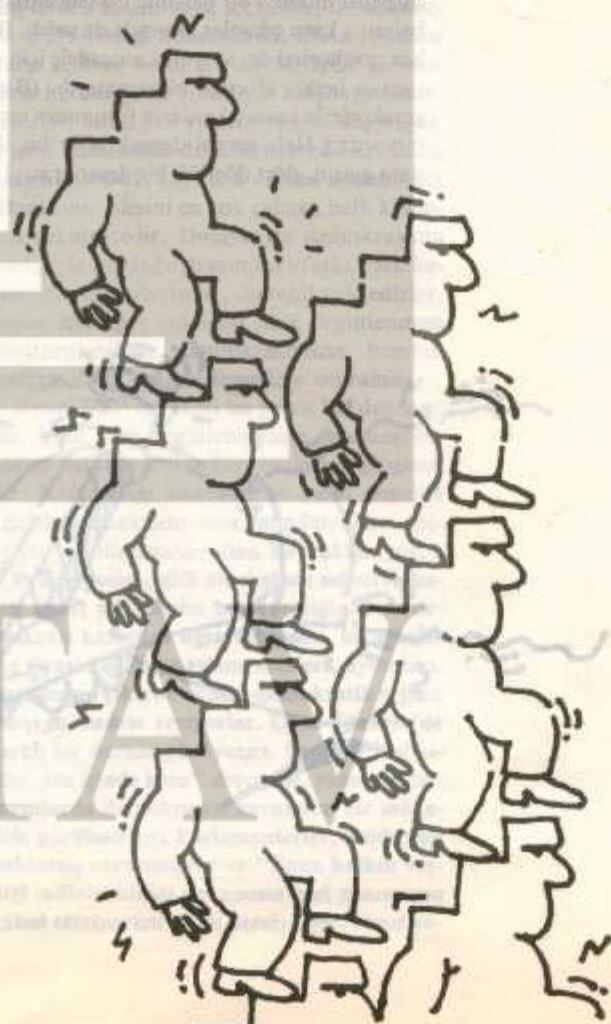
İşte Batı Avrupa ülkelerinde, günümüzde de devam eden teorik, ideolojik ve siyasal berraklığa tarihsel temelleri bu ve benzeri dramatik öykülerde yatayor. Bu ülkelerde sapla saman kolay kolay birbirine karışmıyor ve sosyal demokratlar ile bilimsel sosyalistlerin çeşitli sorunlar karşısındaki ittifakları ya da ittifak anlaşması, taraflardan birinin ideolojik ve hatta örgütsel bağımsızlığının zedelenmesi gibi bir yan sonuç ortaya çıkarmıyor. Bu iki hareketin ideolojileri, birbiri yerine ikame edilmiyor.

Türkiye'deki bulanıklık

Ama bizim ülkemizde bu berraklığın yerini yoğun bir bulanıklığın aldığı görüyorum. Sosyal demokrat olmakla bilimsel sosyalist olmak arasındaki nitelik farkı, çok kez her iki tarafta da gözardı ediliyor. Ve bu da solun birliği adına oluyor. Buna rağmen birincisinin

kapitalist sömürüyü "daha özgün, daha adil" bir sömürü biçimine dönüştürmeye, ikincisinin ise ortadan kaldırımı amaçladığına, öyleyse aralarında sınıfal bir ayırım bulunduğuuna pek de aldırmış edilmiyor. Gölü damla damla kurutma bilgeliği benimseniyor.

Kimi köşe yazarlarımız, bazen filanca eski "hızlı devrimci"nin şimdi ANAP'ta nasıl etkin bir görev aldığı ibretle belirtmekten özel bir haz duyuyorlar. Alaturka demokrasimizin dar geçitlerde sıkışıği dönemlerde artık sosyalist olmaktan vazgeçen kimi eski "hızlı devrimci"lerin ANAP'a ya da SHP'ye gitmesi arasında sınıfal seçim bakımından pek de bir fark olmamasına karşın, göze batanlar hep ANAP'a gidenler oluyor. Çünkü SHP sol bir partidir ve her işin başı da solun birliğidir. Filanca eski "hızlı devrimci"nin ANAP'a değil de SHP'ye gitmesi, solun birliğine katkıda bulunacaktır. Şu solun birliğinin ne menfe bir birlik olduğu üzerinde durmanın vakti gel-

Illustrasyon: Ugurcan Ataoglu

medi mi?

İkinci bir sosyal demokrat partinin, DSP'nin seçimlere katılacağının anlaşılması üzerine ne güçlü bir kampanya üretiliği, amılarımızda henüz taze.

Hele de seçimlere girmeye kalkışacak olan bir sosyalist parti olsaydı ve hele % 5-10 oranında bir oy potansiyelini harekete geçirileceği (hiç de hayalci değil!) kestirilseydi, hatalı ve içi boş bir 'solun birligi' kavramı etrafında çok daha güçlü bir karşı çıkışa karşılaşılacağından emin olabilirsiniz.

Demokrasi isteğinin başka her şeyi bastıracak kadar güçlü oluşu, geçmişten gelen bulanıklıkla birleşince ortaya bu manzara çıkıyor. Oysa her şeyle bastıracak kadar ya da her şeyin önüne geçecek kadar güçlü bir demokrasi isteği de-

mek, bu kavramın iyice soyutlaşması, demokrasisizliği üreten tarihsel ve sosyal yapının gözardı edilmesi, çağımızda, hele de Türkiye gibi oluşum tarihinin hiç bir bölümünde ilerici bir misyonu olmamış bir burjuvaziye sahip bir ülkede demokrasi mücadelesi ile emekçi halk ve işçi mücadeleleri arasındaki sıkı bağın hiçe sayılması demektir. O zaman da hiç olmayacağı bir 'duaya amin demek'ten ileriye gidilemez. Yani geçmişte Demokrasi için Ecevit'in etrafında yoğunlaştırılan umut ne kadar sonuçsuz kalmaya mahkûmsa, şimdi de SHP veya bir başka burjuva akıma hasredilecek enerji aynı şekilde sonuçsuz kalmaya mahkûm.

Bilimsel sosyalist solu etkisizleştirmekten başka kayda değer bir sonuç vermeyecek olan bu türlü bir sol birlikçilik anlayışı yeni değildir. Böyle bir anlayışa duçar olanlar, kendilerini bilimsel sosyalist olarak nitelendirmelerine karşın, 1970'li yılların ilk yarısında bilimsel sosyalist nitelikli bir partinin oluşturulma çabalarına karşı çıkanlar arasında da vardı. Başlıca gerekçeleri de, sosyalist mücadele için durumun henüz elverişli olmamasıdır. (Başka gerekçelerle karşı çıkanların tutumunu tartışmıyoruz.) Hele sosyal demokratlar bir iktidara gelsin, dört dörtlük bir demokrasiyi ge-

tirsin, sosyalist mücadele ondan sonra yapılmalıdır. Bu yolun yolcuları, sömürülen sınıfın örgütlenme ve siyasal mücadele hakkını, sömürücü sınıfların siyasal partilerinden biri adına ertelediklerinin farkında görünmüyordu. Önerileri kendilerine o kadar aklı yatar, o kadar tartışılmaz bir doğrulukta görünüyordu ki, örgütlenmeyi savunanların anlayışsızlıklarına çok şaşırıyor, onların davranışlarını biraz da Donkişot'a buluyorlardı.

Bugün de demokrasının fethini sosyal demokrat partilere ihaleden anlaysızlar, bilimsel sosyalist iddiaları dile getirdikleri ölçüde, aynı kategoriye giriyor ve karşımıza şu ya da benzeri sorularla çıkarıyorlar:

- Sosyal demokrasının iktidara gelmesi, bizim için öbürlerinin gelmesinden daha iyi değil mi? Sosyal demokrasi daha sola çekmek bizim görevimiz değil mi? Sosyal demokrasi basamak olarak kullanamaz muyız? vb...

Kimin basamağı?

Kendi işini başkalarından beklediği için, başkalarının yapacaklarıyla kendi yapacaklarından daha çok tasalanınanların sorularıdır bunlar. Sosyal demokrasi iktidara getirmek için sosyal demokratlar uğraşın. Sosyalistler kendi iktidarları için çalışın. Bu ilke, seçimlerde hangi partide oy vermenin daha uygun olacağı yolundaki konjonktürel soruna indirgenmesin. Sosyalistlerin kendi iktidarları için çalışma yolundaki görüşmeleriyle sınıf mücadelelerinin daha etkin ve daha doğru yollarda geliştirilmesi, sosyal demokratların hiç değilse bir bölümünü daha sol konumlara da çekecektir kuşkusuz. Ama böyle bir sonuç, sosyal demokratlara kızıl çalmak gibi işçi sınıfını pek de tasalandırmayan bir erek doğrultusunda uğraş verildiği için değil, ülkenin devrimci potansiyelinin harekete geçirilmesi dolayısıyla, işçi sınıfı siyasal hareketinin bir çekim merkezi durumuna gelmesinin yan ürünlerinden biri olarak ortaya çıkacaktır.

Sosyal demokrası basamak olarak kullanmak isteyenlerin, sosyal demokrasiye basamak olma olasılıkları son derece yüksektir. Sosyal demokrat bir parti, ister batı ülkelerindeki gibi işçi kökenli ve işçi tabanlı olsun,

ister ülkemizdeki gibi işçi hareketinin dışında kurulsun, "hangi düzen?" sorusuna, eminde sonunda "kapitalizm" anlamına gelen bir yanıt verecektir. Çünkü ideolojisinde ağır basan öğe, kapitalizmdir. İşçi sınıfı ideolojisinden yana olan bir ya da bir grup insan, sınıfı bakımdan burjuvazi alanında kalan bir örgütü kendi yanda olduğu ideolojiye her basamak yapma girişiminde, kendi gerçek kimliğini kitlelerden gizlemek, bu "basamak"ta etkinlik kazanabilmek için herkesten çok sosyal demokrat kesilmek, işçilerle, emekçilerle sosyal demokrasının önerilmesine hizmet etmek zorunda kalacaktır. Sonuçta basamak olarak kullanılan, sosyal demokrasi değil, onların "naçiz vücutları" olacaktır.

Bu bulamaklı tarihsel bir temeli olmalı. Ve bu temel titizlikle incelenmelidir.

Temel yanlış

Özellikle de örgütü sosyalist hareketin başlangıç yılları irdelenmeli. Bu hareketin, emperyalizme karşı bağımsızlığı, sultanata karşı cumhuriyeti haklı olarak savunurken, kendi sınıfal ideolojisine nasıl yabancılığı araştırılmalı. Bize temel yanlış, Kemalist hareketi desteklerken, ilk örgütü bilimsel sosyalist hareketin, genç burjuva hareket ile genç işçi hareketi arasındaki uluslararası sınıf ve erek ayırmalarının tam bir açıklıkla çizilmemesiydı. Bir güçsüzük psikozi sonucu, kendi bağımsız kimliği ile öne çıkmaya çalışmak yerine, burjuvazi kampındaki ayırmalarla bel bağlanması; bu ayırmadan işçi sınıfı hareketi açısından daha tehlikeli olanlara cephe almaya kalkışırken, onların karşısına olarak görünen öteki burjuva harekete sıkı sıkıya bağlanmaya özen göstermesinde; böylece araci amaca dönüştürmesindeydi. Kısacası, daha doğarken kendine yabancılasmıştı. Ve sonu, "ilerici" burjuva hareket ile siyasal işçi sınıfı hareketi arasındaki ayırmayı çizebilmesi oldu.

Oysa, sınıfal hareketin temellerinin atılma döneminde, onu bütün öteki hareketlerinden açıkça ayırmaya özen göstermek, her şeyden daha önemlidiydi.

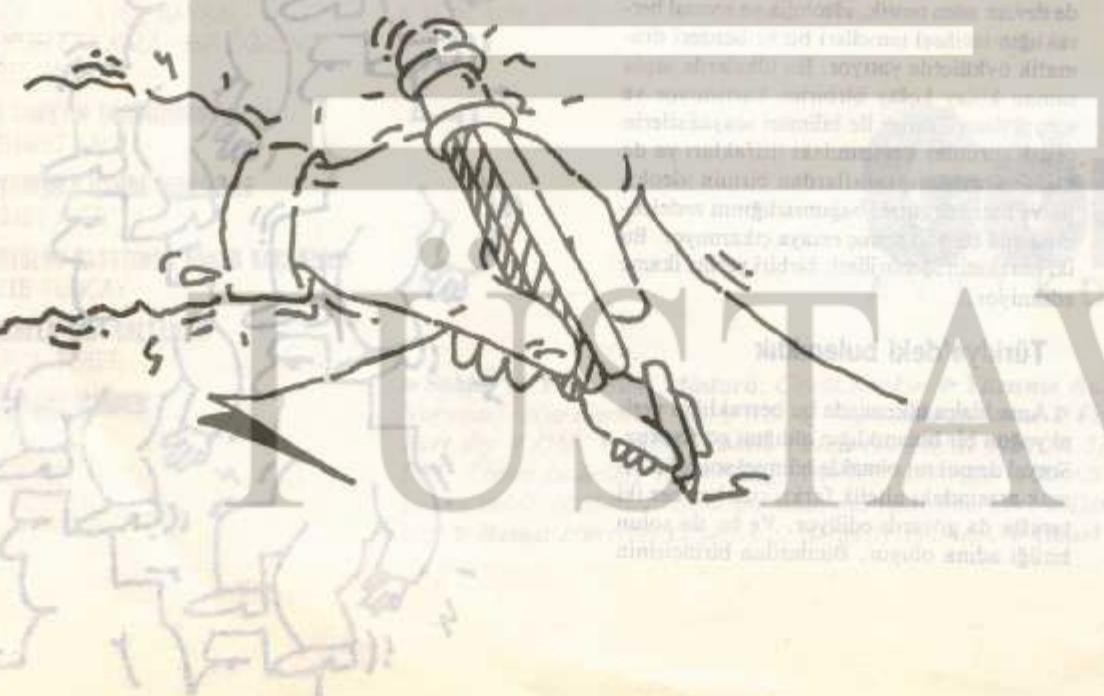
Böylece, 1960'lı yıllarda Kemalizm ile sosyalizmin, 70'lerden sonra ise sosyal demokrasi ile sosyalizmin birbirine karıştırıldığı, bu karışıklık içinde, sosyalizm yerine sosyal demokrasının ikame edilmek istediği bir durum çıktı ortaya.

Açıklıkta kaçınmanın genç proleter hareketi tehlikelerden koruyacağı varsayılmıyor idiyse, tarih bunu doğrulamadı.

Sonunda, sosyalist hareket, hem kendi içinden, tabii hem de kendi dışından, sosyal demokrasının eksikliğini tamamlayacak bir parça gibi görülür oldu. Oysa, tamamlayııcı parça ile tamamlanan bütün arasında ne fiziksel eşitlik olabilir, ne de siyasal eşitlik. Parça ile bütün arasında eşitlige dayanan bir ilişki, eşitlik temelinde bir işbirliği, bir ittifak, bir koalisyon kurulamaz. Bütün bunların olabileceğini ilk koşulu, sosyalist hareket konusundaki "tamamlayııcı parça" anlayışının hem kendi içinde, hem kendi dışında yıkılmasınıdır. Ama önce kendi içinde yıkılması gereklidir.

Bulanıklığı berraklaşdırma yolunda, son on yıl içinde az mesafe alınmamasına karşın, daha da ilerlemek gerekiyor. Bu yol, katlanılamaz yorgunluğa değer. ■

Sosyal demokrasiyi basamak olarak kullanmak isteyenlerin, sosyal demokrasiye basamak olma olasılıkları son derece yüksektir.

Bülent Ecevit siyasette uzlaşma gereklidir diyor

DEMOKRASI ÖRGÜTLÜ HALKIN İSİ

12 Eylül'den sonra halk, ancak kendi çabasıyla, kendi uğraşı ve mücadeleyle hakları ve özgürlükleri alabileceğini kavramaya başlamıştır.

Türkiye'nin siyasal yaşamında "liderlik" önemli bir kurumdur. Kısa demokratik tarihimize, doğal olarak, çok sayıda lider çıkaramamış olsa da... Bülent Ecevit ise bu kısa tarihinde en uzun geçmişi olan bir partinin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, bir aşamasındaki "imaj değiştiren" lideriydi. Şimdi, sayıları 100'ü aşan durumaların sanığı ve DSP'nin Başkanı Rahşan Ecevit'in eşi olarak dolaylı biçimde siyasetin dışına çıkmayan Bülent Ecevit, gazeteciliği, ozanlığı ve edebiyatçı kişiliğiyle de Türkiye için "başka türlü" bir lider kimliği taşıyordu. Şimdi Bülent Ecevit, sosyal demokrat kanadın bölünmüş görünümünde, bu bölünmenin sebeb-i hikmeti gibi görünen DSP'ye, esinin partisine çok yakın bir destekçi. DSP-SHP arasındaki ilişkiler ya da ilişkisizlikler konusuna hiç de根本没有 meditasyon yapmadı. Sayın Ecevit ile konuşmamızda. Konumuz demokrasi, Türkiye siyasal geçmişine ilişkin konular ve biraz da gelecek'ti. Son derece, insanı utandıracak denli nazik, saygılı kişiliği, bazı konulardaki duyarlılığı, çevresine, özellikle siyasal ve entelektüel çevresine duyduğu ince öfke, Bülent Ecevit'in genel ve döeme özgü özelliklerinden sezebildiğim ve gözlemlenebilir bazıları.

Sayın Ecevit, sorularımızı şöyle yanıtladı:

► Demokrasının kesintiye uğradığı dönemlerde, bu kesintiye son vermemi sağlamak, demokrasiyi korumak, size yalnızca siyasilerin görevi mi? Seçmenin de böyle bir görevi olduğuna inandığınız kanısındayım. Bir zamanlar dediniz gibi, "Halkın tribünlerden sahaya inmesi" neden olanak bulmuyor? Nasıl sağlanabilir?

Elbette ki yalnızca parlementonun ya da siyasilerin işi değil demokrasiyi korumak, Demokrasi aslında örgütü halk hareketleriyle gelişir. Fakat Türkiye'de bir toplumsal örgütlenme geleneği yoktur. Bunun olmamasının bazı tarihsel nedenleri vardır. 15. yüzyılın ortalarından başlayarak, yani İstanbul'un fethinin hemen ardından, Osmanlı İmparatorluğu, Türk halkını, Türk kökenlileri, tümüyle yönetim dışına itmiştir. Gerek sivil kesimde, gerek asker kesiminde bu böyle olmuştur ve her türlü halk örgütlenmesi caydırılmıştır. Birtakım ayaklanmalar biçimindeki halk ha-

◀ Bülent Ecevit.
Geçmişteki askeri
müdahalelerin hepsini
bir torbaya koyuyorum.

reketlerini de gerçek halk hareketleri olarak görmemek gereklidir. Bunlar yerel eçrafın, ayannın, merkezi yönelime güç gösterisinde bulunmak için değerlendirdiği araçlar düzeyinde kalmıştır. Benim görüşümde göre Osmanlı döneminde, ekonomik ve sosyal amaçlı ilk halk örgütlenmesini Mithat Paşa denemiştir; Balkanlar'da çok ciddi bir kooperatifçilik ve halk eğitimi hareketini başlatmıştır ama bu olağan bugünkü Türkiye toprakları içinde bulamamıştır. O yüzden de İstanbul'da sürgüne gönderileceği sıralarda yapayalnız kalmış, örgütü bir halk desteğini yanında bulamamıştır. Bu eksiklik bir anlamda demokrasının alt yapısı demek olan halk örgütlenmesi eksikliği, cumhuriyetten sonra da devam etmiştir. Tabii cumhuriyetten sonra demokratikleşme yolunda bazı iyi niyetli adımlar atılmıştır. Fakat haklar ve özgürlükler hep yukarıdan verilmiştir; yukarıdan geri de alınabilmiştir. Bu da topluma hakları, özgürlükleri hep yukarıdan beklemeye alışkanlığını doğurmuştur. Öyle sanıyorum ki 12 Eylül bu bakımdan önemli bir dönemeç noktası yerine gelebilir; çünkü 12 Eylül'den sonra halk artık hakların ve özgürlüklerin yukarıdan verilme döneminin kapanğını görmüştür. Ancak kendi çabasıyla, kendi uğraşı ve mücadeleyle hakları ve özgürlükleri alabileceğini kavramaya başlamıştır.

Bu önlümlü çok önemli bir tarihsel fırsat çıkarıyor. Eğer bu fırsat gereği gibi, zamanında değerlendirilebilirse Türkiye'de demokrasının sağlığı bir alt yapısı olabilir. Yani halk örgütlenmeleri güçlenebilir ve bu şekilde halkın siyasete ve yönetimde örgütü ve etkin katılımı sağlanabilir.

Bazı ülkelerde daha çok toplumun üst kesimlerinin öncülük ettiği hareketlerle de demokrasiye geçiş sağlanabilir; fakat o ülkeler

genellikle aydın denen kesimlerin bir demokrasi kültürü içinde yetişmiş oldukları veya başka toplumların demokrasi kültüründen yararlanabildikleri ülkelerdir. Bizde ise demokrasının kültürü eksiktir; demokrasi kültürünün felsefi temelleri yoktur. Öte yandan aydın denen kesim veya seçkinler, demokrasije ara verildiği dönemlerde, dikta rejimine karşı açık ve kesin bir direniş içine girmezlerse herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmamaktadırlar; hatta son yılların yaygın deyişimle, köşeyi daha rahat dönenmektedirler. Buna karşılık demokrasije ara verilen dönemlerin sıkıntısını, çilesini en çok çalışan halk kesimleri çekmektedir. Dolayısıyla demokrasının varlığıyla yokluğu arasındaki farkı halk kesimleri canevlerinde duyabilmektedirler. Onun için eğer ciddi bir halk örgütlenmesi oluşturulabilirse, demokrasimizin bundan sonrası daha sağlam temellere oturabilir.

Bence DSP hareketi bu yolda bir denemedir. Yani halk örgütlenmesine dayanan bir sosyal demokrat hareketi başlatma girişimidir. Karşılaştığı anayasal ve yasal engeller ağırlıkla taşımaktadır ama daha büyükleri geçmiş koşullarlarından kaynaklanıyor.

► Dünyanın çeşitli ülkelerde askeri rejimler, faşist yönetimler başa geçtiğinde ve demokrasi kesintiye uğratıldığında, bu ülkelerin siyasi kişileri, parlamenteçileri, aydınları, yurt dışına çıkarılarak ve anti-demokratik rejime karşı mücadele veriyorlar. Oysa Türkiye'de farklı bir durum görüyoruz. Sanki, "Kol kırılır, yen içinde kalır" dercesine, yabancı platformlarda demokrasiyi savunucu bir mücadele görülmüyor. Parlamenteçiler, kaldırılan haklarını savunmuyor ve "Bana halkın verdiği milletvekilliği üvanının geri alınmasını kabul etmiyorum" bile demiyorlar. Nasıl yo-

- 3 BERRAKLIK VE BULANIKLIK
ÇAĞATAY ANADOL
- 5 DEMOKRASI ÖRGÜTLÜ HALKIN İŞİ
BÜLENT ECEVİT İLE SÖYLEŞİ
ZEYNEP AVCI
- 8 BİZ ADAM OLUR MUYUZ?
SUREYYA ÖRGÜN
- 10 ORTADOĞU'DA OYUNUN KURALLARI
ŞÜKRÜ GÜREL
- 12 DEĞİNİMELER
12 EYLÜL'ÜN RÂBITASI
MEHMET DOĞANAY
- 13 İNSAN HAKLARI, ŞİRF HAKLARI
OGÜZ ÖZÜĞÜL
- 14 HANGİSİ GERİCİLİK
SABAHATTİN KERİM
- 16 SÜLEYMAN BEY, YAZI MI TURA MI?
HALİM TOGAN
- 17 MİMMET ALİ BİRÂND İLE SÖYLEŞİ
ZEYNEP AVCI
- 18 SİKIYÖNETİM YAZGI DEĞİL
- 20 SİKIYÖNETİMLER ÜLKESİ TÜRKİYE
ZAFER ÜSKÜL
- 22 EGEMENLİK (% 60) ULUSUNDUR
GENÇAY GÜRSOY
- 23 YİNE YURTTAŞLIK HAKKI
MEHMET KARACA
YAŞAR ARIKAN
HASAN BASRI AYDIN
- 24 BİR "MEA CULPA"DA REAGAN'DAN
AYŞE SARI
- 25 DEĞİNİMELER
- 26 LIBERALLER LIBERALİZM İSTEMİYOR
REŞİT ERGEMER
- 28 TÖBANK OLAYI
- 29 BİR KİTAP
- 30 SÖZCÜKLER ÜZERİNDE BİR ANLAŞMA
ÖNERİSİ
KENAN SOMER
- 32 GENCLERİMİZE BESLENME BİLİNÇİ GEREK
PROF. DR. AYŞE BAYSAL
► YURTTA KALAN BİR ÖĞRENCİ
DERT YANIYOR
- 34 BİR ANKETİN DÜŞÜNDÜRBÜKLERİ
MEHMET SALIM
- 35 DAYANIŞMA İÇİNDE MÜCADELE
AHMET İNCE
- 36 KURTULUŞ SAVAŞINDA ASKER KAÇAKLARI
METE TUNCAY
- 38 MUSALLA TAŞI SALTANATI
SEROL TEBER
- 39 30 GÜNÜN İÇİNDEN

TUNCeli

Resmi açıklamalarla göre -ağaçları çok seven ama insanları ne kadar sevdiği tartışmalı olan- T.C. Devleti, Orman Genel Müdürlüğü aracılığıyla ormanlık bölgelerde oturanları başka bölgelerde iskân etmek istiyormuş. Sadece gönüllü olanlar iskâna tabii tutulacakmış ve söz konusu ormanlık bölgeler Tunceli ve Bursa'da imiş. Tunceli köylerinde iskâna tabii tutulmayı kabul edenlerin sayısı 78.382. Böylece 152 bin toplam nüfuslu Tunceli, yarı yarıya küçülmüş oluyor. İleride ormanlık mıntıkanın genişletilmesi sonucu yeni bir iskân ile, kalanlar da başka yerlere yolları, Tunceli gider, mesele biter.

İskân nelererde yapılmış? Dört il belirtiliyor: Mersin, Antalya, Muğla ve İzmir.

Tunceli anlaşıyor da, Bursa insanın aklını karıştırıyor. Belki de karıştırırsın diye eklenmiştir iskân listesine. SHP Tunceli Milletvekili Ridvan Yıldırım, hedefin Tunceli'yi yok etmek olduğunu söylüyor ve "Basın ve SHP olaya el atınca, örtüş etmek için diğer illere de tebliğat yapılmış" diyor. Biz de bu kanaatteyiz.

Peki amaç ne? 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı iskân kanunu gereklisi aydınlatıcı olur mu acaba?

"...Dahili iskân safahâti cümleinden olarak ana dilli Türkçe olmayan nüfus birikiminin önlenmesi ve mevcutların dağıtılması..."

Kanun Türkiye'yi üç bölgeye ayırmış:

"1 numaralı mıntıkları: Türk kültürü nüfusun yoğunlaşması istenilen yerlerdir." Bu mıntıkları: Doğu ve Güneydoğu illeri oluşturuyor.

"2 numaralı mıntıkları: Türk kültürü içinde eritilmesi istenilen nüfusun nakil ve iskânnâna ayrılan yerlerdir." Bu mıntıkları da Akdeniz, Ege, Marmara ve Trakya illeri oluşturuyor. Ne tesadîf ağaçlandırma çalışmaları nedeniyle iskâna tabii tutulacak olan Tunceller Mersin, Antalya, Muğla ve İzmir'e gönderilecektir.

"3 numaralı mıntıkları: Yer, sibhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri ile bogaltılmazı istenilen ve iskân ve ikâme yasak edilen yerlerdir." Bu mıntıkları da Ağrı, Sason, Tunceli, Zeylan (Van), Kars'ın güneyi, Diyarbakır, Bitlis ve Muş'un bazı kesimleri oluşturuyor.

78 bin Tuncelili iskân konusunda niye "gönüllü" oluyor? Az ya da çok, toprağım, evim, "babاسının mezarımı" bırakıp da niye yollara düşüyor Tunceliler? Mersin, Antalya, Muğla ve İzmir mi şiddetle çekiyor onları? Yoksa Tunceli mi şiddetle itiyor?

Konuyu araştıran SHP heyeti raporunda şunları belirtiyor:

"Tunceli köylüsü yılın olduğu için kendiliğinden köyunu terk etmek istiyor.... Aşırı baskı altında yaşadıklarını, güvenlik güçlerinin olur olmaz zamanda evlerini basarak yatak odalarına kadar girdiklerini, hak arayamadıklarını, dayak ve işkenceden yıldıklarını anlatıp, Tunceli'yi terk etmek istediklerini söylüyorlar."

Anlaşılan, Tuncelili "Doğu'daki Devlet"ten iyice yılmıştır. Biraz da, bu "yılma oğusu" yüzünden ayın konusunu sikiyönetime ayırdık. Arkadaşımız Zafer Üskü'lün araştırması Cumhuriyet tarihinin neredeyse % 40'inin sikiyönetim altında geçtiğini ortaya koyuyor. Sikiyönetim sürelerinin illere göre dağılımı da her nedense işçilerin yoğun olduğu illerle, Doğu illeri şeklinde belirmiştir! Sikiyönetim resmen yokken de sıkı bir yönetim altında yaşayan Doğu illerinden biri Tunceli. İşte bu yüzden 78 bin kişi iskân edilmeye "gönüllü".

Türkiye, iyi-kötü demokrasi diye adlandırılabilen bir dönemi sadece 1960-1980 arasında yaşadı. 1960'ların ortalarından başlayarak özgürlükleri kisma, "devleti güçlendirme" cabaları hiç eksik edilmedi. 12 Mart'lar, 12 Eylül'ler... Devlet öylesine güçlendirildi ki şu "simflar üstü" devletten yurttaşın korunması bayağı bir mesele haline geldi. İşte "Sikiyönetim Yazgı Değil!" başlıklı yazımız da bu süreci irdeliyor.

Enflasyon ülkesinde yaşıyoruz. Henüz dört sayı yayınlanmış bir derginin kullandığı kâğıda üç kere zam gelirse ne yaparsınız? Fiyatımız artık 750 lira.

Görüs
AYLIK DERGİ
EKONOMİ VE
POLİTİKADA

► Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Cevat Keskin ► Yazışma Adresi: GÖRÜŞ Dergisi Nuruosmaniye Caddesi No: 5 Kat: 2 Cağaloğlu-İstanbul ► Fiyatı: Yurt içi 750.-TL
Yurt dışı 4 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurt içi 6750.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi ► Baskı: Hürriyet Ofset A.Ş. Sefaköy-İstanbul ► Genel Dağıtım: GAMEDA

rumluyorsunuz?

Değişik kişilere ve kesimlere göre, değişik nedenleri vardır bence. En önemli nedenlerinden biri şu: Türkiye'de demokrasinin kesinti dönemleri uzun sürmüyor. Ülkemizin içopolitik durumu engelliyor uzun sürmescini. Ordu çok uzun süre siyasetin içinde kalırsa, içinde çözülmeye olur, bu da ülkenin dış güvenliği açısından sakincalıdır. Ustalık Ordu'yu da yıpratır. Aydınlar, bir askeri müdahale olduğu zaman, o müdahalenin yakın bir sürede sona ereceği beklenisiyle bir köşede sessiz durmayı yeşliyor olabilir. Tabii bunun istisnaları da oluyor. Hapise atılma veya işkence tehdidi altında dışarı kaçan kimseler de oldu ama dedığınız gibi üst düzey politikacılar arasında bunu yapan olmadı. Ayrıca içerisinde müdahale rejimiyle uzlaşma veya olumlu ilişki yoluna girmeksiz mücadelenin edenler de oluyor; örneğin ben bu mücadeleni elimden geldiği kadar verdim ve bedelini ödemeyi göze aldım. Ayrıca şunu da belirtmek isterim ki müdahale döneminin veya dikta rejimlerinin uzun sürdüğü ülkelerde bile dışardan verilen demokrasi mücadeleci kanımcı pek etkili olmuyor. Örneğin Yunanistan'da cunta yönetimi sırasında bazı Yunan aydınları ve üst düzey politikacıları Batı ülkelerine gidip mücadelelerini oradan sürdürmüştürler. Fakat Yunanistan'a demokrasi, dışardan verilen o mücadeleler dolayısıyla dönmemış değil. Kıbrıs'taki barış harekatımız, Yunanistan'daki cunta yönetimini karıştırdı, sarstı ve bir anlama rastlantı bir dış olayın içe yansımıası dolayısıyla demokrasiye dönüştürüldü. İspanya ve Portekiz de bu bakımdan ilginç örneklerdir. Birçok İspanyol ve Portekiz aydını ve politikacısı mücadelelerini zaman zaman dışardan sürdürmüştürler ama kanımcı o mücadelelerden çok yine başka etkenlerle demokrasiye geçiş sağlanabilmisti. Kısacası yalnız Türkiye'de değil, başka ülkelerde de içerisinde verilen mücadele daha etkin oluyor ama şunu da belirtmek gereki ki, Türkiye'de seçkin kesim bir demokrasi mücadeleşini göze alamıyor. Daha çok özgürlük kanalları açıldıktan sonra mücadele vermeye başlıyor. O zamana kadar durumu idare etme ve beklemeye eğilimi içinde goruntuyor.

► Aydınlar, ya da sizin deyiminizle seçkinler konusuna döndemen önce geçmişe ilişkin aldiginiz bazı eleştirilere değinmek istiyorum. Özellikle ülkemde terörle karşı iktidardırın döneminde önem almadığınız, kontr-gerilla konusuna yeterince eğilmediginiz gibi eleştiriler...

Hükümette bulduğumuz 1974'ten ilk dörtlük ay ve 1978'le 79'un bir kısmında, CHP tek başına iktidarda değildi ve toplumda da

Meclis içinde de engellerle karşılaşıyordu. Yine de, sağ-sol ayrımı yapmadan terörle karşı etkin önlemler almaya çalıştık. Ama bunların hukuk devleti kuralları içinde olması gerekiyordu. Öncelikle iç güvenlik güçlerinin etkili duruma getirilmesi ve yargı organlarının daha hızlı ve saydri bir biçimde işler duruma getirilmesi gerekiydi. Polis, özellikle olayları inceleme bakımından son derece yetersizdi. 1974'te terör olayları o denli yaygın değildi ama 1978'de iyice yaygınlaşmıştır. İngiltere'ye başvurduk ve

Scotland Yard'ın polisin eğitimi için bize yardımcı olmasını sağladık. Soruşturmaları etkin biçimde yürütecek timler oluşturduk. Emniyet kuvvetlerinin bilimsel alanda, laboratuvarlar bakımından zengin hale getirilmesini sağladık. İlk olarak terörün kaynaklarına inimesine başlandı. Ancak, yargı organlarında tıkanıklık vardı. Büyük baskı altındaydalar ve iş yükü çok büyütüdü. Bazı çevrelere kolay çö-

züm gelen Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne karşı çıktı; onun yerine, bölge bölge belirli ağır ceza mahkemelerinin yalnızca örgütü teşkilatı konusunda uzmanlaşacakları ve yetkili kanıtları bir düzen önerdi. Ama bu yasayı Meclis'ten çıkaramadık. Ayrıca, şimdiki hükümetin çıkardığı Pışmanlık Yasası'na benzeyen bir yasayı, ama bugünkü yasanın taşıdığı kanıtları içermeyen bir biçimde hazırladık. O da gerçekleşmedi. Özette, iç güvenlik açısından epeyce mesafe aldık ama yargı organları konusunda engellendik.

Bir demokratik hukuk devletinde hükümetin insanları hükümet olarak yakalayıp hapsetme olanağı yoktur. Bir aşamadan sonra sıkı yönetim ilanına zorlandık. Kanımcı, Kahramanmaraş olayları hükümetimizi sıkı yönetim ilanına zorlamak amacıyla düzenlenmiştir.

► Yani kontr-gerilla konusunu da bu yarımımız içinde mi algılayabiliriz?

Hayır, değil. Ben, Kontr-gerilla diye bir örgütü devlet içinde saptayamadığımı belirttim ama başka gözlemlerimi kamuoyuna defalarca açıkladım. 1974'teki hükümet dönemimiz sırasında, ancak bir rastlantı sonucu öğrendiğim Özel Harp Dairesi'nin toplumdaki örgütlenme biçimini, beni çok kaygıya düşürmüştü. Kaygımın nedeni, Özel Harp Dairesi'nin bir sivil uzantısıydı. Yani, bazı kişiler, bir takım ömrü boyu surecek görevlere göre yetiştiriliyorlardı ve bu da büyük bir gizlilik içinde oluyordu. Ben gizlilikten çok tıkkırıdım. Demokrasının gerçekliği denetimin isleyememesinden de ürkürüm. Söz konusu örgütlenme hiçbir devlet belgesinde görünmüyordu. Askerler iyi niyetli davranışalar da, bu örgütlenme biçiminin sivil toplum kesiminde olumsuz sonuçlar verebileceğinden kaygıydım. Daha 1959'da Amerika ile imzalanan bir ikili anlaşma Meclis'e geldiğinde, buna benzer bir kaygıyı dile getirmiştim. A.B.D. bir "dolaylı savaş" kavramı oluşturmuş ve buna dayanarak bazı ülkelerde ikili anlaşmalar yapmaya başlamıştı. Çok kanıtlı bazı düzenlemeler öngörülüyordu.

Sonra, 1974'te Özel Harp Dairesi ile ilgili durumu öğrendikten sonra bu düzenlemeden

vazgeçilmesi için israr ettim ama ortada elle tutulur, devletçe denetlenebilir bir varlık yoktu. Ben, gerilla savaşının ya da gerilla savaşına karşı aynı yöntemlerle karşı çıkmayı sakincalı olacağını öne sürerken, Atatürk'ün tutumunu kanıt olarak gösterdim. O, Kurtuluş Savaşı sırasında, işgalci devletlerin düzenli ordularıyla birlikte çetelere ve gerillalara karşı mücadele ederken, subay olarak gerilla savaşında uzmanlaşmış olmasına karşın, gerilla yöntemlerini kullanmamıştır. Gerilla yöntemine göre örgütlenmiş güvenlik kuvvetleriyle sağlıklı bir devlet yapısı kurulamayacağını farketmiş ve Kurtuluş Savaşı'nın ilk aşamalarında, yandaş çeteleri bile bir yana iterek düzenli ordu aşamasına geçmiştir. Herkes Atatürk'e bağlılık iddia eder. Bu konuda Atatürk'ten örnek alınmasını sık sık söyleyorum.

► Bülent Bey, Türkiye'de demokratik bir yönetim ve fikir özgürlüğü olduğu iddia ediliyor, oysa uzun süredir fikir özgürlüğünü bıdayan yasal uygulamalar sürdürülüyor. Sizin 141-142'ye karşı olduğunuzu biliyoruz. Böyle yasaların şu saatte kadar varolabilmesinde kimlerin katkısı vardır? Kendinizi böyle yasaların karşısında nasıl bir yerde görüyorsunuz?

Türkiye'de çok partili demokratik rejime geçtilerken bazı ön hazırlıklar ihmal edilmişdir. Belki de koşullar elvermediği için yapılmamıştır. Örneğin bir tek parti rejiminin anayasasıyla, çok partili demokratik rejime geçmek denenmiştir. Yine tek parti döneminin faşist İtalya'dan esinlenen Ceza Yasası'yla çok partili döneme geçilmiştir. Ondan sonra CHP bu eksikliklerin farkına varmıştır, fakat bu eksiklikleri giderecek gücü bulamamıştır. Anayasa'da bulmuştur, 1961 Anayasası'yla. Fakat ceza yasasında bu eksiklikleri gidermek için gerekli parlamento coğunluğunun maalesef hiçbir zaman bulamamıştır. 141-142, 163 gibi maddeler, ayrıca bunu eklenenek başka maddeler de var; 159, 140 gibi. Bu konuda yalnız sağda sol arasındaki uzlaşma eksikliğine değinmiyorum; sağın ve solun kendi içinde de büyük tutarsızlıklar ve eksiklikler var. Türkiye'de, bazı ufak tefek istisnalarla, demokratim diyen sağlam solu hemen hemen herkes, özgürlükleri ve demokrasiyi sadece kendisi için istiyor. Kendi şartlarının da aynı haklardan, özgürlüklerden yararlanmasını içine sindiremiyor ve gerçek sağda, gerek solda toplumun seçkin kesimleri amaçlarına erişebilmek için askere oynamaya, askerin kılıcına, çizmesine tutunma eğiliminden kendini kurtaramıyor. Bunun çok somut bir kanıtı şu; sağ ve sol, askeri müdahale dönemleri arasında tercih belirtiyor. Şu iyiidi, bu kötüyü diye. Ben ilke olarak her türlü askeri rejime ve müdahaleye karşı olduğum için, geçmişteki askeri müdahalelerin hepsini bir torbaya koymuyorum. 27 Mayıs'ı da aynı torbaya koymuyorum için "başkaydı" deniliyor. Hatta son zamanlarda, ilerici, demokrat olduklarını ileri süren bazı yazarlar, "Ah o 12 Mart döneminde, falan ekip değil de, filan cunta başarılı olsayıdı ne güzel reformlar yapılpırdı" havasındalar. Hatta şunu da eklenebilir: 141-142, 163 kalkmalıdır diyenlerden çoğu eğer sağda ise 141-142'nin, sağda ise 163'ün değişmesine karşı çıkacaklardır. Önemli olan düşüncenin anlatım özgürlüğüyle eylem özür

Kanımcı Kahramanmaraş olayları hükümetimizi sıkı yönetim ilanına zorlamak amacıyla düzenlenmiştir.

lüğünü de etkilememesi gereklidir. Henüz bu açısından yeterince demokratik bir düşünce ve davranışa varılmış değiliz maalesef.

► Yani şu saate kadar bu tür yasaların ortadan kaldırılması ya da bu yasalara gerek sinme kalmaması için elverişli ortam ve kitle yoktu mu demek istiyorsunuz?

Bunun için elverişli demokratik kültür ortamı Türkiye'de bence yeterince oluşmuştur. Bu demokratik kültürün, demin de kul landığım bir ifadeyle, hazi felsefi temelleri olması gereklidir, oysa Türk toplumunda felsefe yoktur. Felsefe, bütün İslam toplumlarında aslında Ortaçğ'dan itibaren yasaklanmıştır. Bugün bile yasak olmasa da Türkiye'de felsefedan ürktenler, felsefeyi gerekçiz bir fantazi sayanlar vardır. Oysa bir felsefe kültüründen gelmeyen toplumun özgürleşmesi beklenemez.

Bu kültür eksikliği bazı çevrelerin sandığı gibi yalnız sağda değildir, bence solda da vardır. Demokrasiye geçişin gerekleri konusunda demokrat ve ileri oldukları kabul edilen çevrelerde bile nasıl bir içgüdüsel direnç olduğu, bence son ayların anayasa tartışmalarında ortaya çıkmıştır. Bildiğiniz gibi, bazı ileri denen demokrat çevreler, bir süre suskun kaldıktan sonra, ortam biraz rahatlayınca "Bu anayasaya demokrasi olmaz" demeye başlamışlardır. Fakat anayasa değişikliğini kolaylaştırma olağanı ortaya çıkar çıkmaz bir turkutuya kapılmışlar, anayasa değişikliğinin kolaylaşmasına, Cumhurbaşkanı'nın veto sunun kalkmasına, anayasa hazırlığına halk katılımına karşı kesin bir direnç içine girmiştir.

► Sizi hiç tanumayan biri olduğumu düşünüyorum; anıtlarımızdan söyle bazi sonuçlar çıkarabilirdim: Türkiye'nin belirli ve çoğu da kritik olan dönemlerinde, önemli bir politik mevkide bulunan bir kişi olarak, kendinizi çok yalnız hissetmişiniz ve bu yalnızlığını gerek politik, gerek toplumsal, gerekse kültürel çevrelerdeki eksikliklere bağlıyorsunuz. Ayrıca, toplumsal yapının politizasyonunun yetersiz düzeyde olduğunu düşünüyorsunuz. Ve, çok eski tarihlerle dayanarak, Türkiye'deki demokratikleşme sürecinin çok ağır bir tempoya gelişğini ve demokrasiye kesin bir dönüş için bir firur ekmek yememesi gerektiği kansızınız. Dolayısıyla, akıma söyle bir soru geliyor: Şu dönemde, Türkiye'nin gereksindigi politikacı nasıl biridir? Kimlerle işbirliği yapmalıdır? Hangi güçlere dayanmalıdır ki, bütün bu sakıncaları mümkün olduğu kadar az göğüslen?

Buraya kadar söylediğimi çok iyi özetlediniz. Daha önce de söylediğimi yinleyeceğim: Türkiye'de demokrasi kesintiye uğradığı zaman kesintiye uğratılanlarla karşı direniş geçen az sayıda kişiler dışında, sekinler ve aydınlar hiçbir sıkıntı çekmiyorlar. Buna karşılık, büyük halk kesimleri, başta köylü ve işçiler olmak üzere çalışan kesimler sıkıntı ve çile çekmeye başlıyor. Bu nedenle ben, gerçek demokrasiye geçişin ancak çalışan halk kesimlerini örgütleyerek, onlardaki katılım alışkanlığını ve olağanını artırarak sağlanabileceğini kansındayım. Çünkü demokrasının değerini en iyi bilenler onlardır.

► Bunun sağlanabilmesi için bazı örgütlenme özgürlüklerinin yeniden gündeme gelebilmesi gerekmeli mi?

Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuk

tan çıkıyor meselesi bu... Hiçbir Batı ülkesinde, yani demokrasinin kökleşmiş olduğu ülkelerde, çalışan halk kesimlerine özgürlükler gümüş teşpisler içinde sunulmamış, "Alın şu özgürlükleri dilediğiniz gibi kullanın!" denilmemiştir. Onlar özgürlüklerini kendileri elde etmişlerdir. Önce, bu özgürlükleri elde etmek için örgütlenmişlerdir. Bunun sonucunda da, demokrasının sağlam alt yapısını oluşturan örgülü toplumu ortaya çıkarmışlardır.

► Şöyle bir sonuç mu çıktı? Bir zamanlar Türkiye'de, işçinin aşağı-yukarı birçok Batı ülkesindeki kadar rabat örgütlenme özgürlüğü vardı ve bu geri alındı. Sendikalar güçlündü ama şimdi değil. Yani, özgürlük kötü kullanıldı da mı böyle oldu?

Kötü kullanıldı demeyeyim. Çünkü "kötü kullanıldı" demekten başka anlamlar çıkar; yani terorden, anarsinden, enflasyondan işçi hakları sorumluydu gibi, bence gerçege çok aykırı olan sonuçlar çıkar. Onun için demokrasi açısından yeterli biçimde kullanılmadı demek daha doğru olur ve ben bunu yalnız bugün söylemiyorum, geçmişte de söyledim. Bildiğiniz gibi ben 63'te Çalışma Bakanı olduğum sırada, işçi hakları yasalaşmıştır. Bu hakların yasalaşma aşamasında ve yasalaşmasından sonra, Çalışma Bakanı olarak gezipler yapım ve işçilere şunu anlatmaya çalıştım: "Siz eğer bu hakları yalnız kendiniz için kuilanırsanız kaybedersiniz. Bu haklardan, oteki toplum kesimlerinin de benzer haklara kavuşması için yararlanmalısınız. Ancak o şekilde sayısı çok az olan işçi kesiminin ötesinde, onu aşan bir toplumsal dayanışma sağlanabilir ve ancak böyle bir dayanışma demokrasi gerçeklik kazanıp kalıcı olabilir" dedim. Eksik olan bence budur: Siyaset dayanışma. Tabii bu eksiklik bazı iç ve dış çevrelerce bilinçli olarak kotarılmıştır. Amerikalıların Türkiye'deki sendikal eğitim programları, işçinin de politizasyonuna ve kendi hakları ötesinde bir şey düşünmemeyi sağlamaya yönelik olmuştur. Bu eğitimi reddeden sendikalar bile, elitist eğitimle yetinmişler, yalnızca üst düzey

sendikacılığı veya bazı işçileri belli konularda eğitmekte eğitimi tamamladıklarını düşünüp, mağdur olan başka kesimlerin haklarıyla ilgilenmemiştirler. Sonuç olarak da, o kesimler işçiyi yalnız bırakmış, hatta işçiye karşı kişikliliklerini göstermiştir. "İşçinin elinde bu kadar hak var, onlar mağdur değil. Asıl mağdur olan sizsiniz, işçiler ise doymak bilmiyor" havası yaygınlaşmıştır. Onun için, bence hakların özünden çok, onları elde etmek ve korumak için kullanılacak yöntem önemlidir. O yön-

tem iyi saptanırsa, en ileri özgürlükler bile kalıcı olabilir.

► Aydınlar, ya da sekinler konusuna dönersek... Şu saate kadar sizee kötü bir sınav vermiş bir kitleyle yeniden işbirliği yapmak size sakıncalı mı geliyor?

Benim bu konuda söylediğimizi bazı çevreler aydın düşmanlığı gibi yorumuyorlar. Benim herhangi bir toplum kesimine düşman olmam saçmadır. Her toplum kesimi bir gerçekler; ona düşman olunamaz. Ancak ben, kendime toplumun üzerinde yer veren, kendini toplumla yabancılaşan geleneksel aydın tavrıma karşıyım. Bu tavır giderilmekçe, yalnızca halkın örgütlenmesiyle de fazla mesafe alınamaz. Ama en büyük direnci de burada görüyorum. Bu konuda bana kızan kesimler, yani turnak içinde "aydın" kesimler, sesleri yüksek ölçüde çok güçlü ve kalabalık gibi görüntüler. Ama onların dışında gitgide genişleyen bir aydın kesim var ki, onlar, benim ve eşimin ne demek istediğimi çok iyi anlıyorlar ve hiç de alınganlık göstermiyorlar.

► Dışarıdan bakıldığında, şematik bir tavır belirlemek olanlığı veriyor tutumlarınız. Bülent Ecevit, sosyal demokrat ya da sosyal demokrasinin biraz solunda kesimlerle işbirliği yapacağına, bu kesimleri ezmeyi amaçlayan ANAP, DYP gibi siyasal kesimlerle işbirliği yapmaya daha çok eğimli gibi...

Genellikle aydın kesimlerinde, "Ya bizdenin, ya karşısın" tavının benimsenmesi böyle bir değerlendirmeye yol açıyor. Demokrasi için öteden beri vurguladığım bir gereksinim daha var: Uzlaşma. Uzlaşmasız demokrasi islemez. Demokrasi çok partili bir rejimdir ve coğulu toplumlarda olur. Bağdaşamayacak düşüncelerin ve akımların bulunması da doğaldır demokraside. Türkiye'de demokrat olduğunu söyleyen geniş bir sağ kesimle, yine demokrat olduğunu söyleyen geniş bir sol kesim var ki, bunların demokrasi tanımı ve kurallarında anlaşmamaları halinde demokrasi ikide bir kesintiye uğramaktan kurtulamaz. Onun için, benim sağ ile sol arasında, demokrasi ve devletin temelleri açısından uzlaşma arayışım bence yadırganmamalıdır. Uzlaşma gereksinimlerinin belirtilmesinin kehanet gibi görülmek çok yadırgıyorum ve demokrasi kültürümüzün eksikliğinin nedenlerinden biri olarak görüyorum. Solun, sosyal demokrat kesimlerde de rejim için işbirliği yapabileceğini kansındayım. Çünkü sosyal demokrasiyi benimsemeyen ya da benimsemeyenin sahan bazı sol kesimler biliyor ki, onlarla bizim demokrasi anlayışımız gitgide birbirinc yaklaşıyor. Ama önce demokrasının ne olduğunu, ne olmaması gerektiği konusunda anlaşmak gereklidir. Bizim ANAP'la bir anlaşmamız yok. Biz baştan beri "Bu Anaya ile demokrasi olmaz" diyoruz. Böyle derken de, bir Başbakan çıkışır, "Gelin Anaya değişikliklerini kolaylaştırıralım" dediği zaman "Buna varız" tavını almamızdan doğal ne olabilir? Ama ben ve DSP hiçbir zaman Özal'in bu konudaki formülünü benimsemeyim. "Değişik seçenekleri, formülleri görüşmeye hazırız" dedik. Bu bir pazarlık değildir, işbirliği değildir ama bir uzlaşma yoludur.

Faşist İtalya'dan esinlenen Ceza Yasası'yla çok partili döneme geçildi.

BİZ ADAM OLUR MUYUZ?

*Toplumumuzda insanın uğradığı erozyona karşı durabilmenin çözümü
öncelikle siyasi alandadır.*

Yarının kuşaklarından yetişecek araştırmacılar, sanatçılar dönüp günümüzü incelediklerinde adeta dehşete kapılacaklar; ellerindeki başlıca araştırma malzemesi olan gazete ve dergiler ile toplum gerçeklerini yansitan sanat ürünlerinin verilerini, abartma, basın sansasyonu, sanatçı kurgusu gibi yorumlayanlar bile çıkacak.

Oya yaşadıklarımızın hiçbir kurgu değil, "bilim-kurgu" hiç değil. Belki doğumuz olup bitenlere ahlıktı, daha doğrusu bunca çirkinliğin, bunca keşpazlığın, bunca insansızlığın suçluları doğumuzu alıştırı alıştırıcı icra-i sanat etlediler. Doğumuzun duygularını köreltiler, yüreklerini nasırlaştırdılar, bilinçlerini donuklaştırdılar. Böylece, hiçbir şeye şaşırmayan, hiçbir şeye refleks vermeyen bir toplum haline dönüşmeye başladık; "olmaz olmaz diye bir şey yoktur, her şey olabilir ve her şeyin olabileceğine hazır olmak gereklidir" gibilerinden bir anlayış topluma sinmeye, genel bir yargı halinde yerlesmeye yüz tuttu.

"Bu dünyada babana bile güvenmeyeceksin arkadaş!" sözü, akıl dağıtmaya meraklı zevzeğin tekerlemesi olmaktan çıktı;

günüümüzün bir yaşam felsefesi olmaya, bireyler arasındaki ilişkileri belirleyen temel bir ölçüt haline gelmeye yöneldi. Oyle ki, babasına bile güvenmeyecek kadar herkese kuşkuyla bakan kişi, bu güvensizlik duygusuna ya da yargısına yol açan olumsuzluklara da tepki göstermez oldu. Ahmet Mehmet'e güvenmezken, kendisi güvenilir bir insan olma, erdemli kalma, kendi öz benziline saygısım koruma gibi

değerleri öne çıkarırsa, hiç değilse o kişinin erdemle erdemzsizlik arasında birinciden yana tercih yaptığı söylenebilir. Ama başkalarına güvenmemeyen kişi "bana herkesten her türlü kötülük gelebilir" paranoidıyla kendi ego-suna daha bir sarılıyor, erdemzsizliği kendi açısından da olağanlaştırıyor. Zira, "ben hiç kimseye güvenmiyorum"un karşıda doğal olarak "hiç kimse de bana güvenmesin"dir. Eudemzsizlik bu denli olağan hale gelince, Mehmet'e güvenmeyen Ahmet'in de çıkış gereklidirinde erdemzsizlik başvurumaması için bir

neden yok, çünkü her ikisine göre de "bu dünya böyle kurulmuştur". Hele hele erdemzsizler bugünkü gibi habire köşeyi döndükçe ve kendileri gibi olmayanları yaya bıraktıkça, ister istemez, kendi bireyi eksenine hapsedilmiş, toplumsal değerleri zayıflatılmış, insanı yanları aşındırılmış her kişi bu yaşama hasanın böreginden payını almak için aynı itiş kakis'a katılacaktır, ilh.

Sonuç? Sonuç, insanı insan yapan değerlerin, onu doğadaki hayvandan ayırdeden başlıca özelliğin, yani bilinçliliğin ve dolayısıyla toplumsallığın güdükleştirilmesidir; insan topluluklarını sürülfükten çıkarıp toplum haline getirmiş olan değerlerin, bağların ömensizleştirilmesidir; insan öğesi'nin köreltilmesi, bireyin sıradanlaştırılması, kendi egosu etrafında yabancılaştırılması ve yabanileştirilmesidir.

"Ahlaklı çöküntü", "dejenerasyon", "dekadans" (çürüme), "yozlaşma" vb. gibi sözcüklerle ifade ettiğimiz insanı değerlerin ve dolayısıyla insan'ın uğramakta olduğu bu erozyon giderek artan bir ivmeye toplumsal bünyede yayılıyor, hem toplumu hem de bireyi derinden etkiliyor, sarsıyor. Nitekim, dost meclislerimizde, alle sohbetlerimizde konu sıkça konuşuluyor, zaman zaman gazete ve özellikle dergilerde yazılıyor, çeşitli yoneliyle ele alınıyor.. Ortada bir çözümzsizluğun durduğu, bir çaresizliğin duyulduğu açıkça bellii oluyor.

Gelgelelim, bu erozyona karşı ciddi bir uğraşa girişimizi söylemek olanaksız. Yaşanılan moral çöküntüye, yozlaşmaya tepki ve isyan duymamıza rağmen, halen bu gidiş karşı elimiz kolumuz bağlı durumda. Buna karşılık, suçun failleri ekonomileriyle, politikalarıyla, zihniyetleriyle toplumu bizden çok daha fazla etkiliyorlar. Varolan değerleri yitip, yerlerine kendi degersizliklerini, hiçliklerini, ahlaksızlıklarını empoze etmede habere yol alıyorlar.

Suçlular yollarını hangi araçlarla katediyorlar?

Her şeyden önce, ellerinde tuttukları siyasal kudretle; otoritenin belirlediği özgürlüksüzlik ortamıyla. Bu politik faktörün tamamlayıcı parçası olarak, tabulaştırdıkları resmi ideolojinin ve resmi kavramların dayatılmasına... Ve onların politikalarına, ideolojilerine, siyasal partilerine etkili bir şekilde karşı koymak, toplumsal coşkuyu yaratmak, topluma bu açıdan çıkmak yolumu ve umudunu gösterecek, kitlelere güven verecek ve o güveni halkın kendisinde bulmasını-kendi güvene inanmasını sağlayacak, etkili ve güçlü bir sol muhalefetin hâlâ siyaset arenasında mevcut bulunmamasıyla.

Evet, sorunun çözümü öncelikle politikadadır: Sol muhalefetin bu gidişi durduracak, süreci tersine çevirecek olcek bir siyasal güç haline gelmesi gereklidir. Çünkü, bu anahtar ele alınmadıkça, ya topluma ahlak öğreti ve tıraş kerameti kendinden menkul bilgeler dumrumuna düşültür, ya da 20. yüzyılın sonunda bir Röncensans aramak gibi bir kültür budalılığıyla, toplumdan, hayatın kendisinden soyutlanmış bir elitin içine hapsolunur. Bundan da en çok depolitizasyon şampiyonları yaranır.

Öte yandan, politikada aranması gereken çözüm, kuşkusuz ki, ekonomiyle, yani yaşanan ekonomik krizden çıkış aramıyla sık sıkıya bağıntılıdır. Çünkü ekonomik kudret sahipleri, ellerindeki politik kudret ekonomiye orman kanunlarını hakim kıldılar; gelir dağılımındaki uçurumlar büsbütün büydü, işçinin ücreti yarıya düştü, işsizler ordusu genişledikçe genişledi, köylünün beli iyice bükündü, memurların küçük esnaf ve zanaatkârların, diğer dar gelirlilerin kemerleri sıkıldıca sıkıldı. Çalışan yiğinlarının ekonomik durumlarının daha kötüye gitmesinin önlenmesi, tersine, yaşama ve çalışma koşullarının iyileşmesi ise ancak ve ancak ekonomik kudret sahiplerinin çıkışlarına dokunmakla mümkünür. Onlar kendi çıkışlarını kendi eliyle bozmayacakları için, sorun çalışan yi-

"Bu dünyada babana bile güvenmeyeceksin arkadaş!" sözü, akıl dağıtmaya meraklı zevzeğin tekerlemesi olmaktan çıktı; günümüzün bir yaşam felsefesi olmaya yöneldi."

değerleri öne çıkarırsa, hiç değilse o kişinin erdemle erdemzsizlik arasında birinciden yana tercih yaptığı söylenebilir. Ama başkalarına güvenmemeyen kişi "bana herkesten her türlü kötülük gelebilir" paranoidıyla kendi ego-suna daha bir sarılıyor, erdemzsizliği kendi açısından da olağanlaştırıyor. Zira, "ben hiç kimseye güvenmiyorum"un karşıda doğal olarak "hiç kimse de bana güvenmesin"dir. Eudemzsizlik bu denli olağan hale gelince, Mehmet'e güvenmeyen Ahmet'in de çıkış gereklidirinde erdemzsizlik başvurumaması için bir

İllüstrasyon: Ugurcan Atoglu

ğınların sorunudur; onların kendi çıkarları doğrultusunda hareketlenmeleri ve örgütlenip mücadeleye girişmeleri sorunudur. Bunun da yolu, gene esas olarak politikadan, yani politik alternatif haline gelmekten geçer.

Nitekim, ekonomik kudret sahipleri çıkarlarına dokundurmamak için politikaya simsiği sarıyorlar. Sıkının sıkısı bir otoriteden başka bir şey düşünmedikleri açıkça bellidir; işçinin, köylünün, diğer emekçinin hak arama çabalarına karşı gösterilen hiddetin ve şiddetin boyutları ortadadır. Halkın örgütlenmesinden ne denli huyuzlanıldığı açıktır.

Amaç, insanı değerleri yok etmek

Ama elbette kudretliler siyasetle ve siyasal kurumlarla her şeye kadir olamayacaklarını, resmi tabuların ve klışelerin de bir yerden sonra yetersiz kalacağını bildiklerinden, topluma insan öğesine ve onu belirleyen insanı değerlere karşı kıyasıya bir savaşa da yürütmeyi ihmal etmiyorlar.

Her seyden önce, kendi insansızlıklarını en geniş ölçüde sergileyerek olağanlaştırıyorlar, toplumda tek geçerli akçenin bu olduğunu herkese kabul ettirmek istiyorlar. Köşeyi dönde zihniyetini yaygınlaştırma gayretlerinin bir yanı bu.

Diger yanı ise, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçi insanlar arasındaki bağları zayıflatmak, biricik çıkış yolunun ancak toplumca mümkün olabileceği gerçekinin kavranılmasının önünü almak ve çalışan yılınları toplumsal güdülerinden, toplu düşündür, toplu davranıştan uzaklaştırıp, tek tek bireylere indirmek, herkesi kendi teknesini kurtarmağa çalışan kaptan haline getirmek.

Burjuvazi bunu yaparken, kendi politik kurumsallığından başka toplumda hiçbir siyasi güç olmasın istiyor; politik muhalifeti de o siyasal otoriteye karşı çıkmayan, onun koyduğu kuralların dışına taşmayan ve o kurumsallığın temel bir direğe olarak kalan siyasal parti ve görüşlerle sunulmak için elinden geleni esirgemiyor.

Gayretleri toplumda yaygın ve güclü bir takım önyargılarla, resmi şartlandırma ve sair propagandalarla birleşince, -dayanışma duyguları zayıflatılmış, topluluk duyguları sökülmüş, aralarındaki bağlar kemirilmiş- kitleler kendi güçlerinin farkına varacak toplu etkinliklere, birlikte hak arama, ekonomik-demokrat istemlerini böylece kabul etmeye, topyekün bir demokrasi ve özgürlük uğrasına koyulma sürecine bir türlü giremiyorlar, çareyi tek tek çabalarla görüyorlar, ya da hiç bir çare göremeyip bezginleşiyorlar, vb.

Burjuvazinin bol bol yararlandığı bir başka nokta da, yukarıda özetlediğimiz nedenlerden ileri gelen, umutsuzluk, karamsarlık, bezginlik psikolojisinin toplumu sarması ve her şey daha da kötüye gittikçe, sosyal bir aşagılık duygusunu ifade eden, o köhne "biz adam olmuyor", ya da "böyle gelmiş, böyle gider" boşvermişliğinin toplu bir sabit fikir halini alması oluyor.

Bir kısır döngü

Kabul edelim ki, andığımız politik ve ekonomik süreçler, ruhsuz, heyecansız, inançsız, güvensiz, yarımından umutsuz bir topluma dönmemiz doğrultusunda hiç de kücümsemeyecək hasarlara yol açtı. İnsanları kendi öznel dünyalarına gömdü, o dünyaları da,

çaresizliklerle, öfkelerle, geçimsizliklerle, komplekslerle, gerilimlerle, ekonomik sıkıntının, güvensizliğin, yarınsızlık duygusunun, bu ve benzeri sayısız yansımalarıyla doldurdu.

Söz konusu eikenler, Türkiye toplumunun, kimlik aranışının daha bir karmaşıklaşarak sürdürdüğü, toplumda hızlı yapısal değişiklerin yaşandığı, kırlardaki mülksüzleşme sonucu kentlere-ve yurt dışına-göç edildiği; buna karşılık, kentlere akan potansiyel işgücünü istihdam edebilecek bir sanayileşmenin bulunmadığı, böylelikle kır küçük burjuvazisinin kısmen kent küçük burjuvazisine, ama büyük oranda yarı-proleter ve işsiz kalabalıklara dönüştüğü, emperyalizme bağımlılık girdabında çarpınan ekonominin krize girdiği bir süreç denk düştü. 24 Ocak bu süreci bütün olumsuzluklarıyla hızlandırdı, sıkı para politikasıyla, işçinin işgücünü, köylünün emeğinin karşılığını ucuzlatmakla halkın satınalma gücünü düşürdü, köylüyü daha çok yoksullaştı, ama hiç işçileştiremedi, kırlara ilaveten kent küçük burjuvazisinin durumunu kötüleştirdi; öte yandan, 24 Ocak furyasından yararlandırdığı bir kaç yüzbin aileyi daha da zenginleştirerek kendi sınıf tabanını genişletti, bu tabana lüks sundu, ithal pazarnı açtı. Böylece kentlerde bir yanda artan lüks tüketime karşılık, öbür yanda geniş kesimleri pençesine alan bir yoksulluğu yedi. Kırlarda ise, -bunca ihracat gürültüsüne rağmen tarımsal üretimi rasyonelleştiricek, tarım kapasitesini -ve dolayısıyla o alanda serbest işgücü ihtiyacını- artırtabilecek, küçük üreticilerin üretim potansiyelini yükseltecek yenileşirmelere gidemedi. Tersine, 24 Ocak gergisi, tarım girdilerini azalttı, sübvansiyonları kaldırdı, taban fiyatlarını düşük tuttu; köylünün mülksüzleşmesini olağanüstü hızlandırdı. Yoksullaşmanın daha büyük ölçülerde göçü getirmesiyle kısır döngün çemberi tamamlandı.

Sonuçta, kentlerde daha da korkunçalan, köy ile kent arasında büyütünen zıtlıklar, toplumsal bütünyede büyük anomaliler meydana getirdi: Köyle kent arasındaki akıntıya kendini kaptırmaktan başka çaresi olmayan on milyonlarca insan, kentlerdeki kontrastlar altında ezilmiş, affalamış başka on milyonlara ekendi ve bir ekonomik, sosyal ve kültürel hercümec ortaya çıktı.

Böyle bir sosyal yapıyı zaptu rapta almak ekonomiyle mümkün olmayacağından (çünkü bu sosyal keşmekeş zaten o ekonominin sonucuydu), geriye kala kala eldeki sihirli değnek yani sopa kalacak, kültürel yozlaşma da onu bütünleyecekti.

Türkiye'nin üyesi bulunduğu Batı aleminde akültürizasyon denilen bir kültürel, ahlaklı ve sosyo-psikolojik bunalının, siğlaşma, yalınlaşma, yeni yeni türlerden yabancılıkma şeklinde bir insan erozyonunun etkileri de özellikle TV ve video sayesinde bize yanışınca, mozayığın başlıca parçaları tamamlandı.

Her bir boyutu ayrıntılı olarak tartışılmazı, iрdelenmesi gereken bu çetrefil konuyu bir yazının sınırlarına sığdırıkmak kuşkusuz ki, olanaiksız; daha önemlisi, konu onu gören herkesin elbirliğiyle üzerine yürtmesini gerektirecek kadar önemli. Biz burada sadece gecikmememiz gerektiğini vurgulamak ve söz konusu uğraşta politikanın, siyasal mücadelenin önemine parmak basmak istedik.

DOST KİTABEVİ YAYINLARI

MÜZİK VE YABANCILASMA/Walter Benjamin, Cev. Ünsal Oskay (Araştırma-Inceleme)	Tükendi
YAPISALCILIK/Jean Piaget, Cev. Füsun Akol (Araştırma-Inceleme)	630-
PSİKANALİZİN BİNALIMI/Erich Fromm, Cev. C. Güleç - B. Üstün (Araştırma-Inceleme)	840-
FEODAL TOPLUMDAN YIRMINCI YÜZYIL/Leo Huberman, Cev. Murat Belge (Araştırma-Inceleme)	Tükendi
ESTETİK EDİLMİŞ YAŞAM/Walter Benjamin, Cev. Ünsal Oskay (Araştırma-Inceleme)	735-
ORTAÇAĞ KENTLERİ/Henri Pirenne, Cev. Sadan Karadeniz (Araştırma-Inceleme)	Tükendi
TOPLUMSAL TARİH ÇALIŞMALARI/Cağlar Keyder (Araştırma-Inceleme)	1.575-
ŞİZANS TOPLUMSAL VE SİYASAL DÜŞÜNÜŞÜ/Ernst Barker, Cev. Mele Tunçay (Araştırma-Inceleme)	1.365-
SATRANÇTA AÇILSLAR VE AÇILIS TUZAKLARI/E. Smusko - Borowsky, Cev. Erol Mintas	715-Tükendi
BRECHT ESTETİĞİ VE SINEMA/Mutlu Parkan, (Araştırma-Inceleme)	525-
RASLANI VE ZORUNLULUK/Jacques Monod, Cev. Vehbi Hacıkadıroğlu (Araştırma-Inceleme)	1.365-
SATRANÇTA MUHAKEME VE PLAN/Dr. Max Euwe, Cev. D. Kubin - E. Koç	1.365-
TALAT PAŞA - BİR ÖRGÜT USTASININ YAŞAM ÖYKÜSÜ (2.Basım)Tevfik Çavdar	2.520-
BAHAR NOKTASI/W.Shakespeare, Cev. Can Yücel (Oyun)	525-
SONELER/W.Shakespeare, Cev. Saadet - Bülent Bozkurt (Şir)	1.260-
SİNEMA KURAMI/L.Sarı Baker - Oğuz Onaran (Araştırma-Inceleme)	1.365-
NÜKLEER ENERJİSİ/Stephen Croall - Kaianders, Cev. And Ersen	1.050-
BELKİ YINE GELİRİM (2.Basım)/Ahmet Teili (Şir)	525-
HOZNUN İSYAN OLUR (6.Basım)/Ahmet Teili (Şir)	525-
SAKLı KALAN (4.Basım)/Ahmet Teili (Şir)	525-
SU CÖRÜDÜ (3.Basım)/Ahmet Teili (Şir)	525-
DÖVÜSEN ANLATŞIN (2.Basım)/Ahmet Teili (Şir)	525-
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGE/Prof.Dr.Cem Alpar, (Araştırma-Inceleme)	630-
ÇAĞDAŞ SANAT KURAMI/Paul Klee, Cev. Mehmet Dündar, (Araştırma-Inceleme)	1.050-
12 EYLÜL TUTANAKLARI "BİN TANIK"/Erbil Tuşalp	2.750-
SANAYİ VE IMPARATORLUK/J.Hobabawm, Cev.: Y.Gülerman - A.Ersay (Araştırma-Inceleme)	1.900-
HIROŞIMA SEVGİLİMM/Duras, Cev.: C.Çapan	735-
GÜMÜHİYETİN DYÜKSÜ BİN BELGE/Erbil Tuşalp	1.890-

KONUR SOKAK 13/7, KIZILAY/ANKARA
Tel: 25 68 95 - 18 56 74

ORTADOĞU'DA OYUNUN KURALLARI

İçerde duyarlı bir kamuoyu bulunmayan bir Türkiye'yi Ortadoğu'da bir maceraya sürüklemeye tasarları 12 Eylül'den başlayarak gündeme getirildi.

Musul, bu yılın başlarında beri, kamuoyunu ilgilendiren belli başlı konulardan biri haline yeniden geliverdi. Türkiye Cumhuriyeti 1926 Haziranında imzaladığı bir anlaşmaya Musul bölgesindeki haklarından vazgeçmemiştir ama, bu konu 1980'den sonra ikinci kez istisnayı önumüze konur oldu. Önce 1981-82'de, şimdi de içерden ve dışardan bazı akıevveller Türkiye'nin "Musul'u alması gereği"ni aşıktan söyleyebiliyor, bazı gazeteler Musul sorununu tarihten bugüne canlandırma kampanyası başlatıyor ve Türkiye'nin bölgesel "sorumlulukları"ndan sıkça söz edilmeye başlamıştı.

Aslında, 1979-80'de, Ortadoğu bölgesini doğrudan etkileyen önemli gelişmeler vardı. İlk, bu dönemde "petrol devrimi" bitti. Ya da, zaten böyle bir olsunun hiçbir zaman varolmadığı, 1973'ten beri petrolle ilgili ortaya çıkan değişikliklerin, yalnızca Arap dünyasındaki liderlik bileşimini yeniden belirtmeye, Batı dünyası içindeki sıvılıklere

törpülemeye ve Üçüncü Dünya'yı güçlendirmek şöyle dursun, hızaya sokmaya yaradığı artık herkes tarafından anlaşıldı. Ama enerji kaynağı olarak petrolün önemi bitmedi.

Ikincisi, İran'da bir "İslam Devleti" kurulmasıyla, bölgeye sistemi olan, pek kolay denetlenmeyeceği anlaşılan bir yeni unsur katıldı. Üstelik, yaşayabilmesi için kendisini "ihraç" etmesi kaçınlımadır olan İslam "devrimi", bölgesel ve küresel kaygılar doğrultusunda, Irak la savaşa sürüklendi. Böylece, bugün de süren bir sıcak çatışma, Ortadoğu'nun yeni olgusu durumuna geldi.

Üçüncüsü, Afganistan'a Sovyetler Birliği tarafından askeri müdahalede bulunulunca, İran'daki belirsizliklerle birlikte Basra Körfezi konusunda Batı'nın kaygıları, "sistemi yeniden oturtma" telaş arttı.

Dördüncüsü, Türkiye'de 12 Eylül oldu. Batı'nın siyasal ve kültürel yapısıyla ilişkileri

en aza inen, içerde duyarlı bir kamuoyu bulunmayan bir Türkiye'yi Ortadoğu'da bir maceraya sürüklemeye tasarları, bu dönemde başlayarak gündeme getirildi. Önce NATO'nun sınırlarını genişleterek Basra Körfezi'ncə kadar uzatma çabalama girişildi, olmadı. Sonra, "NATO'nun sınırları bellidir; ama olsun, sınırları dışında da NATO belirli sorumluluklar yüklenmeli"dir" dendi, tütmedi. O zaman ABD'nin "Çevik Kuvveti" Türkiye'de üslensin, üs vermekten başka Türkiye'nin katışı olmasının diye tasarlandı. Ama, kendi ülkesinden kaynaklanan yabançı müdahaleler konusunda kötü deneyimleri olan Türkiye'yi, bütün koşullara rağmen bunrazi etmek mümkün olmadı. Sonunda, Türkiye'nin "yaşamsal çıkarları" gündeme getirilip, Musul konusunu yeniden ısıtmak gerekecekti. Öyle de oldu.

Politika oyunu

Şimdi, Türkiye'yi nasıl bir Ortadoğu'nun beklediğine bakalım. Bu bölgede, kuşkusuz, Ondokuzuncu Yüzyıl'dan bu yana pek çok şey değişmiştir. Ancak, aslında Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağı sorunu olan, ama Batılıların adına "Doğu Sorunu" dedikleri sorunun başladığı günlerden bu yana değişmeyen, ya da pek az değişen bir şey de var-

dir: Oyunun kuralları. Ortadoğu'da oynanan uluslararası politika oyununun kurallarını söyle sıralamak mümkün:

1. Değişken ittifak kalıpları içinde, çok sayıda bölgesel ve bölgeli devlet, yer değiştirdiğinde durmaktadır. Bu değişkenlik ve belirsizlik oylcsine kural durumuna gelmiştir ki, bir gün önce can dostu olanlar, eertesi gün can düşmanı kesilebilir, ya da bunun tersi olmaktadır. Bu yüzden ilişkilerin kalıcı ve güven verici kalıplar içinde yürütülmemesi kurallıdır.

2. İttifak kurma ya da bozma biçimleri bölge sistemini açısından bütünseldir. İllegi görünenlerde, mutlaka herhangi bir konuda taraf durumuna getirileceklidir. İkili ilişkilerin iç bütünlüğü olamaz, hemen çok yanlı ilişki kalıbına düşecektir. Kısacası, Ortadoğu'da her şey, her şeyle ilişkilidir, bağlantılıdır. Bu yüzden bölgeli herhangi bir uluslararası politika girişimi, bir yeniden saf tutma, gruplaşma hareketini başlatacaktır.

3. Bölgedeki en küçük sorunun bile abartılarak en önemli bir uluslararası sorun biçimine dönüşmesi kaçınılmazdır. Yöresel, ulusal, bölgesel ve uluslararası sınırlar son derece belirsizdir.

4. Bölgedeki siyasal girişimler, dünyanın başka yerlerinde olduğundan çok daha belir-

▲ Yıl 1924. Berlin'de Türkler, "Mossul Türk kalacak" diye gösteri yapıyorlar. Oyun 1987'de tekrarlanacak mı?

gin bir biçimde, "büyük devletler"in tepkileri gözetilerek yapılmaktadır. Ortadoğu, belki de dünyanın en çok "icine girilmiş", "uluslararasılaştırılmış" bölgesidir.

5. Bu özellikler, bölgesel ve bölge-dışı devletlerin Ortadoğu oyununu oynarken belirli eylem ve siyasal davranış biçimlerine başvurmalara yol açmaktadır. Bunlardan birincisi, oldu-bitti, ya da "el çabukluğuyla koparma" politikasıdır. Bunun yanı sıra, herhangi bir pazarlıkta en küçük bir noktada bile durumun değişmesine direnme davranışı da yaygındır. Görüşme ve çatışma ilişkilerinde, büyük ve küçük sorun ayrımlı yapılmaz. Her şey birbirile bağlı olarak ele alındığı gibi, öncelikler de saptanmaz. Strateji değil, kısa dönemli yarar sağlayacak taktikler önemlidir. Daha doğrusu strateji-taktik ayrımlı pek yapılmaz.

6. Görüşmelerin doğrudan değil, arabulucular ya da üçüncü taraflar eliyle yürütülmeli tercih edilir. Ancak araya girenlerin işin sonunda soruna derinlemesine karışıkları, taraf olmaları ya da yeni bir durumun garanti edeni olmaları kaçınılmazdır.

Türkiye Ortadoğu'ya girerse...

Böyle bir Ortadoğu'nun tam içinde yer almaktı, tarihsel ve kültürelagliye dayalı ilişkiler içinde bir Ortadoğu politikası yürütmek başıdır. Lozan'dan beri "Doğu Sorunu"nun içinden çıkmış olan Türkiye'nin şimdiki Musul'a atabileceğii bir adım, ülkemizi yalnız veya asıl olarak bir bölge devleti konumuna sokmanın ilk adımı olacaktır. Yukarıda ana çizgileriyle verilmeye çalışıldığı gibi kuralları olan bir oyunun içine giren Türkiye'nin, bu belirsizlikler ortamında yaşam savası veren bir devlet olacağının şimdiden görmek gereki.

Aşında, eğer Ortadoğu oyununa sürükleneirse, Türkiye yalnızca kendisini belirsizlikler ve kısa dönemli politikalar kışkırtıcı bulmakla kalmayacak, böyle bir adımın Türkiye için bugünden görülebilmesi gereken daha derin sakıncaları da olacaktır.

Bu sakıncaların başında, "Doğu Sorunu"nun yeniden canlandırılabileceği olası gelmektedir. Lozan'ın taşlarından biri oynatılınca, yapının bütününe ayakta kalması şüpheli olacaktır. Türkiye, Lozandengesi ortadan kalktıktan sonra, yaklaşık bir yüz yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin yaptığı gibi, tehlikeli bir ip cambazlığından ibaret olan bir denge politikasının sınırları içine hapsedilebilecek ve hiçbir dönemde olmadıkça dış bağımlılığı artacaktır. Böyle bir Türkiye'nin, en hâkî çıkarlarını bile kollaması, savunması güçleşecektir.

Ikinci, böyle bir adımın, Türkiye'nin doğu statüsünü değiştirmek sakıncası vardır. Musul bölgésine süvey bu biçimde giren bir Türkiye, bu bölgenin etnik yapısını da, bütün karşılık ve çatışmalarıyla birlikte devralacaktır.

Üçüncü, yalnız veya asıl olarak bir Ortadoğu devleti konumuna giren bir Türkiye'nin, Batı dünyasıyla olan siyasal ve kültürel bağları son derece sınırlanacaktır. Böyle bir Türkiye, Avrupa'ya sırtını, Ortadoğu'ya yüzünü dönmüş, Batı'yla olan ilişkileri yalnızca Suudi Arabistan üzerinden ABD ile kurulu olandan ibaret bir bölge devleti konumuna girebilecektir. Kuşkusuz, böyle bir konumun yalnız dış politika açısından değil, içerde de siyasal ve kültürel yapı açısından sonuçları olacaktır.

KORKU TRANSFERİ

Sayı Erdal Atabek'in Görüş'ten 4. sayısında yayımlanan, "korkutulmuş, yıldırmış insanımız" üzerine yazısını büyük ilgiyle, etkilenderek okudum. Atabek'in gözlemleri ve degindigi ana nokta beni bir hayli düşündürdü. Başkalarını da düşündürmüştür umarım.

Korkutulma ve korkma olgusunu tespit, sorunu çözmeye, olgunun doğurduğu sonuçları gidermeye yetmiyor elbette. Bunun için, korkunun esas köktüne inmek gerekiyor. Orada da, ben şahsen, korkutanların niyetlerinin, ellerindeki maddi korkutma araçları ve yöntemlerinin esas belirleyici etken olduğunu sanıyorum. İnsanlığı hiçbir zaman, hiçbir tehdit ya da emriyakı karşısında bütün bütün çaresiz değildir, yeter ki çaresizliğine inandırılmış olmasın!

Öte yandan, bizim toplumumuzda belli olaylar, olgular ve durumlar karşısında yapılacak hiçbir şey olmadığına inanma yönünde enikonu kökleşmiş bir eğilim olduğu da muhakkak. Ama kökü çok eskilere giden tarihsel etkenleri fazla öne çıkarmamın da esas sorunu belirlemekte ve çözümüne yaklaşımada çok yararlı olduğunu sanıyorum. Bu bağlamda sorun, "sokaktaki adam"ın kendisine yapılanlara kayıtsızlığını, genel atalet ve itaat alışkanlığının süreçten çok, toplumun siyasi süreçlerini etkilemede iddia sahibi aydın kesimin düşünce ve duyu saplantılarının direşkenliği ile ilgili: çağımız koşullarında, çağımızın güncel sorumlularla içiçe süreçten hâkim ideolojik şartlandırmanın o kesimi genellikle -bütünyle değil, tabii- karakterize eden teorik ve pratik yaklaşımalar, düşünce ve davranış biçimleri üzerindeki etkisinde yatıyor gibi görünüyor.

Korkmak salt pasif bir tepki mi acaba? İçinde hiç mi aktif unsurları taşıyor? Korkulan kişi korkmayı biraz da kendisi seçiyor mu? Korkmamayı seçtiği anda kendisi için de, bütün toplum için de genel toplum düzeninin temel işleyişi ve geleceğine yönelik başka seçimlerin gündeme gelmesinin kaçınılmazlığı karşısında, belki kendi de farkında olmadan, korkulardan korku beğenmiyor mu?

Çünkü insan -burada yine, ister istemez "aydın kişi" den söz etmek gerekiyor- kendi seçimi işin içine hiç karışmadan sürekli korkutlamaz. Bir korkar, iki korkar, beş ya da on korkar... sonunda, içinde bir nebe insanlık kıvılcımı varmışsa eğer, korkmaz olur; ya da, bir başka deyişle, korkusunu yemeyi, yani korka korka da olsa işini/eylemi sürdürmeyi, yoldan şasmamayı öğrenir. Ne ki asıl korkmak ya da korkmamak sorunu da işte orda başlar; zor ve tehdit karşısında korkuyu yemeyen düzcüyin ulaşan kişi korkunun yeline ne koyacak?

Sorun, bu düzende kişisel olmaktan çıkar, politikleşir. Bu bakımdan Türkiye'nin özgül koşullarında kişinin korkusunu yenebilmesinin demokrasiyi, özgürlüğü, insan yerine konsulma haklarını gerçekten kazanma perspektifine, onun süreçlerine ve araçlarına, sonuçları

larına bakışıyla çok yakından ilişkisi var: Korkmamak, ayağı bugünden geleceğin gerçek kurtuluş zeminine basan başlibasına bir seçimdir. O seçimin hayatı geçirilmesine yönelik bir düşünme ve davranış biçimine bağlanmayı, korkunun pazarlanması gereklereinden ve pazarlayıcılarından mutlak yarlılanmayı içerir. Mevcut düzenin ideolojik bağlarını dan kesin, geri dönülemez bir kopusu öngörür.

"Korkutulmuş sırada insan"ı "çağdaş insan"a götürecek yolların açılabilmesi için önce o yolları kapatan en büyük engeli kritik gözle, salım kafa ve sağlam yürekle irdelemek, bu irdeleme sonucunda varılacak yaridan korkmamak, korkmamamın bahasını gözle almak gerekiyor; bir başka deyişle, Türkiye'de asla demokrasi istemediğini, insanları korkutmadan da hiçbir yere varamayaçığını kaçırıp ispat etmiş olan burjuvazının dolaylı/dolaysız ideolojik etkisinden kesin kopusu ne yapıp edip sahiden gerçekleştirmek gerekiyor.

Mutlaka gerekiyor, çünkü sırada insanın yüregine salınan korku gibi aydın kişinin korkuya adeta bir "kurtuluş mitijesi" gibi dört elle sarılması da burjuvazının süreçten ideolojik etkisini bir türevdir. Oysa korkunun bu her iki tezahürünün derinlemesine tâlli, temelde yatanın, asıl, burjuvazının kendi konumundan duyduğu korku olduğunu gösterecektir. Bunu Görüş'ten aynı sayısında yayımlanan söyleşide Aziz Nesin çok güzel ortaya koyuyor: Asıl korkanlar, çünkü korkması gerekenler, onlardır! Korkunun yerine burjuva ideolojik şartlanmanın ona (ne isim altında olursa olsun) sunduğu "kurtuluş"tan başka koyacak bir şey bulamayan kişinin duyduğu korku burjuvazının kendi korkusudur. Bu korku transferi olgusu, toplumun sağlıklı dinamiklerini etkisizleştirmede burjuvazının işine yarayan en güçlü silâhtır. Tanklardan, tüfeklerden, tüm çatık kaşlardan ve yüzlerinin geleneğinden çok daha etkilidir. İşte onun için kişinin korkuyu yemede atacağı ilk adım o şartlanmayı aşmak olmalıdır.

Ondan sonrası...gerçi yine kolay olmayaçaktır. Bugünün korkutulmuş sırada insanın demokrasiye, insan haklarına, özgürlüğe sahip çıkan çağdaş insan düzeye ulaştıracak süreç daha çok uzun ve zor yıllar, coğumuzu bugünden umutsuzluğa, karamsarlığa salacak ve kısa devre umutlara bel bağlamaya sürükleyeceğ kadar uzun ve zor yıllar alabilir. Ama yine de, tarihe kısa devre yaptırımı kalkarak durmadan hırsın içinde yaşamaktan ve hep korkulardan korku beğenme durumunda kalmaktansa, o uzun süreci ve gereklerini göze almak evladdir.

Buna ister "kahramanlık" deyin, ister demeyin; önemli olan bu gerçegin kavranmasıdır: bugünden zorlulu seçimi yapmak ve onun kitlelerin başında maddi güçe dönüşmesinde tizerine düşeni yerine getirmeye koyalımk, kişinin her şeyden önce kendine karşı sorumluluğu ve gerçek kurtuluşudur.

Halim Togan

"Anap'lı Liberaller" Mavrası

"ANAP'lı Liberaler" konusu basında hayli sıkça işlenir oldu. Bu sıfatla anılan bazı çok ya da az tanınmış politikacılara belli alanlarda -bu arada rejimin "demokratikleşmesi" alanında- enikou umut bağılayanlar var. Ama vurgulama daha çok "irtica" ve "çağdaşlaşma" tartışması ortaklı sarılı beri, "ANAP'lı Liberaler" ile "ANAP'lı Keçeciler" ya da "ANAP'lı Gericiler" arasındaki ayrılık noktaları üzerinde Dolayısıyla ANAP içindeki "liberal'lere yakışırın belirgin özelligin 'demokratikleşme'den yana mı yoksa 'çağdaşlaşma'dan yana mı ağır bastığı pek aydınliga çıkmıyor. Çünkü "ANAP'lı Liberaler"ı dillerine dolayanlar, çağdaşlaşma ile demokratikleşmenin karşı seyler değil, birbirini bütünlüyorlar. Gerçekini israrla bertirtilkleri halde, asıl önemini olan bir başka noktayı hep es geçiyorlar: "ANAP'lı Liberaler'in, diğerleriyle **nereye birleştilerine**, birlik olduklarına hiç değinmiyorlar.

Bir kere, ANAP gibi bir partiyi bilinen koşullarda kurmuş olmakta, ya da içinde türk siyaseti göstermeye bireşiyorlar. 12 Eylül öncesi bir siyasi akım'ın temsilcisi hareketlerle aynı parti ve yönetim içinde, her kademe ve kritik mevkide, sorumluluk paylaşılmakta bireşiyorlar. ANAP'ın ekonomik/sosyal politikalarının, yanı 24 Ocak dayatmalarının "alternatif"liği görüşünde birleşiyorlar. Türkiye'ye, geçici ve **stürekli** koşullarda demokrasının ve özgürlüğün ne kadannın yeterli olduğu, işçinin köylünün küçük/orta memurun, emeklinin öğretmenin dar gelirlinin insan gibi yaşama hakkını "şimdilik" ne kadar hakketikleri konusunda aynı görüş ve tercihler paylaşıyorlar. 82 Anayasası'nı savunmada, 13 Kasım oğlusunun üzerine oturmada aralarında bir ayrılık yok. ANAP'ın hükümet etme ışılıp ve tarzı, hukuk devleti anlayışı, parlamento ve genel cya birliği değer ve işlev konularında ne ayrılıklar var? İktidar nimetlerinden kör kör parmağım gözüne nasiplenmede ya da yakınlarını nasiplenmede birbirlerinden geri kalan yanları mı var?

Söz konusu ayrılık noktaları da iste bütün bu **birlik** noktaların göz önünde tutulunca bir anlam kazanıyor. ANAP'ı ANAP yapan olguya dayalı pratik ve zihniyeti sonuna kadar paylaşanların, politik ve insani kişiliklerini ANAP'lı olmakla ortaya koymaların "liberal"lığı, sırı "ANAP'lı Keçeciler'e belli bazı noktaların karışık olmakla sınırlı. Bu da bizzat kendilerinin liberal olmaya, arada demokratikleşmeye ve çağdaşlaşmaya ne anlam verdiklerinin kanıtı.

Kaldı ki, yukarıda sayılan -ve söylemeye- birlik noktalarının tümünde değilse de doğrudan ANAP'a birlik olup da, hatta "ANAP'lı Keçeciler'in çağdaşlığı uygulamalarına resmi devlet desteği sağlanmasına ses çıkarmayıp da onlardan ayrılan ve ayrınlıklarını son zamanlarda -o da ancak son zamanlarda- bir hayli tattanayla vurgulayan daha başkaları da var. "ANAP'lı Keçeciler"den öyle bir ikinci noktada ayırmak liberal olmaya yeterli demek ki onlar da liberal.

Mehmet Keçeciler. ▼
ANAP'ta her eğilim
mevcut, liberal eğilim
hariç.

Sonra, "ANAP'lı Liberaler"'e bağlanan umutların ucu ANAP'ın sahibi ve genel başkanına kaçar da uzanmır mu? Dililerin altındaki bakla ortada: "ANAP'lı Keçeciler kurtul, sen de liberal ol!"

Vaktiyle, 13 Kasım ertesinde de, zati muhtereme buna benzer umutlar bağlanmış. 13 Kasım seçim zaferi'nin sahibine demokratikleşmeyi hızlandırma ve -ekonomide "liberalizm" adına başlattığı "devrim'den kinaye olsa gerek çağdaşlaşmanın gereklerini yerine getirme mis-

yonu yakıştırılmıştı. O zamandan beri köprülerin altından çok sular akmış olmasına rağmen şimdi dönüp dolaşıp gelinen yer aynı.

Seri çok kolay sineye çekip kendi kendilerini ve bütün bir toplumu sözüme "çaresizlik" duvarlarıyla kuşatanlar "çare"yi ehveni serde bile değil, ehveni ser hayalinde buluyorlar!

Bu da demokratikleşmeyle çağdaşlaşmanın birbirlerini bütünler olmasından **pratikte** ne anladıklarını gösteriyor.

DİSK'in 20. Kuruluş Yıldönümü Avrupa'da kutlandı

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun 20. kuruluş yıldönümü, F. Almanya'daki DİSK ve DİSK onursal üyesi TÖB-DER yöneticilerinin düzenlediği ve Avrupa'nın öbür ülkelerinde bulunan DİSK'li sendikacılardan desteklediği bir toplantıya 28 Şubat günü kutlandı.

Toplantıya DİSK'li sendikacılardan yanı sıra, Dünya Sendikalar Federasyonu Genel Konseyi Üyesi ve Uluslararası Kimya, Petrol ve Bağlı Ürünler Sendikaları Genel Sekreteri Alain Covet; DSP Dayanışma ve Eğitim Dairesi Müdürü Şerif Kanra, Fransa'dan CGT adında Jacques Tixier; İspanya'dan İşçi Komisyonları Sendikal Merkezi adında Celestino Diaz ve F. Almanya Eğitim ve Bilim Sendikası'ndan Reinhard Höcker konuşmacı olarak katıldılar. 1200'den fazla izleyicinin bulunduğu toplantıda, uluslararası sendikal hareket içerisinde yer alan çok sayıda sendika dayanışma mesajları gönderdi. Özellikle toplantıya "savaşan binlerce işçi"miz adında, Güney Afrika'da ilan edilmiş bulunan olağanüstü hal şartlarında gözaltına alınan işçiler ve sendikacılardan adına, uzun yıllardır ırkçı apartheid rejiminin zindanlarında çürütenler adına" diyerek selamlayan Güney Afrika Sendikaları Kongresi (SACTU) adına gönderilen mesajda, Şili İşçileri Sendikal Merkezi (CUT) adına gönderilen ve DİSK'in Şili İşçilerini faşist darbeye karşı her zaman ve militanca desteklediğini belirten, Şili ve Türkiye İşçi ve emekçilerin bir olduğunu işaret eden mesaj yoğun alkışlarla karşılandı.

Toplantıya düzenleyen ve destekleyen sendikacılardan adına bir konuşma yapın DİSK Yürütme Kurulu üyesi Kemal Daysal. Maden-İş Genel Başkanı Mehmet Karaca, Maden-İş Genel Sekreteri Halit Erdem, Türkiye Aydınınlığı Dayanışma Girişimi adına Fuat Sultan, Bank-Sen'den Fevzi Karadeniz, Maden-İş 23 Bölge Başkanı Cemal A. Poyraz ve birçok İsviçreli sendikacı başarı mesajları yolladılar.

ve sendikal hareketin durumunu, karşılıkla olduğu sorulan değerlendirdi.

DİSK adına bir konuşma yapın Alain Covet, DİSK'in açılması ve Türkiye toplumundaki yerini alması gerektiğini. DİSK'li sendikacılardan özgürce hareket edebilmesi, DİSK'in mal varlığının geri verilmesi, yurt dışında yaşamaya zorlanan DİSK'li sendikacılardan serbestçe ülkeye geri dönelmesi doğrultusunda çalışmalarını sürdürmeklerini belirtti.

Ote yandan DİSK'in 20. kuruluş yıldönümü, İsviçre'nin Zürich kentinde de kutlandı.

İsviçre Sendikalar Birliği'nin (SGB) aktif olarak desteklediği kutlama gecesinde, SGB Yürütme Kurulu üyesi Karl Aeschbach, DİSK temsilci Yücel Top, DİSK/Bank-Sen'den Turhan Ata, Dev-Maden-Sen'den Müslüman Şahin'in konuşmacı olarak katıldıkları kutlamada, DİSK davasında verilen kararın demokrasi ilkeleri, hukuk normlarıyla bağdaşmadır olduğu belirtildi. Avrupa sendikal örgütleri ve kamuoyu DİSK'le dayanışmaya ve Türkiye'ye yürüttü demokrasi mücadelene onur vermeye çağrıdı.

Gecede Dünya Sendikalar Federasyonu (DSF), Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), İsviçre Sosyalist Partisi, İsviçre Emek Partisi, İsviçre Barış Hareketi, Prof. Server Tanilli, DİSK Yürütme Kurulu üyesi Kemal Daysal, Maden-İş Genel Başkanı Mehmet Karaca, Maden-İş Genel Sekreteri Halit Erdem, Türkiye Aydınınlığı Dayanışma Girişimi adına Fuat Sultan, Bank-Sen'den Fevzi Karadeniz, Maden-İş 23 Bölge Başkanı Cemal A. Poyraz ve birçok İsviçreli sendikaci başarı mesajları yolladılar.

Sosyal Demokrasi ile Sosyalizmi Karşıştırmak

12 SHP'li (Ahmet Gürüz Kentenç, Hızır Ekşi, Tevfik Çavdar, Yakup Kepenek, Cahit Anıng, Cüneyt Canver, Uğur Batmaz, Muzaffer Sarac, İsmail Cem, Mustafa Gündoğdu, Mehmet Moğolay, Erzan Erzurumluoğlu) tarafından imzalanan ve program ilkeleri olarak adlandırdılar bir metin SHP içinde tepkilere yol açtı.

Bu metni "parlementarizm düşmanlığı" olarak değerlendirderek, "sosyal demokrasi ile sosyalizmin karıştırıldığını" ifade eden Fikret Ünlü, söz konusu tepkilerin özünü dile getiriyordu.

Sosyal demokrasiyi hâli Kauksky'nin bağılığı yerde duran sosyal demokrasi olarak görmekte direndikleri için Fikret Ünlü'nün özlu deyişyle söylemek gereklidir, sosyal demokrasi ile sosyalizmi karıştırın ve bu nedenle de örneğin DSP'nin tepkilerine bir türlü aklı erdirememeyen "es-

ki moda" sosyal demokratlarımız, eski sosyal demokrasi ile yeni sosyal demokrasi ya da demokratik sosyalizm arasındaki savaşının yalnız SHP ile DSP arasında değil, ama asıl önemli SHP içinde de söz konusu olduğunu ister istemez görüyorum.

Görüyorlar da bakanım gördüklerine inanacaklar mı?

Ama bu gerçekliği yalnız onların görmesi yetmez. Onümüzdeki genel seçimlere sosyal demokratların birliği ile gidiş mesi üzerine bilgece hesaplar yapan "daha sol" daki "so birlikçi"lerin de görmesi gerekiyor.

Gerekiyor da, bakanım görmemekte ne kadar direnecekler!

Tosun Kaya

İnsan Hakları ve Sınıf Hakları

İnsan hakları burjuvazi için belirli sınıfları kapsayan "ebedi haklar"dır; bilimsel dünya görüşü içinse, süresi sınırlı sınıf haklarından başka bir şey değildir.

İnsanlık tarihi, insanlığın özgürüğe doğru gelişmesinin tarihidir; yanı üretici güçlerin gelişmesiyle insanın özgürlüğünü. Marx'ın dediği gibi "kendini gerçekleştirmesi" engelleyen tüm bağlardan kurtarmasıdır. Demek ki üretkenliğin artmasının tek bir anlamı vardır: İnsanı özgür kılmak.

Ne var ki kapitalizm öncesi toplumlar her zaman tutucu, devinimsiz, üretici güçlerin çok yavaş geliştiği toplumlar olmuşlardır. Bu tür toplumların tarihsel ilerlemeyi taretmemeleri yapılarının doğal sonucu olarak görüldüğünde, ilerleme düşüncesine, böylesce insanın kendini gerçekleştirmeye süreci olan bir tarih tasarımda ve de kendini gerçekleştirmeye ilişkin "insan hakkı"na ideolojik olarak neden yabancı kalkıkları kolayca anlaşılmaktadır. Ancak üretici güçler hızla gelişmeye başladığında, bu gelişme insanların tüm ekonomi dışı yükümlülüklerden (kölelik, feodal ve benzer bağlar gibi) kurtarılmasını gerektirdiği ve kuruluşu sonucunda üretici güçler zorunu olarak yeniden geliştiği zaman, ilk olarak toplumun tarihinin insanlığın ilerlemesinin tarihî ve bu ilerlemenin de artan özgürlüklerle çok şey borçlu olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Ekonomi dışı yükümlülüklerin bağından kurtularak elde edilen özgürlük, bu gelişmeden yarar sağlayan insanlara gitgide ilerlemenin önde gelen olarak görülmüş ve bu yüzden insanların hakkı olarak, insan hakları olarak benimsenmiştir. Ve insanları ekonomi dışı yükümlülüklerden kurtaran bu özgürlük hakını iyice yerleştirebilmek için, bunun tarihi vergisi ya da doğal bir hak olduğu ilan edilmiştir. Böylece ilerleme düşüncesi, özgürlük ve insan hakları düşüncesi, sonucunda üretici güçlerin hızla gelişmesine dayanan burjuva ideolojisinin oluşturuğu öğeleri arasında yer almıştır.

Doğallıkla bu gelişme gerçeklikte çok daha karmaşıktı. Bu ideoloji feudal etkiler altında kısmen dinsel özgürlük çabaları olarak ya da politik düşünce özgürlüğü biçiminde, kısmen ekonomi alanında devlet düzenlemelerine karşı bir direniş olarak başlamıştı. Bu nedenle zaman içinde, toplumsal ilerlemeyi hızlandırmaya düşündürmekle birlikte insan hakları kavramı ortaya çıkmıştır. Bütün bu

haklar, gerçekleştikleri süreçte, üretici güçler, egemen sınıf yararına elden geldiğince çabuk geliştirme ve üstyapıyı bu na uygun olarak biçimendirme amacıyla hizmet etmektedirler. Ayrıca bu hakların tüm humanistlere toplumsal, özellikle bilimsel gelişmede sanksi bir ilerlemeymiş gibi görünmeleri de gerekiyordu.

Ancak kapitalist toplum daha da gelişip ideolojik mezar kazıcılarını yaratınca bu sözümona insan hakları, biricik nesnel "insan hakkı" olan insanın kendini gerçekleştirmesi hakkı açısından eleştirel bir biçimde gözden geçirilmiştir: Burjuvazinin getirdiği "ebedi insan hakları" kapitalist sistemle bile her ne kadar ıryum sağlamış ve kapitalist sistem insanın kendini gerçekleştirmesi yolunda ilk adımı atmış olsa da, bu sistem yine de işçi sınıfını yaratmış ve kendini gerçekleştirmeye sürecinde belirli sınırları aşma bakımından yetersiz kalmıştır. Böylece "ebedi" ya da "doğal" insan hakları gizlerinden kurtarılmış ve belirli bir toplum düzeninin sadece sınırsız hakları olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Bilimsel dünya görüşünün hak kavramına yaklaşımı farklıdır. Burjuva ideologaları hak kavramını nesnel, yanı doğa ya da dünyadışı bir varlık tarafından belirlenen bir sorun olarak ele alır ya da göstermeye çalışarken, bilimsel dünya görüşü bunu, ilk toplumun sona ermeseinden bu yana sınırsız olarak belirlenen bir sorun saymaktadır. Demek ki, insan hakları kavramındaki insan, bilimsel dünya görüşü için "doğabilimsel"dir, ama hak ise sınırsız olarak belirlenmektedir. Yani burjuva öncesi ve kısmen kapitalist sınırlı toplumlardakının tam tersi: bu toplumlarda insan kavramı genellikle sınırsız ve hak da "doğal" ya da "tanrısal" olarak belirlenmektedir.

Kuşkusuz kapitalizm öncesi toplumlarda egemen ideolojinin sınırlarını zorlayarak

kölelerin serillerin ve yabancıların "insan olduğu"nu söyleyen düşünürler olduğu gibi, doğa ya da tanrı tarafından bağıtlanan hakların özel sınırları, zümrüpleri ve katmanları kayırdığı, ama geri kalanlara hiçbir yarar sağlamadığını belirten düşünürler de vardır. Ne ki bu düşünürler, devrim zamanları dışında, etkileri olmayan birer istisna olarak kalmışlardır. Yeni bir egemen sınıf durumunu pekiştirmez bu düşünürlerin etkileri kaybolmuş ve kendileri de susturularak basılı altına alınmışlardır.

Böylece insan haklarının burjuvazi için, belirli sınırları kapsayan "ebedi haklar" olduğu ortaya çıkmaktadır; bilimsel dünya görüşü içinse, "insanlar"la uzaktan yakından ilişkisi bulunmayan ve pratik uygulamada egemen sınıf dışındaki insanlara yönelik, süresi sınırlı sınıf haklarından başka bir şey değildir.

Engels'in belirttiği gibi, "insanın gerçek özgürlüğü" ise, insanlığı doğaya egemen olduğu zaman gerçekleştirilebilir, yanı üretkenlik maddi varoluş için kaygı duyulmayacak, herkes toplumsal varlık olarak eşit saygı görecek, tüm sınıf farklı ortadan kalkacak, hak ve görevler gereksinimlere dönüsecek şekilde artığı zaman gerçekleştirilebilecektir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi, sahip olduğu yetenek ve yetilerinden yararlanması, tüm gereksinimlerinin karşılanması anlamına gelen özgürlüğün kavuşması, tarih boyunca insanlığın ulaşmayı çalıştığı hedeflerdir. Bu hedeflere sadece emek sayesinde ulaşılmaz, bu hedefler emeğin, sözçüğün en geniş anlamında emeğin, çalışmanın, etkinliğin ta kendisidir. İnsan gerçek özgürlüğün kavuştuğu zaman, "çalışma zamanı" ile "serbest zaman" arasındaki sınırlar da kaybolacaktır. Çalışma zamanı giderek ortadan kalkarken bugünkü biçimyle serbest zaman, yanı maddi geçim kaynaklarının üretimi dışındaki zaman bir etkinlik zamanına dönüsecektir, hem de ikili anlamda: Birinciinde insanlığı arıksa üretim sürecinde aktif olarak yer almaz olacaktır, yanı daha çok üretim sürecinin gözcüsü ve düzenleyicisi durumuna gelecektir. Sonra da, insanın üretim sürecinde gözcü ve düzenleyici olarak geçirdiği zaman giderek kısacaktır. İnsanın kendini gerçekleştirmesini sağlayan "serbest zaman" içindeki bilimsel, sanatsal vb. gibi çalışmaları, yanı asıl etkinlikleri yaşamalar gerekliliklerin başında yer alacaktır.

İnsanın kendini gerçekleştirmesi bir hak olmayıp, tarih sürecinin yasallıklarına dayanan bir görevdir, hem de, bu yasallığın elden geldiğince çabuk gerçekleşmesini sağlamak için tüm güçlerin seferber edilmesi anlamında tarihsel bir görevdir.

HANGİSİ GERİCİLİK?

Dini akımların yaygınlaşması hem kitlelerdeki sosyal uyanışı frenlemeye hizmet ediyor, hem de burjuvazi, yanlış hedef gösterme imkânına sahip oluyor

"İrtica hortladı!" 60 kusur yıllık Cumhuriyet tarihinin eskimeyen "leit-motiv"lerinden birisidir "irticanın hortlaması". Bir bakıma kanıksanmıştır, ama yine de her defasında üzerinde olmadık spektakyonlar yapılır. Ve sonunda da "çok partili" düzene geçişten itibaren adeta kuraldır bu "zinde güçlerin hassasiyeti" hatırlatılarak aba altından sopa gösterilip irticaya haddi bildirilir. İrtica da, çizmeyi aşmanın -yani haddinden fazla hortlamamın zamanı olmadığını kavrayıp geri çekilir ve sular bir süre için durulur.

Biliniyor, "irtica"nın siyasi dildeki anlamı, frenklerin "reaction" dedikleri gericilik. Yani irtica, kurulu düzeni beğenmeyip daha eski bir düzeni özleyenlerin, o düzene -veya düzenlere- geri dönüşü hedefleyen uğraşları. Örneğin kapitalist düzende burjuvazinin ege-

menliğine karşı çıkış yeniden aristokrasının iktidarı hedefleyen akımlar irtica sayılır. Fransa'daki "Restoration" hareketi bunların en ünlülerinden biri. Benzeri şekilde sosyalist bir düzende kapitalizme geri dönüşü yönelik hareketler gericilik, yani irtica kapsamına giriyor.

Ne ki bizim siyasi literatürümüzde "irtica" kelimesi bir çeşit anlam sapmasına uğramış. İrtica denince münhasırın dini akımlar kastediliyor. Çember sakallı, eli tespihlı, başı takkeli "mürteci" tipiyle de, "irtica = dinci akım" imajı beyinlere hakkediliyor. Böylece de hedef sapıtılmıyor, geniş emekçi yığınlarının çıkarlarını tehdit eden esas gericilik mihrakları ve gerici siyasetler gözlerden gizlenmiş oluyor.

Cumhuriyet yeni kurulduğunda ve kapitalizmin emekleme döneminde "irtica" gerçekten irtica idi, geriye dönüş anlamında, yeni düzen için bir ölçüde tehlike oluşturuyordu. Osmanlı yönetimine İslami kurallar damgasını vurdugu için bu irticanın dini motiflerle kendine yol açmak istemesi doğaldı. Bu olgu da irtica ile dini akım arasındaki özdeşlik imajının yaygınlaşmasına ve kökleşmesine hizmet ediyordu.

Ne ki zamanla -kapitalist üretimin egemen hale gelip, burjuvazının hakimiyetinin pekiş-

mesiyle birlikte- dini irtica rejim için tehlike olmaktadır çıktı. Bundan dolayıdır ki özellikle "çok partili" düzene geçişten itibaren "gericilik kaynağı" dini akımların sırtını en çok sıvazlayanlar, onların toplumda yaygın kazanmalarına en çok hizmet edenler, yeni düzenden sahibi burjuva sınıfı ve onun temsilcileri olmaya başladılar. Başlangıçta kan dökerek bastırılan irticaya burjuvazının kucak açmasının bir sebebi olmamıştı. Nitekim de vardı. Çünkü kapitalizm gelişikçe burjuvazı de gericileşiyordu. Ve böylece iki gerici mihrakın ele vermemeleri doğallaşıyordu. Üstelik bu sayede burjuvazı bir taşla iki kuş vurmış oluyordu: Dini akımların yaygınlaşması hem kitlelerdeki sosyal uyanışı frenlemeye hizmet ediyor, hem de gericiliğin esas kaynağı olan burjuvazı, böylece kendisini gözlerden saklayıp, sıkışlığında yanlış hedef gösterme imkânına sahip oluyordu.

Türkiye'de mevcut sosyo-ekonomik formasyon kapitalizm olduğuna göre esas gericiliğin burjuvaziden kaynaklandığı görüşü tutarsız olmuyor mu? Bir başka deyişle burjuvazı, kapitalizmden daha geri bir yapıya dönmemi değil de mevcut düzenden korunmasını savunduğuna göre, onun siyasi eğilimine damgasını vuranın muhafazakârlık olması gerekmek mi?

Doğrudur, burjuvazinin yegane amacı Türkiye'de kapitalizmin ebediyan varlığını sürdürmesidir. Yani mevcut düzeni muhafaza etmektedir. Ne ki mevcut düzen, objektif ölçütlerle göre öylesine sıfır tüketmiştir ve öylesine yenilenmeye -yani asılmaya- muhtaç halde gelmiştir ki, onu muhafaza edebilmek için, burjuvazı gerektiğinde gericilik yapmaktan geri durmamaktadır. 1961'den bu yana anayasının başından geçenler çağımızda geriye doğru gidişin en tipik ve ibret verici örneklerinden sadece biridir. Kendilerini muhafazakâr olarak nitelenen partilerin ve kişilerin demokrasiye bakış açıları da bu konuda şasraz bir turnsuz kağıdır. Bunların tek mili "Batı demokrasisi"nin doğuştan hayramdırlar ama Türkiye'deki geniş emekçi yığınların demokratik hak ve özgürlüklerinin de yeminli düşmanlarıdır. Kapitalizm muhafaza edilecek ise, onun olmazsa olmaz kurumlarıyla, demokratik hak ve özgürlüklerle birlikte muhafaza edilmesini savunmak, çağımızda şarttır.

Bu yapılmadığı gibi, demokrasının zaman zaman askiya alınması dahi onaylanıyor, bu burjuvazı için muhafazakârlıktan daha geri bir konuma düşmek anlamına gelir. Bununda siyasetteki karşılıklı düpədüz gericiliktir. Türkiye'de demokratik hak ve özgürlükler saygılı bir burjuva sınıfının olmayışı muhafazakârlıktır gericiliğin böylesine içe girmesine yol açmaktadır.

Kaldı ki, "irtica" kapsamı içinde görülen dini akımların da mevcut sosyo-ekonomik formasyonu geriye doğru değiştirmeye yönelik bir iddiaları yok. Onların da amacı -tipki burjuvazı gibi- kapitalist düzenin muhafazası. Ancak devletin ve sosyal hayatın İslami kurallara göre düzenlenmesini istedikleri söylenebilir. Böyleisin ise burjuva anlamda dahi demokrasiyi dışlayan bir rejim olduğu besbelli. Kisacası, demokratik hak ve özgürlüklerden haz etmemesi noktasında da burjuvazı ile dini akımlar arasında bir paralellik var. Zaten emekçi yığınlarının taleplerinin bastırılmasında uyum içinde olmalarının nedeni de bu.

Öyleyse, "turban olay" nedeniyle, haftalar boyu Türkiye'de siyasetin başlıca gündem maddesinin "irtica" olması, suni bir olay mı?

Bir bakıma söyle. Yani bir tür kayıkçı dövüşü. Çünkü Türkiye'de dini motifli siyasetlerin en ufak bir iktidar şansı olmadığını burjuvazı gayet iyi biliyor. Bunun çeşitli nedenleri var.

Her şeyden önce İslami yapıyı mevcut ekonomik alt yapının üstüne oturtmak maddi olarak hemen hemen imkansız. Çünkü İslam, semavi olduğu kadar, daha doğusunda dünyevi bir din. Yani dünyevi hayatın pek çok yönünün nasıl düzenleneceği kitapta yazılı. Kapitalizm öncesinin basit yeniden üretim ilişkileriyle bağdaşabilen bu düzenlemenin, günümüzün dünya sistemi haline gelmiş kapitalist ekonomilerle bağdaşması imkansız. Kitapta yazılı olanlar Allah'ın kelamı oldukları için mevcut alt yapı ile siyasi ve sosyal İslam düzenini uzlaştırmak da mümkün değil.

Dini akımların sınıf mücadeleindeki konumları da onlara Türkiye'de bir iktidar şansı tanımıyor. Bugün Türkiye'de sosyal kutuplaşma, tekeli burjuvazinin başını çektiği egenmen ittifak ile emekçi halk yığınları arasındadır. Kapitalizm mesafe katettikçe safassage daha netleşiyor. Bir başka deyişle bugün Türkiye'nin kaderinde söz sahibi başlıca iki güç var. Son değerlendirmede Türkiye'de bu güçler düzene damgalarını vuracaklar. Burjuvazı egemenliğini koruduğu sürece kapitalizm de —kronikleşen bunalıma rağmen— varlığını sürdürmeyecektir; emekçi kitleler, işçi sınıfının öncülüğünde iktidara geldiklerinde ise sosyalizme ilerleyen bir dönemin kapıları açılmış olacak.

Dini motifli siyasetlerin sosyalizmle uzak yakın ilişkileri olmadığı, buna karşılık kitapta da yeri olan ticarete çok daha uygun düşen kapitalizmi savunduklarını biliyoruz. Öyleyse dini akımların iktidar şansı ancak ve ancak burjuvazının, en başta da büyük burjuvazının destegini sağlamalarına, sağlamak da yetmez bizzat büyük burjuvayı teslim alımlarına bağlıdır. Bu kadarını her halde dinci

"Demokrasi saflarında yer alan kimileri, tutarlı laik olmanın bu asgari gereklere savunmayacaklarsa, onların 'laiklik elden gitti' sizlənmələrini kimse ciddiye almaz"

Ne ki bizim siyasi literatürümüzde "irtica" kelimesi bir çeşit anlam sapmasına uğramış. İrtica denince münhasırın dini akımlar kastediliyor. Çember sakallı, eli tespihlı, başı takkeli "mürteci" tipiyle de, "irtica = dinci akım" imajı beyinlere hakkediliyor. Böylece de hedef sapıtılmıyor, geniş emekçi yığınlarının çıkarlarını tehdit eden esas gericilik mihrakları ve gerici siyasetler gözlerden gizlenmiş oluyor.

Cumhuriyet yeni kurulduğunda ve kapitalizmin emekleme döneminde "irtica" gerçekten irtica idi, geriye dönüş anlamında, yeni düzen için bir ölçüde tehlike oluşturuyordu. Osmanlı yönetimine İslami kurallar damgasını vurdugu için bu irticanın dini motiflerle kendine yol açmak istemesi doğaldı. Bu olgu da irtica ile dini akım arasındaki özdeşlik imajının yaygınlaşmasına ve kökleşmesine hizmet ediyordu.

Ne ki zamanla -kapitalist üretimin egemen hale gelip, burjuvazının hakimiyetinin pekiş-

akımların kendileri dahi hayal etmezler.

Öyleyse dini akımlar için iktidar şansını bir halk hareketinde, ya da bir orta katmanlar hurucunda aramaktan başka çare kalmıyor. Oysa içinde bulunduğu şartlarda geniş yiğinları harekete geçirerek esas motifler, onların başlıca problemi olan geçici sıkıntılarına, son zamanlarda pek popüler olan deyimle "açık sınımda yaşamalarına" çözüm getirecek türden olmak zorundalar. Gerçi dini ideolojinin yaydığı tevekkül ve tahammül, kurtuluş obur dünyada arama turünden motifler de hayatın acılarına karşı bir tür "özüm" islevi görürler. Ama bu tür motiflerin kitleleri harcetmeyince değil, aksine sessiz sedasız ve tepkisiz kılmaya hizmet edeceğii açıktır. Çalışan insanlar, ancak ve ancak bu devamlı kötüye gidişin kendileri için bir kader olmadığını, kendileri için sosyal kurtuluş yolunun mücadeleden geçtiğini kavradıkları ölçüde sıkıntılarına çare aramak için davranacaklardır. Örneğin emekçi yiğinlar geçim şartlarındaki kötüleşme ile demokrasideki azalma, yoksullüğün, pahalılığın, rüşvetin, fuhuşun, intiharların, salgın hastalıkların artması ile baskının artması arasındaki paralelligi açıkça görmekteler, bunlar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini hızla kavırırlar. Kimse "din elden gitti, onun için her geçen gün halimiz berbatlaşıyor" diye düşünmüyor. Öyleyse kısa vadeli kitleleri harekete geçirerek başlıca motif, en hayatı talepleri dile getirip savunabilmek için temel demokratik hak ve özgürlükleri elde etmek şeklinde somutlanıyor. Oysa biliyoruz itaatın esas olduğu dini akımlar için emekçilerin demokratik hakları bir anlam ifade etmiyor.

Denecek ki, dini akımlar kücümsemeyecek bir yaygınlıkta örgütleniyorlar ve emekçi kitleler arasında da kendilerine bir hayli taraftar buluyorlar.

Doğrudur, ama tartışma konumuz bu olusumun "rejimi tehdit eden bir irtica hortlaması" olup olmadığı... Şayet dinci akımların sömürge ve baskiya karşı tevekkülü yaydıkları doğrusa —ki doğru— bu tür gelişmeler, sömürge ve baskının esas kaynağı olan egemen güçlere itati de beraberinde getirir. Buna karşılık aynı dini akımlar, sömürge ve baskiya katlanmaya değil, bunlara karşı mücadeleyi öngören, esas kurtuluşun obur dünyada değil yaşadığımız bu dünyada olduğunu söyleyen sosyalistlere, ilericilere, demokratlara ayak bağı olurlar. Egemen çevrelerin dini akımları himaye etmelerinin esas nedeni de budur.

Bütün bunlara Türkiye'de, Cumhuriyet öncesi dönemler de dahil hiçbir zaman imtiyazlı ve mülk sahibi bir ruhban sınıfının var olmadığı olusu eklenirse, irticanın hortlayabilemek için hiçbir maddi toplumsal temele sahip olmadığı bir kere daha görülür.

Öyleyse bu "kayıkcı dövüşü" niye?

Çeşitli nedenleri var. Bir tanesi ABD'nin —ve Batı Avrupa'nın— Humeyni olayından sonra Ortadoğu'daki dinci akımlara karşı aşırı hassasiyet göstermeleri. Bir başkası dinci akımlara mensup kimselerin devlet kadrolarına "haddinden fazla" dolmuş olmaları. Bir diğeri, Türkiye'nin esas meselelerinin ikinci plana atılıp, kitlelerin, hayatın sıkıntılarına yönelik dikkatinin dağıtılmaması.

Ayrıca "turban yasağı" kampanyasının hiç yabana atılmayacak bir de "yan ırılı" var:

Yasaklılar bir yasak daha eklenmiş oluyor. Yasaklı düzen ve baskı pekiştiriliyor, daha da "mesrulaştırılmak" isteniyor.

Turban yasağına, asıl onun altında yatan, tüm Türkiye'yi bir kişi gibi gören zihniyete karşı çıkmamız, dini gericiliğin mevcut rejimi tehdit etmekten çok uzak olduğunu göstermemiz, dini akımlara hoşgörü ile baktığımız anlamına mı gelir?

Elbette değil. Materyalist dünya görüşünün en zıt karşılarından olan dini ideoloji, emekçi halkın sosyal kurtuluşu uğruna yürütülen mücadelenin karşısındaki en fanatik unsurları da besler. Bu nedenle sosyalistler dini ideolojide karşı işçi sınıfının dünya görüşü doğrultusunda ideolojik mücadele vermekle yükümlüdürler.

Dini gericilik kendi başına rejimi tehdit edecek çapta bir tehlike oluşturmasa, bir başka gericiliğin, —esas tehlike buradadır— faşizmin deformasyonuna su taşır. Dini gericilik de, faşizm de, değil öngördükleri toplumsal düzende, kendi iç işleyişlerinde dahi demokrasiye asla yer vermemeği bakımından birbirlerine tip tip benzerler. Birinde kitap adına ahkam kesen tarikatının, ötekinde ise "führer" in emirlerine itaat esastır. Bu bağlam içinde dini akımlar faşist hareketler için fideliş işlevini görürler. Ve başı sıkıldığında büyük burjuvazinin hemen sarıldığı faşizm ise, recrébecrimizden de bildiğimiz gibi başbelasının en büyüğüdür. İşte bu nedenlerle dini hareketlerin etkisindeki genç beyinleri faşizmin tasallutundan kurtarmak için de, dini ideolojiyle kararlı bir mücadele yürütmek şarttır.

Dini akımların özellikle 1980'li yıllarda daha da yaygınlaşması olgusu, insanların kurtuluşu giderek daha çok dinde aramaya başladığını anlamına gelmez. Devamlı artan hayat sıkıntıları karşısında kendini eli kolu bağlı hissedeni insanların bir bölümünün mistisizme kapılmasına doğaldır. Üstelik görülmeli bir hız kazanan toplumsal yozlaşma da bir tür tepki duygusuya insanların dine yönelmeyebine yol açar. Ancak bu psodo bir tepkidi ve bugün tunik olduğumuz dine yönelme aslinde toplumsal yozlaşmanın vechelerinden bi-

risidir. Nasıl arabesk hızla yaygınlaştıysa, onun gibi bir olgu. Çağımızda bilime yabançlaşan, bilimin dayattığı gerçeklere sırt çeviren, kurtuluşu tevekkülde arayan dinsel eğilimin yaygınlaşması, toplumun hasta olduğunu işaret eden semptomlardan birisidir. Hiç kuşku duyulmasın ki toplum sağlıklı bir gelişime sürecine girdiğinde nasıl tüm yozluklar marjinale itileceğe dini akımlar için de ayırt olacaktır.

Dini akımlara karşı ideolojik mücadele esastır ama yetmez. Bu mücadelenin demokratik mücadele ile desteklenmesi şarttır. Bu nedenle esas laisizmin devlette ve toplumda işlerli kılınmasıdır; bir başka deyişle dinin kendi başına bırakılmasıdır. Bu kapsamda demokrasi güçlerinin ileri sürmeleri ve gerçekleştirilebilmesi için takip etmeleri gereken başlıca talepler şunlar olabilir:

► Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesi, devletin beslediği tek bir din görevlisinin ve din adamının olmaması,

► İmam Hatip Okulları'nın normal orta öğrenim kurumlarına dönüştürülmesi,

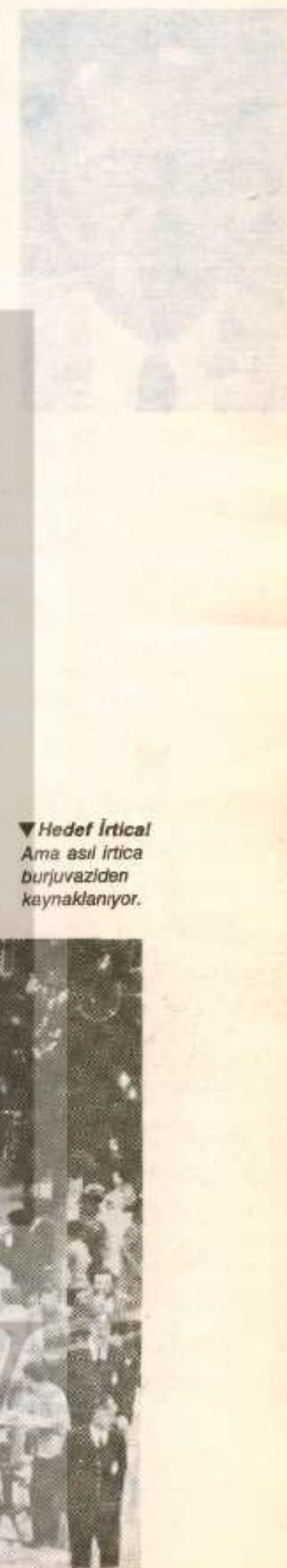
► Okullardaki din derslerinin kaldırılması,

► Devlet kadrolarına atamada sadece mesleki yetkinliğin esas alınması, dini akımların kartvizitleri sayesinde işinin ehli olmayanlar tarafından işgal edilen kadroların temizlenmesi,

► Devlet denetimindeki vakıf kuruluşlarının dini kurumlarla ilişkisinin kesilmesi, bu gibi kuruluş ve derneklerle "kamu yararına kuruluş" gereğiyle yapılan mali yardıma son verilmesi,

► Ateist ve din karşıtı tüm görüşler üzerindeki yasakların kaldırılması.

Varolan ve kendini laik olarak nitelenen rejimin, laik tedbirlerin yukarıda sıralanan belki başlıklarına hiç kulak vermeyeceği besbelli. Ancak, demokrasi saflarında yer alan kimileri de, seçimler ve oy kaygularıyla, tutarlı laik olmanın bu asgari gereklilerini savunmayacaklar, onların "laiklik elden gitti" sizlənmələrini kimse ciddiye almasın. Üstelik, bu böyle devamlı sürecek irtica daha nice kere hortlar, nice yasaklara niceleri katılır!.. ■

▼ **Hedef İrticalı**
Ama asıl irtica
burjuvaziden
keynakanıyor.

Süleyman Bey, Yazdı mı Tura mı?

Süleyman Bey'in gerçekten demokrasi için mi mücadele ettiğini —çünkü bir şeylem için gerçekten mücadele eden bir Süleyman Bey var ortada!— irdelemek şart.

Süleyman Demirel iktidar kavgası veriyor: demokrasi için mücadele etmiyor. "Niçin olmasın ki?" denilebilir. "Süleyman Bey'in ne olduğu nu bilmiyor muyuz? Ondan daha başka ne istenebilir ki?"

Doğru. Ama iş bununla bitmiyor. Çünkü Süleyman Bey Türkiye'de bir vaka. Ve demokrasi mücadelesi **bizi** yakından ilgilendiriyor. Hem zaten, "Biri gelmiş Türkiye'nin sırtında bir rejim gıydimiș ve silzi kırıddamıştı ise... solcu veya sağcı herkesin kendisini ayırdıtmeksızın bir müstereğe gelmesi lâzım," diyen Süleyman Bey'in (Cumhuriyet, 4 Ocak 1987) bu dediği de, herhalde, "Namerdim kendim için bir şey istiyorsam"ın daha bir "entelektüel" cesididir.

Bu durumda, Süleyman Bey'i muttasıl boy hedefi kılmak ya da "yola getirmek" için değil, sorunu somut iahlilde yerli yerine oturtabilmek için söz konusu "müsterek'in ne olduğunu bir iyice irdelemek gerekiyor. Ve bunu tekrar ve tekrar yeniden yapmak gerekiyor. Sorun Süleyman Bey'in ne olup ne olmadığını temcît pilavı gibi tekrarlamak (ya da, olası bir görüşe göre, olur olmaz yerde "ele vermek") değil, sorun, Süleyman Bey'in sözünü ettigi zorlu müstereğin aşgari kışkıtlarını demokrasi mücadelelerinin bugünü ve yarını açısından **entelektüelce** belirlemek, aydınlatıcı çıkarmak. Bu bakımdan Süleyman Bey'in gerçekten demokrasi için mi mücadele ettiğini —çünkü bir şeylem için **gerçekten** mücadele eden bir Süleyman Bey var ortada!— tekrar ve tekrar irdelemek şart oluyor.

Ne diyor Süleyman Bey? "herkesin kendini ayırdıtmeksızın bir müstereğe gelmesi lâzım," diyor. Oysa görünen o ki Süleyman Bey durmadan kendini **ayırdıyor**. Süleyman Bey'in "müsterek"inin özü ve içeriği onun sağcı olarak kendini Türkiye'de demokrasının tam tecelliinden kaybedecek hiçbir seyi olmayanlardan, solculardan ve tüm demokrallardan ayırdımesinde yatar. Bu da Türkiye'nin sırtına gıydirilen rejim' karşısında Süleyman Bey'in verdiği kavganın esas niteliğini belirliyor.

Süleyman Bey'in sözünü ettigi "müsterek" ne?

"Solcu ya da sağcı olabilmek dahi... demokrasının mevcudiyetine, demokrasının mevcudiyeti ise hür seçimle bağlıdır, bana göre, millet iradesinin üstünlüğüne bağlıdır. Ben demokratım diyorum. Hür ve Demokrat bir Türkiye istiyorum diyorum. Bu nasıl olacak sorunuzun cevabı şudur: Hem hür olacak, adalet olacak, eşitlik olacak, ve ülkeyi idare edenler bu eyleyi milletin hür iradesinden alacaklar. Üstün iradenin serbest bir ortamda tecelli etmesi sağlanacak." (Cum. 4.1.1987)

Simdi biz Süleyman Bey'e sormuyoruz (çünkü onun ne olduğunu, ne olmadığını biliyoruz), sadece konuya ilgi duyanlar için bir durum testi yapalım, diyoruz: Türkiye'de bugün milletin "üstün irade"sinin serbest bir ortamda tecelli etmediği doğru. Süleyman Bey'in üzerindeki siyaset yasağı, tek başına o bile, bu gerçeki tespit için yeterli. Yarın Süleyman Bey'in tüm istedikleri -kendi üzerindeki yasağın kalkmasını da ötesinde istedığını söylediği şeylerin tümü- gerçekleşirse o üstün irade **serbest bir ortamda** tecelli edecek mi? Hür seçim olacak mı? Hürriyet, adalet, eşitlik olacak mı? Türkiye hür ve demokrat mı olacak?

Süleyman Bey'in istediklerinin somutunu, elbette ki, istemedikleri belirler. "Cumhuriyetçiliğimin sınırları var," diyen yine kendisi, istemediklerinden biri de -acaba? diye bir hayli kıvrıldıkten sonra şimdî arılık herkes biliyor- Türkiye'de legal ve özgür bir işçi sınıfı partisi. Hatta belki de sadece o.

Süleyman Bey "Cumhuriyetçiliğimin sınırları var," dedikten sonra Türkiye'de legal işçi sınıfı partisi kurulmasına karşı olmakla faşist partileye ve bir cunta partisine karşı olmayı aynı kefeye koyabiliyor. Bunun insanlık ve demokrasi açısından ne demeye geldiğine hiç deignumeden pratige bakalım: geçmişte faşist partileyle hükümet ortaklığını kurmuş olmuştu bugün de hiçbir birisini görmemiğini açıkça söyleyen Süleyman Bey'in kendisi (Cumhuriyet 4 Ocak 1987) Cunta partisine ise Türkiye'de zaten gerek olmadığını gözardı eden de o!

Bu durumda Süleyman Bey'in cumhuriyetçiliğinin sınırları dışında kala kala yalnız işçi sınıfı partilerinin legal özgürlük haklarını tanımak kalmıyor mu?

Öte yandan, "Ben diyorum ki, kim istiyorsa çiğsin, komünist partisinin kurulmasının savunmasını yapsın, ben de onun karşısında olacağım, bunun çok yanlış bir şey olduğunu söyleyeceğim," diyen (Cumhuriyet, 4 Ocak 1987) Süleyman

Bey'in bu sözlerinden de "Hür seçim, adalet, eşitlik" taleplerinin gerçek anlamının ne olduğu çok iyi anlaşılıyor.

Süleyman Bey hür seçim istemiyor. Çünkü millet iradesinin üstünlüğünü, komünist partisi kurulması konusunda **mevcut yasal düzenlemeler** çerçevesinde, kendi yanlış/doğru kışkıtlarının sınıfsal tercihlerinin şâşmazlığıyla özdeşleştiriyor. Böylelikle de "üstün irade"nin serbest bir ortamda tecelliinden hiç de yana olmadığından adeta vurgulayarak ortaya koymuyor.

Şimdi bunları böyle söyleyip geçmek, tabii, Süleyman Bey'i habibe sağırlar diyaloguna davetten öte bir yere vurmaz. Temcît pilavi sürer gider. Ama sorunun aslında bir Süleyman Bey sorunu olmadığını, Allahın günü demokrasiden söz eden bir toplantıda yaşadığımızı göz önünde tutarak durumu somuta indirdiğiinde ne görürüz?

Bugün işçi sınıfının mevcut partileri legal ve özgür çalışma imkânı bulup adil ve eşit koşullarda (burjuva demokratik anlamda) gerçekten hür ve serbest bir seçime katılsalar -birbirlerinin oyunu kumamanın çaresine de baktıkları takdirde- seçmen oyunun yüzde 10'a yakını o partilerin yurda sundukları platforma verilir. Kaldı ki, mevcut işçi sınıfı partilerinin onlarında bir siyasi birlik perspektifi de var. O da gerçekleştiği takdirde oran rahatlıkla Süleyman Beylere, Özallara, Ecevitlere, sosyal demokrasi olgusuna, "türlü çeşitli" İslâmcılara rağmen- o kadarını da belki şaplaşacak bir ölçüde aşar. En azından, bu bir "onguru"dur. Doğru olup olmadığına **doğrudan tecrübeyle** belli olabilir.

Bu demek ki, bu tecrübe yaşamadığı sürece, Süleyman Bey'in **istediği** durumda da bütün bu seçmenlerin oyu, bugün olduğu gibi, serbest tecelli imkânı bulamayacaktır. Bu, doğrudan doğruya, "üstün irade"nin serbest tecelli imkânı bulamaması demektir. Çünkü "üstün" iradenin tecellisine o zaman da daha baştan, aynı bugün olduğu gibi, ipotek konulmuş olacaktır. Milletin hür iradesinin üstünlüğü **üstünde** başka bir irade, yalnız **kendi** cumhuriyetçiliğinin sınırlarını yine **kendi** belirleyen bir irade hükümeti sürdürecektil. Daha da somut olarak, en azından birkaç milyon seçmenin kendisi hür ve serbest tercihleri doğrultusunda **seçme hakkı**, parlamentoda yerel meclislerde vb. temsil edilme hakkı, yönetimde katkıma hakkı yine fanınmayacaktır. Nasıl bugün seçmenin Süleyman Bey'i seçme hakkı "millete gityardıren rejim" tarafından inkâr ediliyor, hiç sayılıyorsa, aynısı legal işçi sınıfı partisi platformunu savu-

nanlar ve o platforma oy verecek olanlar için söz konusu olacaktır. Birakılık 82 Anayasası'nın diğer garabetlerini, salt seçme ve seçilme hakkı, yanı Süleyman Bey'in 'rejim meselesi' olarak en başta önem verdiği haklar alanında ne hürriyet ne adalet, ne de eşitlik olacak.

Süleyman Bey, sık sık önumüzdeki ilk seçimde 'Üstün İrade'nin tam tecellişinin koşulları sağlanmalıdır' diyor. Bununla yalnız kendisinin siyaset yapma ve seçilme hakkını değil, belki milyonlarca yurtaşın da seçme hakkını savunuyor. Doğru da yapıyor. Ama İş İşçi Sınıfı partisi platformuna oy verecek yurtaşların seçme hakkına özgürce legal siyaset yapma hakkına gelince, onlar için hic de 'Üstün İrade'nin tam tecellişinin şartlarının sağlanmasından yana değil. O yurtaşlara tercih ettiler bir siyasete oy verme imkânını demokratça tanıyacağın yerde, **başka siyasetlerin sahiplerine onlara o imkâni tanımayı vaadetme hakkını 'demokrat'ça lütfen' bahsediyor. Sanki bugün dahi Türkiye'de o hakkı inkâr eden varmış gibi!**

Mantık garabetinin böylesi, ya da demokratik kıstasının bu kerte düşürlümesi ancak 'demokrasî' adında demokrasî inanmamamın ve bunu ilâmda **yâcûr** görmemin göstergesi olarak izah edilebilir.

"Ben demokratım," diyen Süleyman Bey kendinden başkalarına demokrat olma 'hakkını tanıdığını', kendisinin o kadar demokrat olmadığını açık söylemekle, demokrasının o kadarında, yanı 'Üstün İrade'nin tam tecellişinin sağlanmasında, birkaç milyon yurtaşın siyaset ve oy tercihi üzerindeki içteğin kalkmasında Türkiye için 'tehlike' gördüğünü ilan ediyor. Böylelikle de bugün için Süleyman Bey ve diğer bazı siyasetçiler üzerindeki yasakların kaldırmasında Türkiye için 'tehlike' görenlerle aynı manşeti paylaşıyor.

Süleyman Bey komünizme karşı olabilir. Demokrat da olmayı bilir. Süleyman Bey'in demokrat olması için komünizme karşı olmaması ya da ona taraf olması şart değildir. Ne ki Süleyman Bey eğer komünizme karşı ama **demokratsa**, 'Üstün İrade'nin tam tecelliş gereğine inanırsa, önumüzdeki ilk seçimde, 'Ey ahalî bize oy verirseniz, biz komünist parti kurulmasını serbest bırakacağız' diyenlere karşı çıkıp, 'Hayır bunu yapmayın, bu çok yanlış bir şemdir,' diyemez. Ama önumüzdeki ilk seçimden önce 'Üstün İrade'nin **herkes için** tam tecellişinin sağlanması yönünde üzerine düşeni demokratça yerine getirdikten sonra halkın karşısına çıkıp, 'Sakin bu komünistlere oy vermeyin. Bu çok yanlış bir şemdir,' diyeğini açıklayabilir. Bu, ama yalnız **bu**, onun hakkıdır. Mesele bu kadar basit, sade ve açık.

Öyleyken, Süleyman Bey bu sadeliği ve açıklığı körüğüne bağlıyor. 'İstenen komünist partisinin kurulması' özgürce savunsun. Ben de çıkış bu çok yanlış bir şemdir, bunu yapmayın diyeigm. Hanı hepimiz aynı şeyi düşünmemeyelim diyoruz ya!' türünden ucuz mantık oyunu ve mugalata ile sorunu boğuntuşa getirmeye çalışıyor.

Böyle yapmakla da 'Türkiye'ye gidiilen rejim'e karşı sözde bir 'müşterek'e çağrıda solculara ve tüm demokratlara karşı, Türkiye'ye o rejimi gidyenlerle aynı safa yer alıyor. Yani bal gibi kendini çırıldederek o rejimle aynı müsteriği paylaşıyor, o rejimin temel tercihini kendi iktidar kavgasının vazgeçilemez koşulu olarak ortaya koymuyor.

Yazı da benim, tura da bizim diyor. Verdiği mesaj solculara değil, sağcı-

nanlar ve o platforma oy verecek olanlar için söz konusu olacaktır. Birakılık 82 Anayasası'nın diğer garabetlerini, salt seçme ve seçilme hakkı, yanı Süleyman Bey'in 'rejim meselesi' olarak en başta önem verdiği haklar alanında ne hürriyet ne adalet, ne de eşitlik olacak.

Mehmet Ali Birand:

"DAHA ÇOK MÜDAHALEYLE KARŞILAŞABİLİRİZ"

Mehmet Ali Birand dış politika alanında uzmanlaşmış gazetecilerimizden birisi, belki de en ünlü. Ama Birand kendisini dış politika alanıyla sınırlamadı, araştırmacı gazeteciliğin başarılı örneklerinden birini verdi. Hem de tabu olan bir konuda, Silahlı Kuvvetler hakkında.

"Emret Komutanım" çeşitli tepkiler aldı. Bu tepkilerin en öncüleri Genel Kurmay Başkanlığı'nın kitabı sakıncalı bulmasıydı.

Sıkıyonetim konusunu irdelediğimiz bu sâyimizda Birand'a bazı sorular yönelttik.

► **Genel Kurmay'ın kitap hakkındaki açıklamasını anımsayalım. Bu açıklamadan sonra kitabın dağıtım ve satışında herhangi bir zorduk çıktı mı? Tanıtımında bir duraklama oldu mu, örneğin reklam kampanyası kısıtladı mı?**

Genel Kurmay Başkanlığı'nın açıklaması kitabın satışını olumsuz şekilde etkiledi. Açıklamaya kadar, kitabı büyük ölçüde askeri okullar alıyorlardı. Bu, bıçaklı kesir gibi dardu. Öğrenciler gruplar halinde gelirlerdi. Anladığım kadarıyla, Genel Kurmay'ın sevmediği bir kitabı okurken görünmek istemeden dolayı almaktan vazgeçtiler. Bu na-rağmen yine de üç ayda dokuzuncu baskıya girdi ki, bence çok iyi. Benim asıl merak ettiğim, kitabı eski ve yeni politikacılardan tarafından okunup okunmadığı. Ne yazık ki, kitabı asıl okumast gereken bölüm olan siyasişimiz pek ilgilendirmiyormuş gibi bir tutum içindeler.

► **Kitap, askeri ve sivil üst düzey yöneticiyi düzleminde nasıl bir tepkiyle karşılandı? Resmen bir tepki geldi mi?**

Kitaba, siyaset yelpazesi en muhafazakâr kesiminden son derece olumsuz tepki geldi. Türk Ordusu'nun küçültügümü ileri sürüp saldıruları hâlâ devam ettiyorlar. Solun en uç bölümünden "yeterince yazmamışım", "daha fazla açıklamamışım" diye bazı tepkiler alındı, ancak genelde beğen kazandı. Beni asıl memnun eden, Genel Kurmay'ın açıklamasından sonra dahi birçok subayın hem de imzalı olarak gelen mektuplarındaki beğeni dolu cümlelerdi. Aralarında "artık bizim de eleştiriye alısmamız gereklidir, biz de tartışılmalıyız, tabu olmamalıyız" diyenler var. Karşılaştığımız zaman kitabın bazı bölümlerini eleştiriyorlar, ancak temelde haklı olduğunu da söylüyorlar. Askerin çok tutucuları ise ates püskürüyorlar.

► **Türkiye, Cumhuriyet tarihinin % 40'ının sıkıyonetim altında geçirdi. Tek parti yönetimi dönemi de eklenince bu oran büyüyor. Sonuçta, ordu politiku dışına herdeyse hiç çıkmadı. Kisaca, neden? Yorumun nedir?**

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en önemli üstünüğü çok iyi organize olmaları ve mekanizmanın bir emirle harekete geçebilmesi. Bunu toplumun siyasi kadrolarında göremiy-

ruz. Bürokraside ise hiç yok. Sivil kesimdeki mekanizmalar bir türlü işitemiyor. Bu nedenle, ordu, siviller kendilerini toplayıp harekete geçene kadar boşluğu çok daha çabuk doldurabiliyor. Asıl neden, sivilin de birçok işlerin ordu tarafından çözümlemesini normal karşılaması. Hele devlet otoritesi işletilemeyeince, toplumdan da ordunun belirli bir disiplini kurması istekleri, beklenileri artıyor. "Gelsinler de haksızlar cezalandırılsın" inancı yaygınlaşıyor. Asker müdahalelerine özellikle ilk dönemlerde olumlu yanık bu nedenlerle doğuyor. Öztele, askerin müdahalesini ashında bizler tahrik ediyoruz. Bizim yapmamız gereken işleri onlara bırakıyoruz. Kimse de, her müdahalenin orduda ve Türk siyasi hayatın yarattığı yaraları sanki düşünmüyör.

► **Askeri okullardan başlayarak "memleketin tek ve gerçek sahibi ve sorumlusu ordudur" anlayışının verilmesine, 1980 öncesi AP ve CHP'nin ses çıkarmayıpın nasıl yorumlayabilirsin?**

"Ulkenin tek sahibi ordu" yaklaşımı gerçekten ne CHP ne de AP aksini söyleyerek ortaya çıkmıştır. Kendi işlerine geldiği oranda Türk Silahlı Kuvvetleri'ni teşvik etmişler veya onlarla ulaşmayı yeğlemiştir. Hiçbir "görev dağılmını" tartışmamıştır. Belki de kendilerine güvenemediklerinden dolayı göz yummuşlardır. En basit, koskoca başkanlık müsteşârları (ki en sorumlu durumda insanlardır) devlet protokolünde neredeyse töğgenerallerden sonra gelecekler. Kimse de buna ses çıkarmıyor. Devlet içinde kimin söz sahibi olduğunu en belirgin işaret ise işte bu protokol sıralamasıdır.

► **Kitaba başlarken ve bugün, Türkiye'nin yapısı içinde Ordu'nun yerini aynı mı görüyor? Başka bir deyişle kitap sâna ordu hakkında neler öğretti?**

Kitaba başlamadan önce, Türk Ordusu'nun devlet işlerinde bu kadar ağırlığı olduğunu ve sivil-asker arasında bu kadar derin görüş ayrılıkları bulunduğu bilmiyordum. İncelemeyi sürdürdükçe işin tâhminlerimden çok daha ciddi olduğunu gördüm. Üzerdeki ilişkilerin altına inildiğinde asker ile politikacıların birbirlerine bakışlarındaki kuşku ve kaygının bu kadar yaygın olduğunu da bilmiyordum. Nihayet kitap öncesinde Türk Ordusu'nun gücü ve aksayan yönleriyle ilgili bilgilerimle karşılaşıldığında, kitap sonrasında bulgularım da beni çok rahatsız etti. Bu konuların üzerine gitmezsek ilerde daha çok süreçler veya müdahalelerle karşılaşabileceğimiz fikrim arttı.

SIKIYÖNETİM YAZGI DEĞİL

Ülkemizdeki sıkıyönetimler olgusunu toplumsal demokratikleşme süreci kapsamında irdelemek yerinde olur.

Z afer Üskü'lün bu sayımızda yer alan incelemesine göre Cumhuriyet tarihinin önemlince bir bölümü sıkıyönetimler altında yaşanmış; hâlâ da yaşanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü getiren I. Dünya Savaşı'ndan ve yeni bir devletin cumhuriyet biçiminde doğuşu ile sonuçlanan Kurtuluş Savaşımız'dan bu yana toplumumuz hiç de öyle olağanüstü dönemler, altınlıklar geçirmemişti halde, olağanüstü yönetimlere niçin bu kadar sık ve yoğun bir biçimde başvuruldu; olağanüstü yönetim biçimleri niçin bu denli olağanlaştırıldı?

Bu soruyu yanıtlamak için her şeyden önce sıkıyönetim terminindeki olağanüstü kavramın demokrasi dışı anlamına geldiği hususunda anlaşmak gereklidir. Nitekim siyaset bilimi de, genel toplumsal kabuller de sıkıyönetimi bu şekilde değerlendirdir. Örneğin dünyaca ünlü Larousse, Fransızca'daki "état de siège" teriminin "hukukun askıya alındığı, yerine askeri bir yönetimin emirlerinin geçirildiği durum" olarak tanımlıyor. Bu sözcüğün İngilizce ve Almanca'daki karşılıkları ise "sa-vaş hali" sıfatıyla nitelendiriliyor.

Öyle ise, ülkemizdeki sıkıyönetimler olsusunu toplumsal demokratikleşme süreci kapsamında irdelemek yerinde olacaktır. Bir başka deyişle, yukarıda sorduğumuz sorunun yanıtını toplumumuzun sıkıyönetimlere başvurmayacak ölçüde demokratikleşmemiş olmasında aramak gerekecektir. Bu ise bizi ister istemez Türkiye'de burjuva demokratik devrim sürecine götürür. Başka toplumların tarihinde de demokratikleşmenin kökeni burjuva devrimlerine dayanır.

Türkiye'nin burjuva devrimi (1908) feodal toplumun içinde doğmuş, sermaye biriktirerek gelişip, ekonomik bir kudret haline gelmiş, iç pazarları bütünlüğetmek ve ona hakim olmak için siyaset iktidar mücadelesine girişmiş, kentlerde belediye örgütlenmeleri ile ilk siyaset modellerini edinmiş, kırlardaki köylülerini özgürleştirip serbest işgücü sağlamak amacıyla köylülerin demokratik taleplerine, toprak isteklerine sahip olmuş bir burjuva sınıfının eseri değil. Kapitalistleşme Türkiye'de Batı burju-

vazisinin yerli levanten temsilcileri ve acenatlıklar eliyle girdi. Bu zümre ise ne iç pazarla tek başına sahip olmak, ne de siyaset iktidarını hedeflemek gibi bir amaç güttü; çünkü bu burjuva zümresi sermaye birikimini sağlayamadı, kendi sanayiini kuramadı, Batı burjuvazisinin acetası ve yerli taciri olarak kaldı. Burjuva devrimini yapacak böyle bir burjuvazi yetişmeyince de, öncülük ve devrimcilik Batı'daki toplumlardan etkilenen ve burjuva düşüncelerle donanarak monarşije karşı meşrutiyet talepleriyle yola çıkan burjuva aydınlarına kaldı.

Jön Türkler'in düşünceleri ikinci kuşakta gizli İttihat Terakki Cemiyeti'yle siyaseti örgütlenmeye ulaştı, ama devrimin öncü örgütlenmesi önemli ölçüde küçük rütbeli asker-sivil devlet görevlileri ile sınırlı kaldı; bu nedenle de düşündede elitçi, yöntemde ise komplotcu, entrikacı oldu. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yönetimde gelen İttihatçılar, burjuva demokrasisini değil, aşırı merkeziyetçi otoriter ve askeri bir devlet anlayışını Osmanlı devlet yapısı ve onun özellikleriyle bütünleştirerek sürdürdüler. 31 Mart'ın Hareket Ordusu tarafından bastırılması, daha sonra da Birinci Dünya Savaşı'na girilmesi, iktidarın militär karakterini bütünsüzlükten geçirdi.

Devrimin ikinci aşaması ve tamamlanması diye niteleyebileceğimiz Kurtuluş Savaşı'nda güçlü bir burjuvazi yoktu. Her ne kadar savaş yıllarda ortaya çıkmaya başlayan, millî bir karakter taşıyan Anadolu ticaret burjuvazisi, devrimin siyasi örgütlenmesine, (Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne, Büyük Millet Meclisi'ne ve Halk Fırkası'na) katıldıysa da, ulusal burjuva önderliği bu zümreden çok, bağımsız devlet amacını güden ve hem askeri hem sivil örgütlenmeye önderlik eden kadroların ağırlığında somutlandı. Düzenli ordunun komutanları, siyaseti örgütlenmenin ve Halk Fırkası'nın da liderleri oldular. Yeni devlet de bu fırkanın önderliğinde kuruldu. Kurtuluş Savaşı'nın çeşitli siyaseti organlarına katılan burjuvalar ise olsa olsa bu liderlere medy়un oldular, İzmir İktisat Kongresi ile benimsenen yol, devlet kapitalizmi eliyle özel sektörü yesertmek, burjuvaziye sermaye birikimi için olanaklar hazırlamak biçiminde olunca; siziz bir burjuvazının sadece politik değil, ekonomik işlerini de Halk Fırkası'nın yönetim kadrosu üstlendi. Böylece daha başından beri askeri bir etki ve güçlü bir bilrokrasi ile içe olmak, otoriter ve aşırı merkeziyetçi bir devlet ve yönetim anlayışı, gütmek, sık sık sıkıyönetime başvurmak, sıkıyönetim dışında da daima askeri hiyerarşije bir rüuhan hakkı tanımak, burjuvazının ve tek parti yönetiminin siyaset iktidar felsefesini ve nitliğini oluşturdu.

Gerçi burjuvazi içinden belli muhalefet

zümlerleri de çıktı; ama ister tek parti içinde bir klik olsunlar, ister Terakkiperver Fırka ve Serbest Fırka örneklerindeki gibi kısa ömürlü ayrı parti olsunlar, bu burjuva muhalefeler de demokrasiyi ve demokratikleşmeyi savunmadılar; demokrasi talepleriyle ortaya çıkmadılar. Böyle olunca o parti ya da fraksiyonların kitle sel destek aranıları daha çok dincilikte kaldı. (Bu ise aydınları, laik kentlileri, dinsel taassuba karşı olan köylü kesimlerini, yönetimin ve resmi ideolojinin yanında tuttu; bu güçlerden demokratikleşme talepleri gelmedi.)

Çok partili dönem

Devlet kapitalizmi özel sektörü yesertip gelişirdi; özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sıktıtı yıllarında büyük vurgunlarla savaş zenginleri turedi. Savaşın bitiminde özel sektör belli yatırımlara gidecek ölçülerde bir anlamda ilkel de olsa sermaye birikimine artık sahipti. Devletçilik kozası içinde oluşan bu birikim, kabuğunu çatlattıp dışarı çıkmak istiyordu. Bu söz konusu birikimin Batı sermayesine, Batı sermayesinin de ona ihtiyacı vardı. Bu ekonomik durum siyaset statüyü de zorladı ve Halk Partisi'nin böğürüden Demokrat Parti doğdu. Demokrat Parti, tek parti yönetiminin olumsuzluklarına ve savaş yıllarda bütünsüzlükten artan ekonomik sıkıntılarla duyulan tepkileri de arkasına alarak ve dincilik motifinden de bolca yararlanarak, geniş bir kitle desteği sağladı. DP, demokrasi hâvârisi olarak ortaya çıktı, ama ne DP'nin ne de hemen hemen tümüyle onu kendi öz partisi olarak benimsemış olan büyük burjuvazının, demokrasi ya da demokratikleşme diye bir niyeti vardı. Nitekim, bırakız işçilerin, köylülerin, aydınların ekonomik siyaseti örgütlenmelerini ve özgürlüklerini, CHP ve MP gibi örgütlenmelerle bile tahammül göstermedi. DP iktidarı tek parti yönetiminin 1924 Anayasası ile iktidar ettiği gibi, mevcut yasaları bile daha da geriye götürecek değişikliklere başvurdu.

DP'nin baskıcı yönetimine karşı, aydınların, basının, üniversitenin, gençliğin muhalefeti, CHP'nin etrafında toplandı ve zamanla söz ve basın özgürlüğü, kuvvetler ayrımı, üniversite, radyo özgürlüğü, sendikal haklar gibi demokratik taleplerle bu muhalefet muhteva kazandı. Bu durum CHP'yi de önemli ölçüde etkileyerek onu tek parti dönemindeki anlayışından hayli uzaklaştırdı. Sonuçta bu talepler 27 Mayıs'ın CHP ağırlıklı Kurucu Meclisi'ne ve onun yaptığı demokratik anayasayı yandası.

Ama ülkemizde asıl demokratikleşme 60'lı yıllarda işçi sınıfı ile, sosyalistlerle, hızla so-la açılan aydın güçlerle, sendikalar ve diğer

Demokrasiyi kazanmak için bizim de bir yüzül beklememiz ve uğraşmamız gerekmeye; çünkü dünyanın başka toplumlarında elde edilmiş özgürlükler bütün insanlığın malıdır.

meslek örgütleri ile sağlandı. Dış etkenler bakımından da Soğuk Savaş'ın aşılması olması, detanş süreci, sosyalist ülkelerle yakın ekonomik ilişkiler, Ortadoğu'daki gelişmeler gibi faktörler, bu süreçte yardımcı öğeler halinde işlev görürler.

Bütün bu gelişmeler CHP'yi daha ileri noktalarda etkiledi; ortalın solu ile başlayan akım sosyal demokratlaşma sürecine vardı.

Böylesce 1960 sonrasında evrede sınıfal kutuplaşmalar ve onun siyaset yansımaları kapitalist bir toplumda kaçınılmaz temel ekşenlere oturdu. Çünkü tükede güçlenmekte olan bir sol vardı. 1960 öncesinde solun "s"ini bile ağızına almak 7,5 yıldan başlarken, bir zamanlar tek parti iktidarı olarak solu boyuna ezmış CHP ve İsmet Paşa bile solcu olduğunu söylemek noktasına gelmişti. Bu, ister sosyalist hareketin öntüntü kesmek için bir sübap olarak düşünülmüş olsun, ister düşünsel bir gelişme ve çağda ayak uydurma diye anlaşılır, her durumda ülkenin siyaset manzarasının ve yelpazenin ne denli değiştigini ve yukarıda deanedigimiz sosyal gelişmeyi de yansitıyordu.

İste bu gelişmeler, 1961 Anayasası'nın rafa kaldırılması yolundaki girişimleri de getirdi; bu anayasanın 60 kadar maddesi 12 Mart döneminde AP'nin oyları ile değiştirildi. AP 1970'li yıllarda da bu anayasaya ülkenin yönetilemeyeceğini söyleyip dardu; sonuca anayasa 12 Eylül'le yürürlükten kaldırıldı.

Toprak reformu ve kapitalistleşme

Demokratikleşme ve demokratikleşmemeye konusunda altı çizilmesi gereken bir başka önemli husus da, ne Meşrutiyet devriminde ve sonrasında, ne de Cumhuriyet döneminde, feodaliteye karşı radikal bir mücadele verilmemiş olmasıdır.

Şu halde, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'li yıllara degen nüfusun % 80'inden fazlasını oluşturan kırsal kesimin demokratikleşmemesinin genel toplumsal demokratikleşme sürecinin gecikmesinde önemli bir payı var; çünkü radikal bir toprak改革u sadece ekonomik bir dönüşüm olmakla sınırlı değil. Böyle bir reform, köylülerin bilincine yüzler boyu yer etmiş olan şartnameların, taasubun, itaat güdüsünün en hızlı bir şekilde silinmesinin de ön şartı; feodaliteden kapitalizme geçişte toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin, yeni toplumun örgütlenmesine, o toplumun getirdiği yeni kurumların benimsenmesine ve tüm topluma maletilmesine bilsüll katılmاسının biricik yolu demektir.

Yüzyillardır toprak kölesi olarak çalışmış, bu durumu mutlak görmüş, Tanrı'nın buyruğu saymış, merkezi otoriteye ve feodal beyin buyruğuna kayıtsız şartsız itaatı değişmez sanmış geniş köylü yığınları ancak böyle bir toprak改革u ile burjuva toplumunun özgürlüklerinden yararlanırlar; onlara sahip çıkıp geliştirirler; bende ve teba olmaktan çıkış yurttaş haline gelirler. Gene köylülüğün tutuculuğu, mistisizmi, onyargıları, ancak böyle bir dinamizm içinde süratli bir azalma gösterir.

Nitekim Türkiye'de kapitalizm, gerek dış, gerekse iç nedenlerle 1950'lere kadar kayda değer bir gelişme göstermediğinden köyün kente açılması, sanayi ünitelerinin ve üretimi

nin artması dolayısıyla kentleşme ve işçilikte de gecikince, kapalı ekonominin kapalı toplumu, varlığı 1950'lere, 1960'lara kadar sürdürdü.

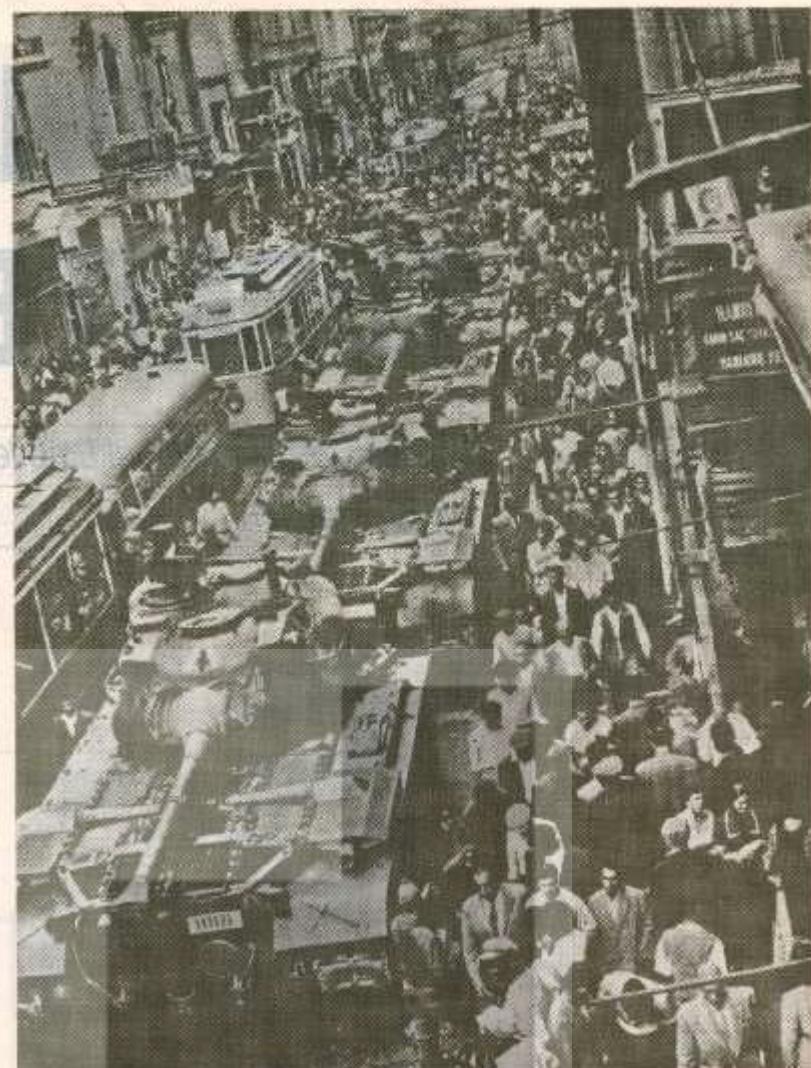
Demokratikleşme, İşçiler ve sol

İşçilerin büyük üretim ve yerleşim birimlerinde toplanması, böylece sınıfın nice ve nitelik bir güç olarak toplumda sesini, ağırlığını duyurması ise özellikle 1960'ı izleyen sanayi yoğunlaşması ve merkezileşmesi yıllarında gerçekleşti; nitekim demokratikleşme stireci de bu dönemde başladı. Demokratikleşme, işçilerin sınıfal mücadeleleri ile birlikte yürüdü ve işçi hareketinin bu güçlenisi, sosyalist görüşlerin toplumda yaygın kazanmasıyla gerçekleşti. Bu durum değişik aydın katmanlarını, öğrencileri, birçok yöredeki köylüler de etkiledi ve hareketlendirdi. Sınıfı ve ulusal demokratik talepler; demokratik öğrenci hareketleri, meslek örgütlenmeleri; köylülerin, küçük üreticilerin örgütlenmeleri; tırtınlarını değerlendirmek istemeleri; toprak ve su talep etmeleri ülkeye güçlü bir sol birikim yarattı. Belli mihraklarca silahlandırılıp, eğitilen sağ, şiddet ve terör yöntemleri ile sola saldırtıldı ve bu ortam 12 Mart'ın gerekçesi oldu. Aynı mizansen çok daha gelişkin boyutlarda 1970'lerin ikinci yarısında tekrarlandı; Kahramanmaraş'taki sağ saldırıdan sonra sıkı yönetim ilan edildi; giderek yayıldı ve nihayet o ortamda işadamlarından, kim saçı gazeteci ve öğretim üyelerinden "ara rejime" davetiye çıkarıldı. Böylece demokrasının bir kez daha askıya alınmasının zemin yaratıldı. Böyle bir girişim için kitlelerde otorite ihtiyacının doğrulaması, onun en önemli psikolojik ve siyaset bileşkesini oluşturdu.

Gene böylece "devletin güçlendirilmesi" denilerek daha da merkezileştirilmesi, otoriterleştirilmesi, yurttaş haklarının büsbütün kısıltılması geldi; demokratikleşme süreci kesintiye uğradığı gibi, geriye de gitti. Bütün bunlar Türkiye'de demokrasının ancak 1960'larda doğmuş olduğunu, bu 25 yıllık süreçte de yukarıda andığımız gibi birçok badirelerle karşılaşmasını gösteriyor.

Hic unutmamak gerekiyor ki Batı'daki güçlü demokratik gelenekler de 25 yılda edinilmedi; burjuva devrimlerine kitlelerin en aktif biçimde katıldığı ülkelerde, örneğin Fransa'da bile burjuvazi, demokrasi ve özgürlükleri halka altın tepsi içinde sunmadı; işçiler ve diğer halk yığınları koskoca bir 19. yüzyılda kendi hakları ve çıkarları için mücadele verdiler. Örneğin İngiltere'de, Amerika'da, Fransa'da, milyonlarca işçinin salt 8 saatlik işgünü için ne denli çetin mücadeleler verdiklerini, ya da sendikal hakları elde edebilmek için ne büyük sivilardan geçiklerini hatırlı tutmak gereklidir. Kuşkusuz ki, demokrasiyi kazanmak ve demokratikleşmeyi sağlamak için bizim de bir yüzül beklememiz ve uğraşmamız gerekmeyi. Çünkü dünyamızın başka toplumlarda elde edilmiş özgürlükler bütünü insanlığın malıdır.

Konumuzun bir de ideolojik boyutu vardır ki işin bu yanı geçmiş ve bugünkü aydın kuşaklarının, sosyalistlerin, resmi ideoloji karşısındaki tutumları, ona uzaklık ve yakınlıklar, sosyalizmin bağımsız ideolojisini pratiğe, politikaya, örgütlenmeye ne ölçüde geçiriliş geçirilmemiş, solun hangi nedenlerle

geleneklerinin geciktiği gibi önemli noktaları kapsıyor. Bu sorun ülkemizde solun ve sosyalizmin tarihsel evrimi ile ilgili başlıbasına bir konudur. Burada sadece şu kadarı hatırlamalıyız: Toplumumuzun demokratikleşme sürecinde en büyük pay sosyalizmin ve solun gelişip güçlenmesine aittir. Bu ise önumüzdeki yolu ve görevleri hepimize açıkça gösterir: Demokratik mücadelemizi emekçilerin sömüründen kurtulma mücadelesi ile birlikte görmek ve ona bağımlı kılmak, sosyalistlerin demokratik görevlerinin özünü ve siyaset demokrasi mücadeleindeki konumlarını belirler.

Şu halde demokratikleşmemeye olgunu abartmak, hatta mütlaklaştmak, buradan ülkemize, halkımıza ve toplumumuza degen bir takım yanlış yargılara ya da genelleme re gitmek yersiz. Sadece yersiz de değil, bir çeşit teslimiyetçiliği ya da nemelazimciği getireceği, hatta "bu millet adam olmaz" gibi elitenin elitist tekerlemeleri hortlatacağı için zararlı da.

Demokrasisizlik ve özgürlüksüzlik ülkemizin ve halkımızın yazgısı değil. Bütün halklar gibi bizim toplumumuz da özgürlüğe laik ve layık olduğu şeyi gene kendi dinamikleriyle, kendi çabalarıyla kazanacak.

Mesele bu dinamikleri derleyip, toparlayarak hep birlikte hareket etmekte. Bunun da yolu siyaset arenasından geçiyor. Ancak siyaset bir mobilizasyon geniş yığınlara umut, güven ve heyecan verecek, onların demokrasi uğraşına en aktif ve en geniş biçimde katkılarını sağlayabilecektir.

▲ Tramvaylar ve Tanklar

Kent sokaklarında bulunması gerekenler kaldı, bulunmaması gerekenler duruyor hâli.

AYIN KONUSU

SIKIYÖNETİMLER ÜLKESİ TÜRKİYE

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, 25 yıl 4 ay 19 gün boyunca, ülkeyi sıkıyönetimsiz yönetemediler.

Sıkıyönetim, hukuk devleti anlayışının geçerli olduğu ülkelerde, sivil yönetimlerin olagân yönetim biçimlerini uygulayarak üstesinden gelemediği olagânüstü durumların ortaya çıkması halinde uygulanan bir yönetim biçimi dir. Sıkıyönetim olagânüstü bir yönetim biçimidir ama hukuk dışı bir yönetim biçimi değildir. Olagânüstü bir yönetim biçimi olduğundan ancak çaresiz kalındığında başvurulması gereklidir. Demokratik yönetimlerin yapması gereken, sorunlara çözüm bulmak, sorunlar karşısında çaresiz kalmak değil.

Ülkemizde, Urfa, Siirt, Elazığ, Bingöl illerinde yaşayan ve bugün 15 yaşında olan bir genç için ise, sıkıyönetimin olagânüstü bir yönetim biçimi olduğunu kavramak olansızdır. Bu gençler ilkokula başladıkları andan beri yönetim biçimini olarak sıkıyönetimi tanıyorlar. Onlar için sıkıyönetimdir olagân yönetim biçimi. Bu dört ilimizde yaşayanlar en çok etkilendiler sıkıyönetimden, ama pek de yalnız sayılmasızlar aslında. Ülkemizdeki 20 yaşındaki gençliğin çok büyük bir bölümü, yaşamlarının yarısını sıkıyönetim altında geçirdiler. Onlar olagân yönetimden çok sıkıyönetimi tanıyorlar, çünkü Türkiye'yi yönetenler sıkıya başvurmadan yönetemiyorlar artık.

Olagân, sivil, demokratik yönetim biçimlerinin, karşılaşılan büyük tehlikelerin atlattılmasında, yaşamal sorunların çözümlenmesinde yetersiz kalmaları, bütün hukuk sistemlerinde olagânüstü yönetim biçimlerinin doğmasına yol açmış. Sıkıyönetim olagânüstü yönetim biçimlerinden yalnızca biri. Türkiye'de de, 1924 Anayasası'ndan başlayarak

Türkiye'de İlan Edilen Sıkıyönetimler

Doğu'da Şeyh Sait ayaklanması üzerine	23/24.2.1925-23.12.1927
Kubilay Olayı Üzerine	1.1.1931-9.3.1931
2. Dünya Savaşı Nedeniyle	20.11.1940-23.12.1947
6/7 Eylül Olayları Üzerine	7.9.1955-7.6.1956
Öğrenci Gösterileri ve 27 Mayıs Üzerine	28.4.1960-1.12.1961
Aydemir Olayları Üzerine	21.5.1963-20.7.1964
15/16 Haziran İşçi Olayları Üzerine	16.6.1970-16.9.1970
12 Mart'ın Ardından	26.4.1971-26.9.1973
Kıbrıs Harekati Üzerine	20.7.1974-2.9.1975
Irak İç Savaşı nedeniyle	27.3.1975-27.3.1975
Yaygın Şiddet Hareketleri Üzerine	26.12.1978-12.9.1980
12 Eylül Müdahalesi İle	12.9.1980-19.3.1987

tüm anayasalarımızda olagânüstü yönetim biçimlerine, sıkıyönetime ilişkin hükümler var. Sıkıyönetim uygulamaları da Cumhuriyet'in ilanının hemen ertesinde başlamış, bugün de sürüyor.

Anayasalarda sıkıyönetim

1924 Anayasası yalnızca sıkıyönetimden söz ediyordu. 1961 Anayasası'nda sıkıyönetim yanında olagânüstü hal de anayasal duruma gelmekle birlikte. Olagânüstü Hal yasası yürürlüğe konulmadı. 1982 Anayasası ise sıkıyönetimi öyle bir sıkılaştırdı ve olagânüstü hali de öyle bir düzenlediği, doğrusu sıkıyönetim sürelerine olagânüstü hal sürelerini ekleyip birlikte değerlendirmek büyük bir yanlış olmaktadır.

1982 Anayasası'nın bu açıdan en önemli özelliği ise, sıkıyönetimi hukuk düzeni içinde yer alan bir olagânüstü yönetim biçimini olmaktan neredeyse çıkarıp, keyfi bir yönetim biçimine çok yaklaşmış olması. Artık sıkıyönetim makamlarının bir kısım kararlarına karşı yargı denetimi gerçekleştirilemiyor, bu

dönemlerde çıkarılan kanun hükmünde kararnameler aleyhine Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamıyor. Sıkıyönetim kalksa bile, sıkıyönetim makamlarının aldığı bir takım kararların kaldırılmasını sağlamak fiilen olanaksızlaşır.

Sık sık sıkıyönetim

Sıkıyönetimler giderek daha sık ve daha sıkı oldu.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından bugüne dek 12 kez sıkıyönetim ilan edildi. Bu sayıyla, bazı yerlerde sıkıyönetim sürenken başka yerlerde sıkıyönetim ilan kararları dahil edilmemiş. 12 sıkıyönetim kararından yalnızca bir tanesi TBMM'ce onaylanmadı ve uygulamaya konulmadı; Irak'ta süregiden iç savaşın asi kuvvetlerin yenilgiye uğramasıyla sonuçlanması TC Hükümeti'ni kaygılandırmış, güneydoğu sınırlarımızın güvenliğinin tehlikeye düşebileceğini düşündürerek 27 Mart 1975 gündünden başlayarak Hakkari, Mardin, Siirt ve Diyarbakır'da bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ancak bu,

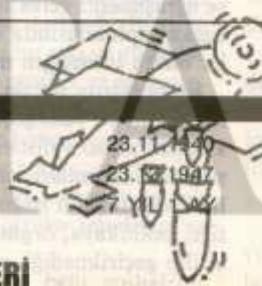
29 EKİM 1923

23.2.1925
23.11.1927
2 YIL 9 AY

CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜMÜŞZE SIKIYÖNETİM İLAN VE SÜRELERİ

Kubilay Olayı

2. Dünya Savaşı

63 YIL

TBMM'nin 28 Mart 1975 tarihli toplantısında onaylanmayarak reddedildi. Ayrıca Kıbrıs harekatı nedeniyle çeşitli illerde ilan edilen sıkıyönetimin Antalya ilini kapsamaması ilişkin 14.8.1974 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı da 19.8.1975 tarihli TBMM kararlıla, ilan edildiğinden 4 gün sonra kaldırıldı.

Ülkenin sırasında ya da burasında sıkıyönetimin uygulandığı sürelerin toplamı çarpıcıdır. Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim 1923'den 19 Mart 1987 tarihine kadar geçen süre 63 yıl 4 ay 19 gündür. Bu süre içindeki sıkıyönetim uygulamalarının toplam süresi ise 25 yıl 4 ay 19 gündür. Yani tüm Cumhuriyet tarihinin yüzde 40'sı.

Kısacası, Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, 25 yıl 4 ay 19 gün boyunca, ülkeyi sıkıyönetimsiz yönetemediler.

Kuşkusuz, tüm iller 25 yıl sıkıyönetim altında yaşamadı. Hatta önemli sayıda il 12 Eylül'e gelinceye dek sıkıyönetimi tanımadı. Gerçekten, tüm ülkede sıkıyönetim ilk kez 12 Eylül 1980'de ilan edildi. Bu sıkıyönetim, bu yönünün yanında, başka yönleriyle de diğerlerinden ayrıldı: Sıkıyönetim sıkı da olsa hukuk düzeni içinde bir yönetim biçimidir demistik; 12 Eylül sıkıyönetimi, tüm ülkede, sıkıyönetimin içinde yer alacağı hukuk düzenini de ortadan kaldırdı.

İlk kez 12 Eylül'de sıkıyönetimle tanışan illerimiz şunlar: Afyon, Amasya, Artvin, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Giresun, Gümüşhane, Isparta, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Uşak ve Yozgat. Bu illerde sıkıyönetim 3 yıl 6 ay 7 gün ile 4 yıl 10 ay 7 gün arasında değişen sürelerde sürdü. Bu 28 ilin bir bölümünden sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra 4 ay ile 1 yıl arasında değişen sürelerde olağanüstü hal ilan edildi. Bu iller arasında olağanüstü hal yaşamayanların sayısı, yaşayanlardan çok daha az. Yer kazanmak için olağanüstü hal yaşamayan illeri sıralayalım: Afyon, Bilecik, Burdur, Kayseri, Konya, Kütahya, Nevşehir ve Yozgat.

Kolayca görüleceği gibi, sıkıyönetimi görece az yaşayan iller, nüfusu fazla olmayan, kırsal özelliklerin ağır bastığı daha çok tarıma dayalı iller.

Türkiye'de sıkıyönetimin en kısa süre () uygulandığı 10 il yukarıda anılan küçük, tarıma dayalı, görece geri iller arasında: Bilecik, Burdur, Çankırı, Gümüşhane, Isparta, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Sinop (3 yıl 6 ay 7 gün) ve Afyon (3 yıl 10 ay 7 gün). Bu süreler yukarıdaki illerin bazılarının yaşadığı olağanüstü hâl süreleri eklenmedi.

Sıkıyönetim rekoru İstanbul'da

Ya sıkıyönetimi en uzun yaşayanlar?

Rekor İstanbul'da. İstanbullular Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki iki sıkıyönetim dışındaki tüm sıkıyönetimleri yaşadılar. Halen de olağanüstü hâl yönetimi altındalar. (19.3.1987 itibarıyle). Yani Cumhuriyet'le

ILLERE GÖRE SIKIYÖNETİM VE OLAĞANÜSTÜ HAL SÜRELERİ

Yıl

20

15

10

doğan İstanbullular, yaşam sürelerinin üçte birini sıkıyönetim altında geçirdiler: 21 yıl 2 ay 10 gün (insanlarımız ortalaması olarak 63 yıl 7 ay yaşıyorlar mı?).

Sıkıyönetimin en uzun sürdüğü iller arasında, İstanbul'un yanında Doğu ve Trakya illeri yer alıyor. Trakya illerinin bu kategoride yer almasının nedeni, II. Dünya Savaşı yüzünden bu illerle birlikte Kocaeli'nde ilan edilen sıkıyönetimin 7 yıl 1 ay süresi. Çok özel olan bu durumu ilham ederek, sıkıyönetimi en uzun yaşayan 10 il şunlar: İstanbul (14 yıl 1 ay 10 gün), Ankara (13 yıl, 3 ay 10 gün), Diyarbakır (12 yıl 11 ay 22 gün), Sıirt (12 yıl 10 ay 22 gün), Hakkari ve Mardin (10 yıl 7 ay 22 gün), Adana (10 yıl 7 gün), Bingöl, Elazığ ve Şanlıurfa (9 yıl 11 ay 22 gün). Bu illere yaklaşan Tunceli (9 yıl 7 ay 22 gün) ve İzmir (8 yıl 8 ay 23 gün).

Yorumu gerek kalıyor: İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana Türkiye'nin 4 büyük ili. Bunlara Doğu, Güneydoğu Anadolu'dan Di-

yarbakır, Sırt, Hakkari, Mardin, Bingöl, Elazığ, Şanlıurfa ve Tunçeli ekleniyor.

Tüm bunlara eklenecek bir kaç nokta da var: Türkiye'de ilan edilen ve uygulanan 11 sıkıyönetiminin 3'ü tek partili dönemde (tek partili dönemin sıkıyönetimsiz geçen bölümde de olağan yönetim biçimlerinin uygulandığı dönem sayılabilirse) geri kalan 8'i ise 1950 sonrasında ilan edildi. Günümüzde yakaşılıkça sıkıyönetim altında geçen süreler uzamaktır.

Kesintisiz en uzun sıkıyönetimi şu dört ilimiz yaşamış ve yaşamakta: Bingöl, Elazığ, Sıirt, Şanlıurfa.

En kısa süren sıkıyönetim ise, Kıbrıs harekatı sırasında Antalya'da yaşandı: 4 gün.

Türkiye'de yaşanan sıkıyönetimlerin dökümü bu. Bu sıkıyönetimlerin daha ayrıntılı incelemesine ve yorumlanması da sır gelecek.

19 MART 1987

28.4.1960 21.5.1963
1.12.1961 20.7.1964
1 YIL 7 AY 3 GÜN 1 YIL 2 AY

16.6.1970 27.1.1971 20.7.1974
16.9.1970 26.9.1975 5.8.1975
3 AY 2 YIL 5 AYI 1 YIL 15 GÜN

26.12.1978 19.3.1987
8 YIL 2 AY 23 GÜN

TOPLAM SIKIYÖNETİM SÜRESİ: 25 YIL 5 AY 20 GÜN

TOPLAM SIKIYÖNETİM SÜRESİNİN CUMHURİYET SÜRESİNE ORANI: % 40.39

Kıbrıs Harekâti

EGEMENLİK (% 60) ULUSUNDUR!

Altmış üç yıldır adım adım kurmaya çalıştığımız halk iradesine dayalı "demokratik hukuk devleti"nin, bir tek kuşağı bile sikiyönetimsiz yaşatamadığı görülmüyor.

umhuriyet'in kuruluş yıllarında yetişen kuşaklar dillerine ve bilinçlerine yerleşen bazı özdeyişler vardı; "Egemenlik Ulusundur", bunlar arasında en önde gelenlerden biriydi.

Geçmişten bu yolda hiçbir gelenek devralmayan genç Cumhuriyet'in öngördüğü toplum düzeninin temelindeki halk iradesini simgeleyen bu ilke, Türkiye Devleti'nin bütün anayasalarında ifadesini buluyordu. Laiklik, halkçılık, devletçilik ve devrimcilik gibi, ulusal egemenlik de Cumhuriyet'in olmazsa olmaz niteliklerinden sayılıyordu. Halkçılık, devletçilik ve devrimcilik kavramları, yaşamalarını 1961 Anayasası'na kadar sürdürdüler. Laiklik ve ulusal egemenlik ise, 1982 Anayasası dahil olmak üzere, değişmeden kaldı. Bu arada din dersleri zorunlu hale geldi, imam hatip okulları devlet

bütçesinden beslenerek binlerce fanatik "islam mücahidî" yetiştirdi. Kur'an kursları ve dinsel amaçlı vakıflar, ulusal sınırları aşın, Türkîeli işçilerin yoğun olarak yaşadıkları Avrupa ülkelerinde bile örgütlendi. Bütün bunlar Anayasa'daki laiklik ilkesini koruyarak başarılı oldu. Tıpkı "egemenlik ulusundur" ilkesini koruyarak, Cumhuriyet tarihinin % 40'ını sikiyönetim altında geçirmenin başarılılığı gibi.

1982 Anayasası'ndaki ifadesiyle Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasa'nın koymduğu esaslarla göre, yetkili organları eliyle kulfanır. Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndir. Yürütmeye yetkisi de, yine 1982 Anayasası'ndaki ifadeyle "Cumhurbâşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Anayasa'ya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir". Sikiyönetim de anayasal bir kurum olduğuna göre, soyut hukuk mantığı açısından her şey usulüne uygundur. Kuşkusuz, sikiyönetim anayasal bir kurumdur ama öyle bir

anayasal kurum ki "hiçbir surette, hiçbir kişiye, zümreye veya simfa bırakılamaz" olan "egemenliğin kullanılmasını", 63 yılın 25'inde, siyasal sorumluluğu olmayan ve halkın özgür iradesiyle seçilmeyen asker kişilere devredebiliyor.

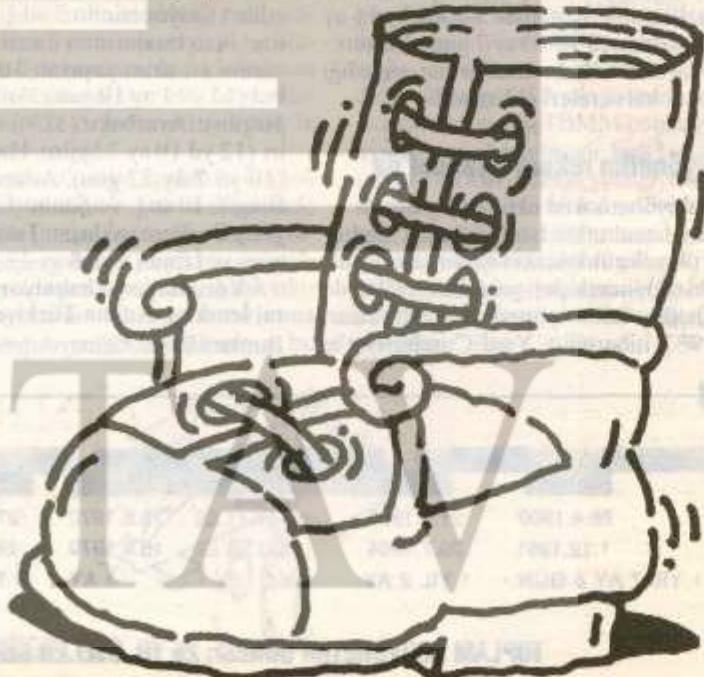
Bu asker kişiler, 63 yıllık Cumhuriyet tarihinin 25'inci yılında, egemenlik bölgeleri içinde, bütün temel hak ve özgürlükleri askıya alıyor, dileği insanı tutuklatabiliyor, sürgün edebiliyor; "konuları ve her türlü dernek, siyasi parti, sendika, kulüp gibi teşekkürlerle ait binaları, işyerleri ile özel ve tüzel kişilikleri hizip (özerk müllessele dahil) müesseseleri... herhangi bir müracaat, talep ve karara lüzum olmaksızın" arayabiliyor; her türlü haberleşme ve yayın kurumuna sansür koyabiliyor, onları kapatabiliyor; siyasi parti, dernek, sendika v.b. kuruluşların çalışmalarını durdurabiliyor; her türlü toplantı, grevi, gösteriyi, yasaklayabiliyor; kamu görevlilerinin işlerine süreli ya da süresiz olarak (bir daha kamu görevinde çalıştırılmamak üzere) son verebiliyor. Bütün bu uygulamalara karşı yargı yolu sikiyönetim dönemi sona erdikten sonra bile kapalı tutuluyor.

Artık kamiksâdımız bu yaşam tarzının biraz dışına çııp geriye doğru bakınca, 63 yıldır adım adım kurmaya çalıştığımız, halk iradesine dayalı "demokratik hukuk devleti"nin, bir tek kuşağı bile, sikiyönetimsiz yaşatama-

dığını görüyoruz.

Her on yılda bir, sivil yönetim "elimizde olmayan nedenlerle", silahlı kuvvetlere devretmek sorunda kaldığımız dönemleri bir yana bırakalım, Millet Meclisi'nin kararlaryla ilan edilen ya da süresi sessiz sedasız uzatılıp duran sikiyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları, gerçekten amaçlanan hedefe varmayı kolaylaştırıyor mu? Doğu'da bunca yıldır devam eden sikiyönetim, kanlı olayları gerçekten önleyebiliyor mu? İki taraflı terör altında hayatından bezen bölge halkın ödediği bedel, bugüne dek hangi sorunu çözüme kavuşturdu?

Sikiyönetim ve olağanüstü hal konusunda verilen kararların, kamuoyunda ikinci kümelen bir futbol maçı kadar ilgi uyandırmaması, en ilkel insan toplumlarında bile var olan, kendi kendini yönetme reflekslerinin körleştiğinin işaretî değil mi? "Kar felaketine" uğrayan İstanbul'da sokakları dolduran çöp, pislik ve kar yığınlarıyla başademeyen belediyenin yardım isteklerine seyirci kalan; burun buruna gelen iki araba yüzünden tikanan trafiğe, bir polis gelmeden çare bulamayan; Nazi üniformasıyla sokağa çııp "kimlik bitte" dedikleri zaman, felegini şaşırıp teslim olan halkın bu uyuşulugu, tepkisizliği ve korkaklığını biraz da sikiyönetim terbiyesinin eseri değil mi?

İllüstrasyon: Ugurcan Atoglu

VATANDAŞLIĞI KAYBETTİRİLENLER SESLENİYOR...

"Kendi Ülkemde Yurtsuz..."

Hayali Şirketler yolu ile devlet hazinesinin soyulmasına karşı bir vatandaş olarak 1976 yılında yazısından ötürü 1980 yılında öğretmenlik mesleğimden çıkarıldım. Bu haksız işleme karşı Danıştay'da dava açtıktan sonra, yurt dışında bulunan eşim ve çocuklarının yanına gittim. 12 Eylül'ün ardından hakkında giyablı tutuklama kararı çıktı. Ama bu karar nedeniyle yargılandığım Konya 2. Ordu ve Sıkiyönetim Askeri Mahkemesi'nde aklardım. Buna rağmen 'yurda dön çağrı'na muhatap oldum. Tüm ilgili makamlara birer dilekçe göndererek aklamış olduğumu, başka bir suçum varsa bildirilmesini istedim. Dilekçelerime yanıt beklerken T.C. Vatandaşlığımın çıraklığımı öğrendim. Hemen yurda döndüm. Mahkeme huzuruna çıkış yapılmamaya isteğinde bulundum. Dosyanın tektiki ile akladığım görülmekle serbest bırakıldım.

Mahkemededen almış olduğum temiz kağıdı ekinde bir dilekçe ile ilgili makama başvurarak T.C. vatandaşlığımın çıraklığımın yanlışlığın düzeltilmesini istedim.

Güvenlik soruşturması adı altında üç yıldan beri başvurum sonuçlanmadığı gibi T.C. Pasaportum elimden alındıktan esimin, çocukların yanına gitmemiştir. T.C. yurtaşı olmadığı için Danıştay, Bakanlık işlemini iptal ettiği halde öğretmenlik mesleğine dönmeyorum. Yurt dışından getirdiğim zati eşyalarım T.C. Vatandaşı olmadığı gereklisiyle Sırkeci Gümürü'nde turuluyor ve ben den ardiye ücreti alınıyor.

Elimde 'Ecnabilere Mahsus İkamet Tezkeresi' adlı bir hüviyetle işsiz, ailesiz oturuyorum. Hüviyetin üzerindeki Tabiiyet bölümünde HAYMATLOS yazılı. Yani kendi Ülkemde YURTSUZ olarak yaşıyorum.

Hasan Basri Aydin

"Tarih Bu Haksızlığı Yargılacak"

12 Eylül yönetiminin hayalin her alanında getirdiği düzenlemelere baktığımızda harenetin kime karşı kimden yana olduğu açıkça görülüyor. Milyonlarca insanımızın açık ve korku içinde bulunduğu, işkence haber ve tarişmalarının eksilmediği, 'kayıp' listelerinin açıkladığı koşullarda biz onlarca ileriçi yurtsız, sosyalist 'vatan haini' suçlaması ile en temel haklarımızdan olan yurtaşık hakkımızdan mahrum edilmiş durumdayız.

Bizleri 'vatan haini' olarak suçlayanlara karşılık, onlardan daha yurtsız olduğumuzu söylemek isterim.

3 Şubat 1981 tarihinde yapılan çağrı ile bir ay içerisinde ülke dönmem is-

tendi. DISKİ sendikacılara yapılan 'teslim ol' ve onu izleyen 'yurda dön' çağrılarını, kendi siyasi görüş ve inancım doğrultusunda, demokrat, hukuk ve meşruteye açısından doğru bulmadığımdan teslim etmedim.

Bize yönetilen 'ülkenin iç ve dış güvenliğini tehdit etme' gerekçesine gelince, kendi adıma şunu söyleyebilirim ki, yukarıda belirttiğim çağrı tarihinde, Ülkemde DISKİ'nin seçilmiş Genel Yönetim Kurulu üyesi olarak sorumluluklarım gerektirdiği çalışmalarımı sürdürdüm. Bu çalışmalarına yurt dışına çıktıktan sonra da devam ettim.

Genelinde tüm demokratik hak ve özgürlükler açısından, özellikle sendikal hak ve özgürlükler açısından baktığımızda görülmektedir ki, bunlar dünyanın hiçbir yerinde yasaklarla durdurulamadı, ülkemizde de durdurulamaz.

Ulke yönetimine el koyanlar tarafından DISKİ ve yöneticileri aleyhine açıklamalar ve suçlamalar en yetkili ağızlardan, tek yanlı yapıldı.

Ben, barış savunduğum için, silahlamaya karşı olduğum için, emperyalizme, şovenizme, sömürüye tekellere karşı çıktığım için, toplumun mutluluğunu, sosyalizmi savunduğum için, fazlame karşı mücadele ettiğim için yargılanmaksızın yurtaşlığından çıkarılmış bulunuyorum.

Ancak suna inanıyorum ki, tarih bu haksızlığı da yargılacak, DISKİ yöneticilerini ve diğer yurtsızları aklayacaktır.

Yaşar Arıkan

"Ya Kelle, ya Kafakâğıdı"

Hangi gerekçeye dayanırsa da yapsın 12 Eylül'ü ve başvurduğu yöntemi meşru kabul etmem ve etmedim. Gerek demokrat kişiliğim gereksiz işçilerin bağımsız, özgür oylarıyla seçimle işbaşına gelmiş bir sendi-

ka yönetici olarak zora dayalı bir başvuru ile buyruklara boyun eğmemedim. Meşru kabul etmediğim bir olay karşısında tavır almadam da doğaldır. 12 Eylül sonrası 'teslim ol' çağrılarına da bu nedenle uymadım. 'Yurda dön' Türkiye aleyhine çalışmak iddiasına gelince, bu da 12 Eylül'ü yorumlayanlara göre değişir. Ben Ülkem Türkiye aleyhine çalıştığım kanısında değilim; ıckine Ülkem, halkın bu zor koşullarından kurtulması için işçilerin, emekçilerin ellerinden alınan kazanılmış haklarının geri alınması yolunda halkın özgür ve mutlu bir geleceği için çalışıyorum.

12 Eylülüler elbette ki bunu 'Türkiye aleyhine çalışma' diye yorumlayacaklardır. Ve de öyle yapılırlar. Buna dayanarak bizim vatandaşlığımızı kaldırırlar. Ben de iddia ediyorum ki 'Ben bizim vatandaşlığımızı kaldırınlardan daha fazla ülkesine bağlı, halkın başına onun çıkarlarını onun bağımsızlığını koruyan onun özgür geleceğini düşünen biriyim'.

Onlar bize 'Ya kelle ya da kafakâğıdı' diye dayatırlar. Ülkesini, halkın sevenerin ne kelleyi vermeye, ne de kafakâğıdı teslim etmeye niyetleri var. Bra-kalımlı Osmanlı dönemini, Cumhuriyet döneminde de kelleler alındı, alınıyor. Ne getirdi memlekete bunlar? Kelle almakla kafakâğıdı: almakla sorunlar çözümlendi mi? Halkın arasında kin, nefret ve ayınlıklar sokmaktadır başka neye yaradı?

12 Eylül'de yönetim el koyanlar üç gerekçe ileri sürüdüler:

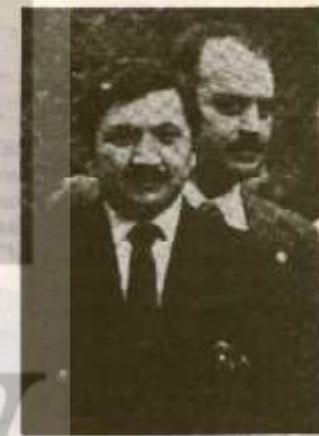
- terörü önlemek
- ekonomiyi düzeltmek
- demokrasiyi 'yeniden' kurmak

12 Eylül öncesi terörün olduğunu kimse yadsınır. Bu terörle muhatap olanların da başında geliyoruz. Bizim terörle buluşmadığımız, terörle karşı tavımız bilindiği halde 12 Eylül sabahından başlanarak radyo ve televizyon aracılığıyla aleyhimize tek tarafi kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. Yönetime el koyanların bu tür suçlamalarına muhatap olanların, o yönetimin denetimindeki sığınonetim mahkemelelerine adalet adına güvenmeleri beklenemezdi. Nitelim bugüne kadar sığınonetim mahkemelerinin uygulama ve kararları hem ülke düzeyinde hem de dünya kamuoyunda inandırıcı olamamıştır, vicdanları sıslatmıştır. Ülkemiz adına adalet adına bu bir yaradır.

Terörü önlemeye adı altında ülkemize olup bitenleri hep beraber yaşadık. 12 Eylül sabahı biz DISKİ sendika yöneticileri için 'güvence altına alınmışlardır' diyenlerin güvencesinin ne biçim güvence olduğu prakta yaşanarak sınanmıştır.

Ekonomiyi düzeltme iddiası ise, yedi yıllık uygulamalarla inandırıcılığını artırmak kadar yitirdi ki bugün insanların从中 kendi öz çocukların boğar hale geldiler. Demokrasiyi 'yeniden' kurmayı gelince, ne menem bir demokrasi ise bu da pratikte sinanıyor. Batı anlayışında bir demokrasının bu anayasası ile bu sınırlar içerisinde gitmeyeceği hem teorik hem pratik olarak belli idi. Nitelim bu da yığınlar gözünde bugün biraz daha bilincle çıktı.

Mehmet Karaca

Geçen sayımızda, bir montaj hatası sonucu, Sayın Mehmet Karaca'nın resmi Sayın Kemal Dayı'sın resmi olarak konmuştur; okurlarımız ve her iki yurtaşımızdan özür dileriz.

BİR "MEA CULPA" DA REAGAN'DAN!..

Eisenhower'in U-2, Kennedy'nin "Domuzlar Körfezi", Nixon'in Watergate, Jimmy Carter'in İran çöl operasyonu düşünüldüğünde Reagan'in Iran-gate olayının pek de şaşırtıcı olmadığı görülmüyor.

ndarın kabul ettiği tek ahlak, gaye- rinde ilerletecek ne varsa odur; bu- nun anlamı her türlü suçu işleme, yalan söyleme ve sahtekârlık yapma hakkını kendilerinde görmeleridir"... Başkan Reagan'ın Beyaz Saray'a adımm attığı ilk günlerde, Şubat 1981'de yaptığı konuşmadada, "devrimden bu yana tüm Sovyet liderleri"ne atfettiği bu nitelemelerin doğru olup olmadığı konusunda Amerikan kamuoyunun ne düşündüğü tartışma götürür, ama aynı nitelermelerin ABD'yi yönetenler açısından tartışmasız bir geçerlige sahip olduğunu "Iran-gate" adıyla anılan en yeni - ve son olacağa hiç de benzeyen- bir başka Beyaz Saray "skandalı" ile bir kere daha görüldü. Amerikalılar mart ayı başında, bir kere da- ha televizyonları başında bir ABD devlet baş- kamının -bu sefer Reagan'ın- mea culpa (su- benim) konuşmasını dinlediler.

ABD yönetimi-lerinin barış zamanında dün- ya halklarına karşı yürüttüğü kirli savaşlar aysberginin söyle bir görünüveren bu seferki ucunu Reagan, eski mesleğinin -ikinci sınıf- ikti- liktan hiçbir zaman kurtulamamış da olsa- bütün hünerni kullanarak, edilgen siilli cümleleriyle sarp sarmalamaya çalıştı. "Olup bi- tenlerin nedenleri var, ama bu mazeret değil. Yanlış yapıldı" dediği konuşmasında Reagan,

Amerikalılar'a "kalbim ve tüm iyi niyetim ba- na hâlâ (önceki sözlerimin) doğru olduğunu, gerçekler ve kanıtlar ise doğru olmadığını söyleyorum" diye seslendi. (İngilizceden İngiliz- ceye tercümesi: "Size yalan söyledim"). Başkan'ın bu konuşmasından sonra Newsweek dergisinin açıkladığı kamuoyu yoklaması so- nuçlarına göre, ankete katılanların % 59'u- nun görüşü "Başkan Reagan'ın Iran-contra olayına söylediğinden daha fazla karışmış ol- duğunun ortaya çıkacağı" yolundaydı. (Ter- cümesi: ABD başkanı yalan söylüyor). Ama Reagan'ın gevelediği pek çok söz yanında, ge- velemeden söyledişi ve tercüme gerektirmeyen cümleler de var: Reagan bundan sonra yapılacak gizli operasyonların, su yüzüne çı- kaması halinde Amerikan kamuoyunun onay- layacağı türden eylemler olmasına dikkat edi- leceğini söyledi: bu operasyonların "kesin pol- itik hedefleri desteklemek üzere ve Amerikan değerleriyle uyum içerisinde" gerçekleştirile- ceğine dair teminat verdi! Kisaca, şimdilerde "düşük yoğunluklu çatışmalar" diye kılflan- nan kirli savaşlar sürecek! Bu bakımdan ya- pilan bir yanlış yoktur!

Reagan'ın selefleri Eisenhower'in U-2, Kennedy'nin "Domuzlar Körfezi", Nixon'in Watergate, Jimmy Carter'in İran çöl operasyonu ardından ülke ve dünya kamuoyu onunde özür dilemekleri düşünüldüğünde, Iran-gate olayının pek de şaşırtıcı olmadığı görülmüyor. Öyle ki Nisan ayı içerisinde Kongre önünde ifadelerin verilmesi beklenirken, Kasım'dan Nisan'a kadar geçen sürede olaylar, Amerika- lılar'a "biz bu filmi daha önce gördük" de- diricek bir seyir izleyeqelmiş bulunuyor. Artık sistemleştirilmiş bir inkâr mekanizması ile önce her şeyin reddi, sonra "olmuş, ama ha- berim yoktu", istifalar -aman Başkan koru- yalı- ve nihayet mea culpa! Başkan görev başındadır, Washington kovboyları dizginle- necektir!

Gerçekte Washington kovboyları -Beyaz Saray'ın emrindeki Ulusal Güvenlik Konse- yi'nin (NSC) işbirlik elemanları- Reagan yönetimi için bugüne dek tüm marifetlerini orta- ya koymuşlardır. Reagan'ın eski Ulusal Gü- venlik Danışmanı John Pointdexter ve onun emrindeki yarbay Oliver North başta olmak üzere kovboylar, CIA ve Pentagon'un da de- gişken oranlı rolleriyle dünyadan dört bir ya- nında "Amerikan değerleriyle uyum içerisinde" at koşturmışlardır. Örneğin "Amerikan

çıkları" ni korumada Rambo'yu kat kat ge- ride bırakacak performansı ile Oliver North 1983'te Beyrut'ta Amerikan karargâhının bombalanmasının ardından Lübnan'da tam bir insan avı başlatmış, yine 1983'te Grenada'nın işgalinde komuta merkezini yönetmiş, 1984'te Achille Lauro gemisi olayının ardın- dan Mısır'dan Tunus'a giden uçağın havada yolunun kesilip İtalya'ya indirilmesini başar- mis ve nihayet Nikaragua limanlarının mayın- lanmasında ve Libya'ya 1985'teki hava sal- dirisinin düzenlenmesinde bas aktörler arası- nda yer almıştır. (Vietnam'dan bol madal- yalı North'un 1981'de NSC'a katılmadan öncे, Jimmy Carter'in çöl operasyonunda da görev aldığı ve tahliye ekibinin başı olarak Türkiye'yi mesken tuttuğu bilinmektedir.) İşte aynı North ve patronu Pointdexter başta olmak üzere kovboylar bir yandan Kongre- yi ve kamuoyunu atlatarak Nikaragua contra'lara yardım sağlamak, diğer yandan tam da ABD'nin Körfez politikasına uygun hesap- lar yönünde, "uluslararası terörizme karşı mücadele" bayraktarlığı yapan Reagan yönetiminin Haziran 1984'te "terörist" ilan et- tiği bir ülkeye silah satışı -Beyaz Saray'ın müttefikleri ve ülke ve dünya kamuoyu önunde tam bir açımdan kurtarıp- gerçekleştir- mek üzere kolları sıvamışlardır. Nikaragua ve İran'ın içişlerine müdahalenin açık örneği olan bu durum, Beyaz Saray'ın neoglobalist diş politikasıyla pek de uyum içindedir.

Iran-gate'in ABD yönetimi-lerinin "skan- dal"larına denk düşen bu aşamasında, Rea- gan 1986 Kasım'ında "ulusal kahraman" ilan edip, Mart 1987'de "beni hayal kırıklığına uğrattılar" diye yakındığı North ve Pointdex- ter'in ve diğerlerinin istifasından sonra kadro yenilerine yoluńa gitmiş ve hakkını vermek gerekir, işinin ehli adamları da bulmuştur. Örneğin Pointdexter'in yerine Ulusal Güvenlik Danışmanlığı'na bu iş için bir başka bıçılmış kaftan olan Frank Carlucci atanmıştır. Pat- rick Lumumba'nın katli sırasında Kongo'da, 1964're Zanzibar'da persona non grata (isten- meyen şahis) ilan edildikten sonra, darbenin ilk günlerinde Brezilya'da bulunan Carlucci, devrimden sonra 1975-1977 yıllarında Portekiz'de adı bu ülkenin içişlerine fazlasıyla ka- rişan bir büyülüçlü olarak görev yapmıştır...

Ne demeli, yaşasın Amerikan demokra- si, yola devam Washington kovboyları! ■

▼ Ronald Reagan.
"Rehinele silahlı takas etmedik. Tekrar ediyorum. Takas etmedik!"

BİR BAYRAK DAHA...

Eskişehir Kılıçoğlu İşçisi
NETAŞlı Ustalarını Selamlıyor...

Yılların en yoğun kar yağışı Eskişehir'e İstanbul'dan bir hafta geçikme ile geldiğinde tarih 12 Mart yaprağına dönmüştü. Nelesleri kesen rüzgar ile birlikte Fabrikalar Caddesi'nin gösterişli işyeri kapısına doğru adımlarını hızlandırmaya çalışan işçilerin soğuktan etkilendiklerini görmemek mümkün değildi.

"Ne oluyor bunlara yahu..."

"Galiba Kılıçoğlu yine greve çıkarıyor..."

Kılıçoğlu İşçisi için bir deneyim değil di grev. Nasıl ki Türkiye işçi sınıfının içinde İstinye'nin tütün işçilerinin, Koşuluşların, Kavellerin aynı bir yeri varsa. Eskişehir ve çevresi için de Kılıçoğlu öyledir.

Kristal-İş'in şube binasına gidip Görüş dergisinden geldiğimizi söylediklerimizde bizi aynı sabah İstanbul'dan gelen Mali Sekreter Şazi Meroğlu karşıladı. Şb. Eşk. Arif Kocaağa'nın odasında söyleşimizle başıarken öncelikle vurgulamaya başladıkları, aynı iş kolundaki bir diğer sendika olan Çimse-İş yetkililerinin uzun zamanlı yaratmaya çalışıkları Kristal-İş'in maksatlı olarak grev yapacağı ve bunun için de "İşverenin kabul edemeyeceği" maddelerle greve giderek uyuşmazlıklar çıkartacakları söyleşilerine cevap iyi Meroğlu, "Toplu Sözleşme bir bütündür Demokratik hükümlerin hayatı geçmediği bir iş yerinde ekonomik hükümlerden bahsetmek mümkün değil İş güvenliği olmayan bir işyerinde ekonomik kazanımlardan bahsedilemez" diyordu.

84 madde ile başlayan toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde süreç içinde 64 madde üzerinde uyuşmazlık tutulmuş. Bu maddelerin işveren kabul görmemesinin tek nedeni, sendikanın, özellikle de işçilerin demokratik kazanımlar için taviz kırılmaması. Özellikle İşçilerin, çünkü, sözleşme taslağının büyük bir bölümünü çalışanlar hazırlamış Şazi Meroğlu "biz sadece taslağ üzerinde imla düzelticiliği yaptık" derken, hem san sendikacılara olarak nitelendiği Çimse-İş'li meslektaşlarına örnek, hem de işçi arkadaşlarının bilincli tavırlarına olan hayranlığını gösteriyordu.

Kılıçoğlu İşçisi, "80 öncesi olduğu gibi saat kendi ekonomik demokratik kazanımlar için doğuşmeyeceğinin bilincinde. Çünkü Bozüyüklük Toprak Seramik'te İşveren ve suratla üye gücünü Kristal-İş'e kaptıran Çimse-İş ortaklılığı sonucunda, işten atılan 30 arkadaşlarına da sahip çıkmaktı. Mart'ın 22'sinde Bozüyüklük işçesinde yapılacak sessiz yürüyüşe katılarak dayanışmalarını göstermenin heyecanı grev heyecanı ile bütünleşmiş durumda.

"Türkiye'nin anti demokratik yasaclarının karşısına 560 üye ile ve tam katılım ile çıkmıyoruz" diyen Meroğlu, "Bizim toplu sözleşme görüşmelerimizde kesinlikle taviz veremeyeceğimiz bir konu da, geçici ve sözleşmeli statü ile çalışanın arkadaşlarını kesinlikle kadrolu elemam olmalıdır" diyordu.

Demokrasi güçlerinin seslerini duyurmayla başlamaları ile şekillenmesini bir daha hissettiren Demokrasi mücadeleci, her gün Türkiye'nin her alanına yayılmakta; bu olumlu yayılışın somut örneklerinden biri de, hiç kuşkusuz, Eskişehir Kılıçoğlu İşçilerinin haklı grevi.

Hamit Göçmen

12 Eylül'ün Râbita'sı

Râbita sözcüğünün iki anlamı var. Bunlardan biri, uzatma işaretli yazılımı "netsini dünyadan men etmiş, ahrete bağlanmış" anlamında. İşe bu anlamda geleni büyük harile yazabiliyoruz. Suudi Arabistan'daki örgütü anmak için. Râbita. Bir de küçük harile yazacağımız, uzatmasız râbita var. Lügatteki anlamı "lîl, münasebe". Şimdi olup bitenleri bir toparlayalım.

Yurt dışındaki imamların maaşlarının, hem de 1100 dolar gibi oldukça iri bir "dünyalık" olarak Râbita örgütünde ödenmesinin hikayesi:

1 - Diyanet İşleri Başkanı konuya MGK Genel Sekreteri Haydar Salih'a açmış ve onay almış.

2 - Devlet Bakanı Mehmet Özgunes.

Uluslararası bir kararname çıkarılması için yazı yazmış, yazıcıda imamların Râbita'dan maaş alacakları belirtiliyormus

3 - Hükümet Kararnamesi, Evren'in ve Bakanlar Kurulu üyelerinin imzalanıyla çıkmış, ancak Resmi Gazete'de yayınlanmamış.

12 Eylül'ün sorumluları başlangıçta "bu da nerden çıktı? Hiç duymadım!" gibi cevaplardı verdilerse de belgeler, açıklamalar birbirini kovalamaya başlayınca "İngilizce adından dolayı Râbita olduğunu anladım", "O günlerde Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü vesilesiyle çok meşguldük" demeye başladılar.

Ama bugünden belli olmuştur ki 12 Eylül döneminin Râbita ile rabitası var. Bu ilişkinin devlet mitinglerinde Kur'an'dan ayeler okunması, Cerrahi tarikatı şeyhinin tekkeye gömülümesi için kararname çıkarılması okullara zorunlu din dersi konulması gibi göstergeleri zaten vardı. Yapılmak istenen 24 Ocak politikalarının "zor" gücüyle uygulanması sırasında ekmeği utalıyanların artabilecek tepkilerine karşı panzehir olarak sürdürülən depolitizasyon kampanyasının din motifleriyle takviye edilmesiydi. Dünya'nın değişmezliğine olan inancın kuvvetlendirilmesiydi. Madem ki 'anarsı ve bölgüsü' 12 Eylül öncesinde ülke gençliğini çok büyük boyutlarda sarmıştı, demek ki gençliğin "milli benliğini" koruması için gerekli donanımı bulunmuyordu. Bu donanım milliyetçilik ve dindarlık şeklinde yeni yetişen gençlere sağlanmalıydı. Bu nın için atılacak ilk adım okullara zorunlu din dersi konulmasıydı.

Hem, "TC devletinin tüm düşmanları, yıkıcılar bölücüler" Avrupa ülkelerindeki yurttaşlarımızı "zehirleyebilirlerdi". Bu zehirin etkisini gidermek için onlara yoğun yerine geçmek üzere 60 bin imam nefesiyle bir din rüzgarı estirmek gerekmeydi? İmamların parasının nerden sağlandığı sorunu önemli miydi?

Aslına bakarsanız gerçekten önemli değildi. Çünkü laik bir devletin din adamlarına maaş verdiği hiç görülmüş şey değildi zaten. Bugün olayı eleştirenlere biraz da laikliği savunmaları gereksiz, bir devlet kuruluşu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığına, İmamların devletten maaş almasına ve devletin imam hatip okulları açmasına ilraz etmeleri tutarlı olurdu.

Râbita hiç şüphesiz bir uluslararası gerilim mihrabı. Demokrasili kötü mevcutken de devlet laik değildi. İmamlara bütçeden maaş ödemesi bunun kanıtlarından bitti. Ve burjuva din motifini daha düşük bir dozda depolitizasyona hizmet etsin diye o zaman da kullanıyordu. Ama demokrasıyla, kopkoyu bir depolitizmi ayıran nitelik çizgisinin aşılmışla birlikte insan hakları hıyarla çığnenir, emekçilerin yaşam koşulları selefle eşitlenirken, politik mücadelenin yolları tıkanmaya çalışılırken, burjuva - din - devlet ilişkileri de nitelikle bambakça bir düzeye sıçramak ya da düşmek zorundaydı. Son yedi yılda hürriyetçilik ve ekmeksizlige koyu bir din dalgasının eşlik etmesinin başka bir anlamı yoktu.

O halde yedi yıldır hükümet etmeye olanların Râbita ile rabatasına niye şas-

LIBERALLER LIBERASYON İSTEMİYOR

Liberasyon gerekli. Ama bir türlü Uygulanmıyor.

Çünkü liberasyonu ne liberaler istiyor galiba, ne de IMF.

IMF imarları, 24 Ocak 1980'den bu yana izlenen ekonomi politikalarının ne redeye "devrimci" sayılabilcek ölçüde yeni ve yerleşik çırakları sarsıcı nitelikte olduğunu savundular. 24 Ocak tasarılananların yürüttükleri bu kampanyanın etkili olduğu yadsınamaz. Öyle ki, son yıllarda izlenen ekonomi politikalarıyla Türkiye'nin "alaturka kapitalizmden" kurtulduğu, "İstanbul diukahının çıkarlarının sarsıldıgı" türü görüşler, toplumun değişik kesimlerinde yaygın olarak benimsendi.

24 Ocak kararlarını eleştirenler ise iki grupta toplanabilir. Bir grup, yine yukarıda sözü edilen kampanyanın etkisi altında, 24 Ocak kararlarıyla ekonomide gerçekten önemli değişiklikler gerçekleştirildiğini ancak bu değişikliklerin, özellikle çalışanlar açısından katlanılmış çok güç sonuçlar içerdigini ileri sürüyor. Bir diğer görüşe göre 24 Ocak kararlarıyla 1950'lerden beri izlenen ekonomi politikalarında önemli hiçbir değişiklik yapılmadı, ekonomide öteden beri egemen olan keyfili, 24 Ocak'tan sonra da güçlenerik sürdürdü.

Olaya çok yakın bir biçimde şöyle yaklaşılabilir: Türkiye ekonomisi 24 Ocak'tan önce ve sonra, IMF'nin onayından geçen ekonomi politikalarıyla yönetilmekteydi. IMF'nin kuruluşu, yapı ve çıraklarında 24 Ocak tarihinde önemli bir değişiklik ortaya çıkmadığını göre, 24 Ocak'tan sonra izlenen politikaların öncekilerden farklı olmasının beklemek, biraz safdilik olur. Yine de, 24 Ocak kararlarıyla ekonomide gerçekten köklü değişiklikler getirilip getirilmemiğini belirlemek amacıyla, bu tarihten önceki ve sonraki ekonomi politikalarının kısa bir karşılaşmasını yapmak, yararlı olabilir.

24 Ocak öncesi politikalar

Cumhuriyet'in kuruluş yillarda ekonomi politikalarına egemen olan kendi kendine

yeterlilik ve devletçilik görüşlerinden 1950'li yıllarda vazgeçildi. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, özel sektörün gelişmesine önem verildi. Bu dönemde izlenen politikaların niteliği, dönemin başbakanının kullandığı "Her mahallede bir milyoner yaratmak," sözleriyle açıklanabilir. Amaç, kamuńun da yardımıyla özel sektör kuruluşlarını güçlendirmekti. Bu amaçla özellikle 1960'lı yıllarda giderek artan bir biçimde, yerli sanayi, gümrük vergileri, kota lar ve diğer yöntemlerle korunmasına ağırlık verildi.

24 Ocak sonrası ekonomi politikalarını belirleyenler, "liberasyon" ve "liberal ekonomi" sözcüklerini sık sık ve kimi kez birbirinin yerinde kullanılar. Liberal bir ekonominin başlıca özelliğinin, sınırsız girişim özgürlüğü olduğu düşünülebilir. Sınırsız girişim özgürlüğü, tam rekabetçi piyasa düzeni gerektirir. Tam rekabetçi piyasa düzeninde tekeller yer yoktur. Tekellerin ortadan kaldırılması için dış ticarette uygulanan gümrük vergisi, kota gibi kısıtlamaların kaldırması gereklidir. Çünkü koruma, iç piyasasının az sayıda işletmenin denetimi altına girmesine olanak sağlar ve dolayısıyla, tekellerin oluşması için elverişli bir ortam oluşturur. Bir başka deyişle "liberal ekonomi"nın koşulu "liberasyon" yani dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılmasıdır.

Bu yüzden ekonominin yönetenlerin "liberasyon" ve "liberal ekonomi" sözcüklerini sık sık kullanmaları bir rastlantı değil. Ancak, ekonomide liberalizmi sağlamak amacıyla gerçekten liberasyona gidilip gidilmemiş, tartışma konusu yapılabilir.

Liberasyon mu?

Ekonomi yönetenler, istenen tüm malların dışardan alınabiliyor olması, dış ticarette liberasyonun kanıtı olarak gösteriliyor. Oysa istenen malların dışardan alınabiliyor olması, dış ticaretin libere edildiğini gösteren yeterli bir kanıt sayılamaz. Önemli olan, dışardan alınan malların yurt dışı ve yurt içi fiyatları arasındaki farktır. Koruma sunduğu surece yurt içi fiyatları, yurt dışı fiyatlarından daha pahalı olacaktır.

Dünya Bankası'nın yürüttüğü bir çalışmaya göre, 1980 öncesi dönemde Türkiye'de fiyatlar, yurt dışındaki fiyatların yaklaşık ortalaması iki kat üzerindeydi.¹ 24 Ocak'tan sonra gerçek anlamda liberasyon olsayıdı, yurt içi ve yurt dışı fiyatlarındaki farkın bu oranın altına inmesi gerekekti. Açıba bu gerçekleşti mi?

1984 yılında, dışardan alınan malların kâr hariç Türkiye fiyatları, yurt dışı fiyatları

nin ortalaması yaklaşık iki ya da üç kat üzerindeydi.² TÜSİAD'ın hazırladığı Dış Ticaret Raporu'nda da (1986) yüksek koruma oranının süregi ve 24 Ocak sonrası dönemde önemli değişiklikler göstermediği görülmektedir. DPT'nin yakın geçmişte hazırladığı bir araştırma da, yine yerli sanayi üzerindeki yüksek korumanın süregi gösteriyor.³

Demek ki 24 Ocak sonrası dönemde, "liberasyon" görüntüyü altında korumacılık vardır. Kotalar kaldırılır ve gümrük vergisi oranları düşürülürken koruma, öncelikle fon uygulamalarının yardımıyla sürdürülmektedir.

Gerçekçi kur mu, hayalci kur mu?

Fon uygulamalarının bir koruma yöntemi oluşturduğu kolayca görülebiliyor. Ama, 24 Ocak döneminde uygulanan ve koruma yöntemi oldukları kolayca anlaşlamayan başka araçlar da var.

Bunlardan biri, dışsatım teşvikleri. Dış ticareti yapılan malları dışalım ve dışsatım malları olarak ikiye ayırmak oldukça anlamsız. Herhangi bir mal -örneğin fasulya- dışalmından gümrük vergisi alınmazsa (ya da dışalım subvansiyonları desteklenirse ve/veya dışsatımı vergilendirilirse), dışardan alınabilir, dışalım mali olur. Ya da, fasulya dışsatımı vergilendirilmezse (ya da fasulya dışsatımı subvansiyonları desteklenirse ve/veya fasulya dışalmından gümrük vergisi alınır), dışarı fasulya satılır; fasulya, dışsatım mali olur.

Demek ki dışalım ve dışsatım mali kategorileri, yapay sınıflandırmalar. Önemli olan bir malın dış ticaret mali olması. Gerek dışalım kısıtlamalarının, gerek dış ticaret teşviklerinin dış ticaret mallarının fiyatları açısından etkileri bu yüzden aynıdır. Fasulya dışalmının (örneğin gümrük vergileriyle kısıtlaması) ya da fasulya dışsatımının (örneğin vergi iadesiyle) desteklenmesi aynı sonucu verir: fasulyanın iç piyasa fiyatlarının yükselmesi. Yani gümrük vergileri ve dışsatım teşvikleri, dış ticaret mallarının iç piyasa fiyatını yükselterek yerli üretimi destek olurlar. Bu yüzden dışsatım teşvikleri de, gümrük vergileri gibi koruma işlevini yerine getirir.

Koruma aracı olarak kullanıldığı açıkça belli olmayan bir başka önlem, devalüasyon. Gerçek devalüasyonun etkilerinin gümrük vergisi (ve dışsatım teşvikleriyle) aynı olduğu, başlangıç düzeyindeki ders kitaplarında da anlatılır.⁴ Ancak, konuyu yine de biraz açıklamak, yararlı olabilir.

Yukarda, gümrük vergileri (ve dışsatım teşviklerinin) koruma işlevini, dış ticaret

"Ekonomi yönetenler, aşırı korunan işletmelerin rekabete girmeleri gerektiğini sık sık duyurdular. Ama bu hiçbir zaman gerçekleşmedi. Koruma önlemleri sürdürdü."

Tüketici üreticiler

mallarının iç piyasa fiyatlarını yükselterek yerine getirdikleri belirtildi. Devalüasyon da dış ticareti yapılan malların iç piyasa fiyatlarını yükseltir. Dolayısıyla devalüasyon, gümrük vergileri ve dışsatım teşvikleriyle aynı işlevini yerine getirir. Burada mutlaka gözden kaçırılmaması gereken bir puf noktası var. O da şu: Dünya piyasalarındaki alım gücü kısıtlı olan ülkeler, dışardan aldığıları ya da dışarı satıkları malların uluslararası fiyatlarını etkileyemezler. Diyelim ki Türkiye, fasulya dışsatımına gümrük vergisi koydu. Bunun sonucunda Türkiye'nin fasulya dışalımları azaldı. Türkiye'nin fasulya dışalımlı talebindeki bu azalma, uluslararası piyasalardaki fasulya fiyatlarını etkilemez. Uluslararası piyasalarda fasulya, yine aynı fiyattan satınmayı sürdürür. Sadece, Türkiye'deki fasulya fiyatları yükselmış olur. Bir başka deyişle gümrük vergisi ve dışsatım teşvigi türü uygulamalar, Türkiye'deki fiyatlarını dünya fiyatlarından sapmasına ve dolayısıyla Türkiye'nin, bir anlamda dünya gerçeklerinden kopmasına neden olur. Sürekli devalüasyon, gerçeklerden bu sapmayı güçlendirir. Dolayısıyla, "gerçekci kur" uygulaması olarak sunulan devalüasyonlar, Türkiye'yi dünya gerçeklerinden soyutlayan "hayali kur" uygulamalarıdır.

Enflasyon ödemeler dengesi açığı

Yukarda, Türk ekonomisinin 1980'lerden beri en temel özelliklerinden birinin korumacılık olduğu ve bunun, 24 Ocak sonrası dönemde de değişmediği tartışıldı. Türk ekonomisinin bir başka özelliği, sürekli ödemeler dengesi açıkları ve enflasyon. Acaba korumacılığın sürmesiyle ödemeler dengesi açıkları ve enflasyon arasında ilişki var mı?

Bu sorunun yanıt: "Evet, var."

Enflasyon ve ödemeler dengesi açıkları aşırı tüketimden kaynaklanır. Aşırı tüketim yüzünden fiyatlar yükselir. Yine aşırı tüketim, dış talebe yansır ve ödemeler dengesi açık verir.

Peki, Türkiye'de aşırı tüketim var mı? Eğer varsa, aşırı tüketimi kim yapıyor? Ve daha önemlisi, Türkiye'deki fiyatlar dünya fiyatlarından sapmış olduğuna göre, aşırı tüketim hanı fiyatlar üzerinden değerlendirilmeli: Türkiye'deki fiyatlar mı, dünya fiyatları mı? Önce, ikinci soruyu yanıtlayalım.

Her üretim, dışalımların azalmasına ya da dışsatımların artmasına ve her tüketim, dışalımların artmasına ya da dışsatımların azalmasına neden olur. Yani alışveriş zinciri içinde her üretim ve her tüketim, dış ticareti etkiler. Dış ticaret, uluslararası fiyatlar üzerinden yapılır. Dolayısıyla, üretim ve tüketim, Türkiye'deki "hayali" fiyatlar üzerinden değerlendirilmelidir.

Aşırı tüketimi kimin yaptığı sorusuna gelince. Yalnız tüketiciler değil, üreticiler de tüketim yapar. Her üretim süreci, girdilerin tüketildiği bir tüketim sürecidir de. Eğer tüketilen girdilerin değeri, üretilen ürünün değerinden fazlaysa, üretim sürecinde aşırı tüketim yapılmış olur.

Türkiye'de tüketicilerin ne denli az tüketim yaptığı, TÜSİAD'ın düzenlediği son gelir dağılımı araştırmasında da sergilendi.³ Ulusça belki buğday dışında her malın kişi başına tüketiminde, dünya sıralamasında alt sıralardayız. Bu, Türkiye'de tüketicilerin aşırı tüketim yapmadığını gösteriyor. Aşırı tüketimi tüketiciler yapmadığına göre, üreticiler yapıyor olmalı.

Dünyanın En Gelişmiş En Ekonomik Faksimile Makinası

Buronuzdaki telefonla
dünyanın her yerine
9 saniyede evrak/resim
gönderebilir ve
tekrar geri alabilirsiniz.

OKIFAX

OF-10 • OF-23 • OF-27

BİLGİTAŞ A.S.

İSTANBUL

Barıştaş Bulvarı 133/B Balmumuç-İstanbul
Tel: 172 95 12 - 172 80 82 - 172 79 62 - 167 05 59
Telex: 28 321 omr tr Fax: 172 84 66

ANKARA

Selanik Caddesi 52 Kızılay-Ankara
Tel: 18 99 15 - 18 09 75 - 17 56 60
Telex: 46 021 ocl tr

ANKARA-KÖPİFAKS

Küçüksehir Caddesi 39/A Ankara 861 Sokak 72/101 Jüt Han Konak-İzmir
Tel: 117 02 96 - 117 02 97 Fax: 125 90 43 - 117 46 73

ADANA

Kızılay Caddesi 13/B Adana
Tel: 22 533 - 45 843 Fax: 13 162

ANTALYA

Ali Çetinkaya Bulvarı 1/25 Antalya 861 Sokak 72/101 Jüt Han Konak-İzmir
Tel: 16 341 Fax: 16 341 Tel: 14 09 27 Fax: 14 09 27

BURSA-TANPA

Osmangazi Caddesi 113/A Bursa
Tel: 14 09 27 Fax: 14 09 27

Sonuç

Dış piyasada rekabet edebilecek güçteki yerli işletmeler, özellikle "kur ayarlaması" adı verilen sürekli devalüasyonların getirdiği finansal yükler yüzünden battı. Oysa, dünya fiyatlarıyla zarar eden, ekonomi için yük oluşturan çoğu yabancı ortaklı pek çok işletme, fonların, dışsatım teşviklerinin ve devalüasyonların sağladığı koruma şansısi altında üretimlerini 24 Ocak'tan sonra da sürdürdü.

Koruma önlemleri hemen her ülkede uygulanıyor. Bu yüzden Türkiye'nin koruma önlemlerini tümüyle kaldırması kuşkusuz doğru değil. Ancak yüksek oranlarda korunan yerli sanayi, ekonomi açısından kanayan bir yara oluşturuyor. Bu yaranın kapanması için liberalizasyon gereklidir. Ama, liberalizasyon bir türlü uygulanmıyor. Çünkü liberalizasyonu ne liberalist istiyor galiba, ne de IMF.

Kaynaklar:

- 1) Afsabeh Mashayekhi, *Shadow Prices for Project Appraisal in Turkey*.
- 2) Cumhuriyet, 8/1/1984
- 3) Cumhuriyet, 23/19/86
- 4) R. Laves ve R. Jones, *World Trade and Payments*, s. 360
- 5) Cumhuriyet, 13/12/1986

Talan Ekonomisinde Son Gelişme: **TÖBANK OLAYI**

Halkımızın tasarrufları, bazı “etkili” ve “yetkili” kişilerin de içinde bulunduğu araçlar tarafından geri dönmesi mümkün olmayan krediler olarak “özel kesim”e aktarılıyor.

yordu. Ancak kimse, tasarruf sahibine bu kadar yüksek oranda faiz vererek para toplayanların bunları kimlere, hangi fiyatattan satacağını düşünmek istemiyordu. Keza kredi alan kişi ve kuruluşların bu parayı hangi işte kullanarak faiziyle birlikte geri ödeyeceğini kimse aklına getirmiyordu. Hükümet olanları seyrediyordu.

Nihayet Maliye Bakanı Kaya Erdem "Halkımız kumar oynamıştır" deyince, zaten hesabî kitabı olmayan, topladıkları meyduat ile faiz ödemeleri yapar hale gelen ve kullandırdıkları kredileri tahsil etmeyen ya da edemeyen piyasa bankerleri battılar. Böylece genellikle küçük tasarruflardan oluşan yaklaşık 60 milyar lira, kim olduğu belli olmayan piyasa bankerlerine ve bunlardan genellikle dolaylı biçimde kredi alan ve aralarında bazı ünlü firmaların da bulunduğu "özel kesim"e aktarılmış oldu. Halkımızın kumar oynadığını söyleyen yetkililer tasfiye kurulları oluşturarak küçük tasarruf sahiplerinin (200.000.- liraya kadar para yatırmış olanların) "kumarda" kaybettiklerini hazineden ödediler. Batık paranın ise ancak % 20'si bankerlerden ve onlardan kredi alanlardan tahsil edilebildi. Böylece ucuz krediyle iş yapma alışkanlığı edinmiş olan fırsatçı firmaların daha elverişli koşullarda kredi almalarını sağlayan ilk uygulama baslatıldı.

Piyasa bankerlerinin bu "acıklı" sonu mevduat sertifikaları pazarlayarak iş hacimlerini hızla büyütmen borsa bankerleriyle bunlarla içli dışlı olan bazı küçük bankaları da etkiledi. Önce borsa bankerleri battılar. Sonra da bunlara hesapsızca mevduat sertifikası veren ve kullandığı krediler geri dönmeyen bazı bankaların çöküşü gündeme geldi. Merkez Bankası'nın para musluklarını açması anı çöküşleri önlediyse de oluşan güven bunalımında mevduatın büyük bankalara yönelmesi, bu bankalara Hükümetçe el konulmasını gerektirdi. İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odi-bank Ziraat Bankası'na, Bağ-Bank Vakıflar Bankası'na, İşçi-Kredi Bankası İş Bankası'na devredildi. Hükümetçe geçici yönetmeler oluşturuldu. Ancak bu defa da geçici yönetmelerin tâhsili kabil olmayan kredi işlemlerini sürdürdükleri yolunda yoğun iddialar ortaya atıldı. Fakat üzerinde durulmadı. Bu bankaların daha da büyümüş olan tâhsili olanakları kredi alacakları ile mevduat borçlarını devretti. Bankaların sahipleri ve tüm yöneticileri ise eski görkemli yaşamalarını sürdürmeye devam ettiler. Haklarında ne hukuki ne de cezai hiçbir işlem yapılmadı. Böylece ülkemizde bankalardan milyarlarca lira kredi

aldıktan sonra firmayı iflas ettirmek ya da halkın tasarruflarını toplayıp bunları "nüfuzlu" kişilerin tavsiyelerini de göztererek mevhum ya da güçsiz "firmalara" kredi olarak kullandırdıktan sonra bankayı batırmak ticaretin yeni kuralı olarak iyice gelisti.

İste TÖBANK olayı da bu anlayışın bir ürünü olarak ortaya çıktı. Kuşkusuz TÖBANK'ın batışı âni bir gelişme sonucu olmadı. 1982 yılında yaşanan bankacılık krizinden büyük ölçüde etkilenen bu banka o zaman

► Prof. Mimaroglu. Bir öğretim üyesi bir bankanın % 90 hissesini nasıl ele geçirdi?

hazineden düşük maliyetli 30 milyar lira dolayında bir kaynak aktarılmış ve böylece batmaktan kurtarılmıştı. Ancak banka durumunu düzeltmemiş ve borcunu ödeyememişti. Nitekim Bankalar Yeminli Murakiplerinca 1985 ve 1986 yıllarında düzenlenen raporlar da Bankanın mali bünyesindeki tahribatın giderek büyüdügү belirtilerek Bankalar Kanunu'nun 86. maddesi uyarınca kovuşturma açılması istenmişti. Saptanan olumsuzluklara karşın olaya müdahale için Şubat 1987 ayına kadar beklenmiştir. Ayrıca müdahalenin biçimini bu bekleyisi anlamlı kılmaktadır. Çünkü geçen sürede adı çevresindeki söyleşiler nedeniyle banka sürekli mevduat kaybetmiştir. Bu arada kimlere ne kadar kredi kullandığı ise bilinmiyor. Ayrıca bankanın sermayesinin (4.3 milyar lira) % 90'ına sahip olan Prof. Sait Kemal Mimaroglu'na ait hisselerin % 65.88'i, operasyondan bir ay kadar önce,象征 bir fiyatla Hazine tarafından satın alınarak Merkez Bankası kasalarına konulduğu halde bu durum kamuoyundan giz-

yönelik bir soygun programı olduğu bir kez daha kanıtlandı. Gerçi 24 Ocak kararlarının amaçları içinde "serbest piyasa koşullarında" ekonomiyi düzেıkarma niyeti yer almıca bunun ne anlama geldiği belli olmuştu. Ancak yine de "serbestinin" hangi boyutlara ulaşığının anlaşılması için bazı olayların yaşanması gereki

Her şey 1 Temmuz 1980 tarihinde mevduat faizlerinin serbest bırakılması, daha doğrusu yükseltilmesiyle başladı. Bunun doğal sonucu kredi faizlerinin de yükselmesiydi ve öyle oldu. Yetkililer bu düzenlemeleri açıklarken, o güne kadar ucuz banka kredileriyle gelişen ve ayakta duran firmalara artık bu olağanın sağlanmayacağı, küçük tasarruf sahiplerinin sömürülmesine de son verildiğiini

öne sürdüler. Firmalara malalarını, mülklerini satarak özsermayelerini artırmalarını tavsiye ettiler. Böylece eskisi gibi krediyle çalışmayaçaklar, kendi yağları ile kavrulacaklardı. Ama beklenen gerçekleşmedi. Sıkı para, daralan iç pazar ve yüksek maliyetlerin belirlediği ortamda kredi talebi giderek arttı. Ucuz banka kredisiyle iş görme alışkanlığını edinmiş firmalar faizlerin yükseliğine alırdımadan borç

* para arayışlarını sürdürdüler. Öte yandan yüksek faizin çekiciliği nedeniyle bankalara mevduat akışı hızlandı. Faiz oranlarının bel- li düzeyde tutulması için bankalar arasında yapılan centilmenlik anlaşmaları yürümeden önce bir iki küçük bankanın yarattığı faiz ya- rişına, sisteme katılmalarına izin verilen "piyasa" ve "borsa" bankerleri de girince, iş çığrından çıktı.

Piyasa bankerleriyle bazı küçük bankalar mevduata inanılmaz faizler veriyordu. Aylık faiz oranları % 10-12'ye ulaştı. Böylece artık tasarruf sahipleri "sömürülümüyor", enflasyon oranının üzerinde "reel" faiz ali-

“Ülkemizde bankalardan milyarlarca lira kredi aldıktan sonra firmayı iflas ettirmek, halkın tasarruflarını kredi olarak kullandırdıktan sonra bankayı batırmak ticaretin yeni kuralı olarak iyice geliştirdi.” para arası

lendi. Hisselerin % 19'unu alan Ziraat Bankası, % 15'ini alan Halk Bankası, yine % 15'ini alan Emlak Kredi Bankası ile % 16.88'ini alan Ziraat Bankası Ortaklık ve İştirakleri, hak ve görevleri olduğu halde, 27 Şubat'ta yapılan Genel Kurul'a katılmadılar. Böylece yasal olmadığı halde, Prof. Mimaroglu bu hisseleri de temsil Genel Kurul'da hazır bulundu ve paylarına dayanarak Bankanın 31.12.1986 bilançosunun, kâr-zarar cetvelinin ve yönetim kurulu üyelerinin iibrasını sağladı. Bu işler halledildikten birkaç saat sonra Ziraat Bankası Genel Müdürü TÖBANK olayını kamuoyuna açıkladı. Böylece bankanın 51 milyar lira olarak gösterdiği batık kredilerin kimlere, kimlerin aracılığı ile verildiği, niçin yeterli teminat alınmadığı, kâr-zarar cetvelinde yer alan 63 milyar liralık olağantıstır gelir kaleminin (ki bu yolla Banka 1986 yılında 56 milyon lira kârla kapatmış gösterilmektedir) nelerden oluştuğu görüşülemedi. Ayrıca Prof. Mimaroglu'na ait hisselerin kamuca sembolik bir bedelle satın alınmasında adı geçene ne gibi güvence ve olanaklar sağlandığı konusu üzerinde de durulmadı. Kaldı ki bir öğretim üyesinin nasıl olup da 4.3 milyar sermayeli bir bankanın % 90 hissesini, özellikle Bankanın da yönetici olması nedeniyle, ele geçirdiği ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

Sonuç olarak bugün, halkımızın tasarruflarının kamu bankalarının başına çektiği bir uygulama ile bazı "etkili" ve "yetkili" kişilerin de içinde bulunduğu aracılık tarafından geri dönmesi mümkün olmayan krediler olarak "özel kesim"e aktarıldığı ortadadır. Banka ve şirket battrarak zengin ve "itibarlı" kişi olma, 24 Ocak kararlarının getirdiği söyleyen "zihniyet değişikliğinin" en çarpıcı özellikle 24 Ocak Kararları ilan edildiğinden beri bu kararların mantığının Türkiye'nin emperyalist ülkelere daha çok sömürülmesine, içinde ise sömürüyü arttırmaya, gelir dağılımının bozulmasına, ulusal gelirden en büyük payı alan kesimle, en az payı alan kesim arasındaki uçurumun büyümeye ve tüm bunların sosyal sonuçları olarak ülkede cürümeye ve yozlaşmanın artacağına çok işaret edildi. Doğal ki bu politikaları uygulayanlar ve savunular işaret edilen sonuçları biliyorlar ve bu sonuçlara ulaşmasını istiyorlardı. O nedenle TÖBANK olayı son olmayacağındır. Daha şimdiden "Sermaye Piyasasının Teşvikii, Sinai Mülkiyetin Tahana Yayınlığı" ile Baþbakanlık Y. Denetleme Kurulu'nun 1985 yılı raporuna göre 100 milyar lira "hayali" kredi alacağı olan Anadolu Bankası'nın dolaylı biçimde kurtarılmak istediği suçlamaları yoğunlaşmıştır. Yine aynı yasa tasarısı ile banka kredileriyle zengin olan ve bugün "güç durumda" olduğu söyleyen kişi ve kurumların kurtarılması amaçlanmaktadır. Baþbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun işlevsiz halde getirilmesi girişimleri ise kapkaçların kamu bankalarını bugünden çok daha vadimde soymak niyetinde oldukları göstermektedir. Öyle anlaşıyor ki artık topdan "kurtarma" söz konusudur. Kuþkusuz bunun bedelinin yine emekçi sınıf ve tabakalar ödeyecektir. Ancak inanıyoruz ki bu soygunun sonu, geçmiþ gibi eğlenceli olmayacaktır.

NÂZIM HİKMET Sanat ve Edebiyat Üstüne

Hazırlayan Aziz Çalıþlar - Bilim ve Sanat Yayınları

Ankara 1987, 362 s., 1575.- TL

Sadece Türk şiirinin değil, dünya şiirinin de en önemli adları arasında yer alan Nâzim Hikmet'le "tam" tanışmamız kim bilir ne zaman gerçekleşecek? Şiirini bütünsel olarak okuma şansı: bile ancak 60'lı yıllarda elde edebilen okur, onun bir o kadar önemli olan yazılardan hâlâ habersiz: haberli olanlar da tek İÜK derleme kitaplarıyla yetinmek zorunda. Nâzim'la ilgili anılan ve bu arada akılda kaldıgı onun sanat-edebiyat üzerine görüşlerini ele alan anı kitapları dışında Nâzim'in sanat-edebiyat üzerine görüşlerinin ağırlıkta olduğu bugüne kadar dört kitabı. Memet Fuat'a Mektuplar, Nâzim ve Piraye, Vâñûlara Mektuplar ve Kemal Tahir'e Mektuplar'dır. Ancak, ikinci basımlarının bile yapılmadığı düşünülürse, bu kitaplardan dolayı Nâzim Hikmet'in sanat-edebiyat konusundaki görüşlerinden kaç kişinin haberdar olduğu kolayca sayıya dokulebilir; daha da giderek, ikinci basımları bile yapılmamış bu kitapların ve bu kitaplarda dile gelen sanat-edebiyat yönsemelerinin, edebiyat-sanat ortamımızı ne denli etkile(me)diği üzerinde de uzun uzun düşünülebilir.

Buradan bakınca, Aziz Çalıþlar'ın söz konusu çalışması, anılan bütün bu olumsuzlukları gidermenin önünü açmada bir ilk adım olarak değerlendirilebilir, hem de cesur, bütünlüğü ve umulu bir adım olarak.

İki bölümünden (Sanat ve Edebiyat Soruları/Sanatsal ve Edebi Kültür Mirası) oluşan kitap, Aziz Çalıþlar'ın uzun sayılabilecek bir önsözüyle başlıyor. Kaba bir bölümlemeyle (Nâzim'in kuramçı yönü: dünya görüşü; İçerik-biçim algılılığı; evrenselligi) dört ana başlıkta toplayabileceğimiz önsöz'de, Nâzim'ı ve onun sanatını oluşturan bu izlekleri irdeleyen Çalıþlar, bir Nâzim Hikmet incelemesi değilse bile, ayrıntılı bir Nâzim Hikmet değerlendirmesi kotanıyor. Bu, aynı zamanda Nâzim'in sanat-edebiyat üzerine görüşlerine yabancı olan okura da gerekli tanışmayı sağlamada yardımcı oluyor.

Birinci bölümde (Sanat ve Edebiyat Soruları) yer alan Sanat ve Dünya Görüşü; Sanatsal Yaratıcı Yöntem; Sanatın Yapısı; Sanatın Toplumsal İşlevi ve Sanatta Halka Yakınlaşkı alt bölümde, Nâzim'in, genel olarak sanat ve sanatçılığı, çağına oturuma çabalarına tanık oluyoruz. Buna kat, günümüzde de hâlâ tartışılan ve bir türlü sonuçlandırılamayan (bir yönüyle de mirastan bîhaber oluşumuz nedeniyle sonuçlandırılamayan), sanatta tezilik, yan tutma ve sanatın içerik, biçim, usul, dil sorunları üzerine, Nâzim'in nedeniyle net ve bilimsel biçimde gittiginin ve sonuç aldığı son derece çarpıcı örnekler: "Benim kanaatime göre: tezi olmayan, yüzde yüz tezsiz roman, hikâye, hatta şiir: muayyen bir manada, yoktur. (s.38)." "Soz yok, ileriçi sair olmak iyi şey, güzel şey. Ama daha güzel sosyalist sair olmak. Ben sosyalist şairim. (s.39)." "Mustakilen, mücerret olarak şekil araştırmalarına çok elverdi. Muhteve, muhteve, muhteve. Muhtevayı en uygun, en basit, en berrak tarzda kalıplayan şekil. Düzgün, mum gibi parmaklara en sıkı sıkıya yapışan, en pürüzsüz, süsüz eldivenler yaratır. Süslü eldivenlerle parmaklarını güzellesirmek isteyen bilhassa çırkin, kambur kumbur parmaklı zengin kadınlar-

NÂZIM HİKMET

Sanat ve Edebiyat Üstüne

Hazırlayan: Aziz Çalıþlar

BİLİM VE SANAT

dir.(s.83)... Bolumun sonunda, **Sanat Turları ve Özellikleri** başlığı altında Nâzim'in edebiyat, tiyatro, sinema, resim ve mimari üzerine, tanım, sapama ve değerlendirme yer almaktadır.

İkinci bölüm (Sanatsal ve Edebi Kültür Mirası), **Edebiyat ve Sanat Tarihi(I)** alt bölümyle 16.yy'dan 20.yy'a dünya sanat tarihine toplu bir bakış kapsarken; **Edebiyat ve Sanat Tarihi(II) - Türk Edebiyatı ve Sanatı Üstüne** bölümyle de döneminin genişçe bir panoramasını veriyor. 16.yy'da Shakespeare, Cervantes, ve Brueghel ile başlayıp, Vapsarov, Tvardovski ve Ionesco'ya varan çizgide, dünya sanat-edebiyat mirasının içinde gelen hemen her ismi (Baudelaire, Freud, Cezanne, Gide, Chaplin, Picasso, Sartre, Eck, vd.) hakkında Nâzim'in kimi uzun kimi kısa değerlendirme-değerlendirmelerini bulmak mümkün. Aynı yöntem, Türk Edebiyatı ve Sanatı Üstüne bölümünde de, Namık Kemal, Şair Eşref'ten, Balaban, Yaþar Kemal'e uzayan çizgide (Yahya Kemal, Halide Edip, Cevat Şakir, Muhsin Ertuğrul, Sait Faik, Sabahattin Ali, Abidin Dino, Bedri Rahmi, Orhan Veli, vd.) uygulanıyor.

Ve kitap bittiğinde, bir şair, Nâzim'ı kendi deyiþiyle söylesek: **konkre bir insancı tanımanın yanı sıra, şiir-romancılıktan, tiyatro-sinema-resim'e kadar, bilimsel dünya görüşüyle donanmış bir sanat-edebiyat kuramı (görüşü, düşüncesi, yöneliki, tezi) ile de somut bir düzlemede tanışmış oluyorsunuz.** Tabii, daha yakından ilgilenenler için, ülkemizin içinde bulunduğu sanat-edebiyat ortamının belirsizlikleri, değer karmaşası, ülkemizdeki sanat-edebiyat eleştirisinin (kuram şurda dursun) çapı ve giderek ülkemizde sanatçının değeri gibi sorunlarla yüz yüze gelmek tehlikesi(!) de var... ■

SÖZCÜKLER ÜZERİNDE BİR ANLAŞMA ÖNERİSİ

Önce ve her zaman sözcükler üzerinde anlaşmak gerekiyor.

Sözcükler üzerinde anlaşmak, insanları birleştirdiği gibi ayıriyor da.

Örüş'in Mart 1987
tarihli 4. sayısının
"Söyleşiler" sayfalarında,
arkadaşımız
Zeynep Avcı'nın

sunduğu: "Aydın" denince homojen bir kitle mi gelsin aklımıza? sorusuna verdiği yanıtın bir yerinde, Aziz Nesin söyle diyordu: "Benim için aydın, toplumun çıkarlarıyla kendi çıkarlarını eş gören, ülkenin gerçek demokrasiye kavuşmasında kendini sorumlu ve borçlu olan, bunun için yapabileceğini söyleyin varlığından haberi olan insanıdır."

Bu yanıtta aydın anlayışı üzerinde durmak üzere, "gerçek demokrasi" faslı şimdilik bir yana bırakılırdı. Aydın kişi, "toplumun çıkarlarıyla kendi çıkarlarını eş gören" insan olarak betimlemek, anlamsız tartışmalara yol açabilirdi. Çünkü böyle bir betimlemenin sonu, "ben aydına aydın demem, aydın benim olmamınca" demeye yarıyordu. Bir bakıma klasik aydın tanımının uzantısında yer alıyordu bu betimleme. Ne var ki aydın, entelektüel etkinliklere yönelik, değerlendirme yetisi gelişmiş kişi olarak ya da benzer terimlerle betimlenen klasik tanım, bütün sakincalarla karşı, Aziz Nesin'in betimlemesinden daha az sakıncayıdı. Klasik aydın tanımının başlıca sakınıcası, kafa emeği - kol emeği ayrılmıştır, bu iki etkinlik arasındaki organik birlik nedeniyle, aydın olan ile aydın olmayan arasında kesin bir ayrim ölçüyü vermemesi idi. En ağır beden işlerinde çalışanlar dahil, kafadan sakat olmayan bir kimse entelektüel etkinlikten bağıksız olmadığına göre, klasik aydın tanımının mantıksal sonucu, herkesin derece derece aydın sayılmasına varıyordu. Oysa, başı sıkışınca sahanda iki yumurta pişiren herkesin aşıçı, yirtılan ceketini diktiirecek kimse bulamayınca oturup kendi diken herkesin terzi sayılacak gibi, herhangi bir entelektüel etkinlik gösteren herke-

sin - biraz da olsa - aydın sayılamayacağı açıklıktır. Kimin kesinlikle aydın sayılabileceğinin ölçütünü vermeyen klasik aydın tanımı, bu boşluğu herkesin kendi gönlünde doldurabilmesine yol açıyordu. Başka birçokları gibi, Aziz Nesin de söz konusu boşluğu gönlünde dolduruyor ve aydın, "toplumun çıkarlarıyla kendi çıkarlarını eş gören" kişi olarak tanımlıyor.

Bu betimlemedeki yücegönüllülük yadsınamazdı. Ama toplumun çıkarları ile kendi çıkarlarını eş gören, çok daha önemli bu görüşü toplumun öteki üyelerince de paylaşılan aydın, olsa olsa hegemonik sınıfın organik aydın olabilirdi. Belli bir sınıfın temsilcisiydi organik aydın, bir sınıfa bağlıydı. Ama işlevi, toplumsal kökeninden önemliydi. Örneğin kendi aydınlarını, hele "büyük aydın"ları dışardan "ithal etme" durumunda olan ast sınıflar, kendi içlerinden çıkmayan organik aydınlarca temsil edilebiliyorlardı. Organik aydın, toplumsal kökeni ile değil, toplumsal işlevi ile belirleniyordu. Gerçi aydın, ister toplumsal kökeni, ister toplumsal işlevi bakımından olsun, her zaman ister istemez bir sınıfa bağlıydı. Bu anlamda, her zaman organik ayındı. Gene de, her aydına organik aydın denmiyordu. Yeni üretim tarzının temel sınıflarını temsil eden, yeni tarihsel blokun yeni organik aydınlarına organik aydın, eski üretim tarzının temel sınıflarını temsil eden, eski tarihsel blokun eski organik aydınlarına geleneksel aydın deniyordu. Bir başka deyişle, organik aydın yeni tip, geleneksel aydın eski tip organik ayındı. Geleneksel aydınlar yalnız dağınık, "moleküler" bir durumda bulunan "kırsal" aydınlarından oluşmuyorlardı. Eski tarihsel blokun eski yöneticileri olan ve kastalar biçiminde örgütlenmiş türdeş toplumsal katmanlar da geleneksel aydınlar içinde yer almıyorlardı. Özerk ve bağımsız olduklarını düşünen bu katmanlar, gerçeklikte eski egemen güçlerin eskidikçe güzelleşen egemenlik anılarına bağlıydılar ve yeni toplumsal gruplar, özellikle de egemen toplumsal grup karşısındaki özerklik ve bağımsızlık kuruntularının yer yer kendi dışlarında da paylaşılmasıyla, kendi dışlarında da toplumun çıkarları ile kendi çıkarlarını eş gören "gerçek aydın" simgesi olarak algılanabiliyorlardı. Gramsci bu tür aydınlardan söz ederken, "kendilerini devlet olarak düşünürler" diyor. Toplumun çıkarları ile kendi çıkarlarını eş göremek, aneak kendilerini devlelle özdesleten bu tür geleneksel aydınların harcı olabilirdi.

"Bu ülke için ne yapmak gerekiyorsa biz yaparız!" kafasında olanlara, bütün davranışlarında bu anlayışı sergileyenlere, Aziz Nesin'in yakınından duyabilecek bir konumda olmadığını herkes billyordu. Ama ustادın her fırsatla sergilediği aydın anlayışının, bu tür ucuvelere gebe bir anlayış olduğunu da söylemek gerekiyordu.

Peki, entelektüel etkinlik ölçütı sakıncalı olduğuna göre, aydın ile aydın olmayan arasındaki ayrim ölçütü ne olmalıydı? Entelektüel işlev ölçütü daha sakıncasız gibi görünecektir. Bu ölçüt, entelektüel bir etkinlik de gösterse, üstyapı içinde entelektüel bir işlev görmeyen, yanı yönetim işlevleri olmayan ast görevlileri aralarında nitel bir hiyerarşi oluştururan aydınlar çevresinin dışında bırakıyordu. Bu çevrenin içinde kalan ve yönetim ya da hegemonya işlevleri olan aydınlarla, büyük ayıdan ast aydına degen, nitel aydınlar hiyerarsisindeki yerlerini alıyorlardı. Tepede yeni bir dünya görüşünün ve onun bilim, felsefe, sanat, hukuk, vb. gibi çeşitli kollarının yaratıcıları vardı. Aşağı aşamada, bu yeni dünya görüşünü, bu "ideoloji"yi tüm kapsamıyla uygulamak ve yaymakla görevli kimse bulunuyordu. Nitel aydınlar hiyerarşisi içinde, yaratıcı, örgütleyici ve eğitici bir etkinlik gösteren aydınlar böylece birbirinden ayırt edildikten sonra, bu aynı sivil toplum aydınları ile, eğitimcilerin pek de önemli bir rol oynamadıkları politik toplum aydınları gibi bir başka ayırmıla birleştiriliyordu. Büyük siyasal aydınlar da, kuramcı ve yönetici olarak, kuşkusuz yaratıcı düzeyinde yer almıyorlardı. Üstyapı içinde entelektüel bir işlev görevi ast görevlilerin entelektüel etkinlikleri onları aydınlatmaya yetmezken, ast sınıflar partisi, "Modern Prens", partinin örgütlemesi, eğitim ve yönetim işlevleri, öyleye entelektüel işlevi nedeniyle, tabandaki militanlar dahil, bütün üyelerinin aydın olduğu bir "blok" oluşturuyordu. Böylece, şu ya da bu ölçüde entelektüel bir etkinlikte bulunduğu için herkes "aydın" olsa (ya da aydın sayısına) bile, herkesin entelektüel bir işlevi olmuyordu. Entelektüel bir işlevi olmayan kişiye de, artık aydın denemiyordu. Daha iyisi önerilene kadar, Gramsci'nin önerdiği bu ayrim ölçütü benimsenebilirdi.*

Revizyonizm sorunu

Uğur Mumcu da, Sovyetler Birliği'ndeki yeni gelişmeler karşısında, "revizyonizm"

"Kimin kesinlikle aydın sayılabileceğinin ölçütünü vermeyen klasik aydın tanımı, bu boşluğu herkesin kendi gönlünde doldurabilmesine yol açıyor."

sık aydın tanımının mantıksal sonucu, herkesin derece derece aydın sayılmasına varıyordu. Oysa, başı sıkışınca sahanda iki yumurta pişiren herkesin aşıçı, yirtılan ceketini diktiirecek kimse bulamayınca oturup kendi diken herkesin terzi sayılacak gibi, herhangi bir entelektüel etkinlik gösteren herke-

sözcüğünü bir kez daha gündeme getiriyor. Söylediği 26 Şubat 1987 günde Cumhuriyet'teki "Gözlem"ine: "Sovyet lideri Gorbaçov'un uyguladığı siyasetin, klasik Marksist literatürdeki adı 'revizyonizm'dir. Revizyonizm, Marksist öğretinin gözden geçirilerek günün koşullarına uydurulması demek değil midir? Eh, öyleyse Gorbaçov'un yaptıkları da adıyla sinyala revizyonizmdir..."

Uğur Mumcu ile revizyonizm sözcüğü üzerinde anlaşmak gerekiyordu. Revizyonizm sözcüğü, Marksizmin devrimci özünü tartışma konusu yapan hem kuramsal hem de siyasal bir reformizmi adlandırmak üzere, işçi deviniminde çok kullanılan bir deyimdi. Revizyon sözcüğü, gerçi gözden geçirme anlamına geliyordu, ama, her gözden geçirme de revizyonizm değildi. Örneğin, Marksist öğretinin gözden geçirilerek günün koşullarına uydurulma girişimlerinin ille de revizyonizm olduğu söylenemezdi. Böyle bir girişim, revizyonizm de olabilirdi, Marksizmin yaratıcı bir geliştirilmesi de. Ayrılmışlığı üzerinde anlaşabilmek için, Marksizmin devrimci özü üzerinde anlaşmak gerekiyordu. Yoksa revizyonizm yakıştırmadan, yakasını Marx bile kurtaramazdı.

Gerçi Uğur Mumcu, her halde kötülemek için yakıştırmıyordu revizyonizmi Sovyet lideri Gorbaçov'un uyguladığı siyasete. Ama galiba revizyonizmi de yalnız kafası işleyen Marksistlere özgü bir tür "zindilik" olarak değerlendiriyordu. Klasik Marksist literatür dediği seyi, Marksistlerin galiba bir kez duyduktan sonra ömrü boyu uyacakları bir "Kutsal Kitap" olarak benimsediklerini sanıyordu. "Leninizm belirli bir siyasal sistem ise, bu sistemden şu ya da bu nedenle ayrılmamın adı doğrudan doğruya 'revizyonizm'dır" diye yazıyor ve ekliyor: "Divelim ki, Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan'ın Sovyet askerlerince işgalleri Leninizme uygundur.. Varsayılmı ki öyledir... Öyleyse, Afganistan'dan Sovyet askerlerinin çekilmesi Leninizme aykırıdır."

Bitmedi: "Ya da rejim karşı Prof. Saharov'un tutuklanması Leninizme uygun ise, Sovyet sisteminde Gorbaçov ile başladığı gözlemlenen liberalleşme Leninizme aykırıdır."

Uğur Mumcu, aynı manıktı, Gorbaçov'dan çok önce, Lenin'in uyguladığı siyasetin, daha da önce Leninist sosyalist devrim kuramının klasik Marksist literatürdeki adının "revizyonizm" olduğunu tanıtlayabilirdi. Oysa yapmıyordu bunu. "Revizyonizm, Marksizmi düzeltme, eksiklerini tamamlama ve günün koşullarına uyurma anlamına geliyor, Gorbacov, Lenin'in, Stalin'in, Brejnev'in değil, Alman sosyalisti Eduard Bernstein'in izindedir" diye yazıyordu. Ama iyi komünistin olsun komünist olduğunu düşündüğü için değil. İyi Marksizmin revizyonizm olduğunu düşündüğü için. Bunu da gizlemiyordu: "Lenin ünlü 'Dönek Kautsky' adlı yapıtında revizyonizme en sert yanıtları vermiştir. Leninizm ile demokratik sosyalizmin yol ayrımı işte bu tartışmalardır." Uğur Mumcu bu saptamayı bir "demokratik sosyalist" olarak yapıyor ama, demokratik sosyalistlerimiz bu saptamadan pek hoşlanmayacaktı. Demokratik sosyalistlerimizin de önce demokratik sosyalizm sözcüğü üzerinde anlaşmaları gerekiyordu.

Uğur Mumcu'nun "revizyonist" olabilecek yetenekte göremediği Marksistler ise, Hegel'den bir sonuc ile o sonuca götüren süreç arasındaki bireliliği öğrenmiş olmasaları, Uğur Mumcu'nun: "bağımsızlık... Ille de bağımsızlık... Önce kafada, ideolojide bağımsızlık" özlemi, Uğur Mumcu ile birlikte paylaşırlardı.

Önce ve her zaman sözcükler üzerinde anlaşmak gerekiyordu. Sözcükler üzerinde anlaşmak, insanları birleştirdiği gibi, ayıryordu da. Ama üzerinde anlaşmadığımız sözcüklerle kurulan düşsel anlaşmalardan, tizerinde anlaşmadığımız sözcüklerle düşülen düşsel anlaşmazlıklarından çok farklı bir biçimde birleştiriyor ya da ayıryordu.

Çuvaldızdan önce...

Uğur Mumcu'nun söz konusu ettiği demokratik sosyalizm deyimi de, hem yanlış anlamalara, hem yanlış olumlamalara yol açabiliyordu. Bu deyimin gerçeklikte bilimsel sosyalizm karşılığım dışavurmasına karşın, demokratik sözcüğünün çekiciliği yüzünden olacak, kimi bilimsel sosyalizm yandaşları asıl demokratik sosyalistlerin kendileri olduklarını düşünebiliyorlardı. Gene benzer bir nedense mi, yani bu kez de milliyetçilik sözcüğünün çekiciliği yüzünden mi bilinmez, tıpkı gerçek milliyetçilerin de kendileri olduklarını düşünebildikleri gibi. Gerçi asıl demokratik sosyalistlerin kendileri olduklarını düşünükleri zaman, demokratik sözcüğünü, gerçeklikte polemik bir formül olarak kullanan "demokratik sosyalizm" deyimi içinde kazandığı ideolojik içeriğinden arındırarak, kendi gerçek kuramsal içeriği ile benimsedikleri ölçüde, bir bakımdan haklı sayılabilirlerdi. Ama gerçek milliyetçilerin de kendileri olduklarını düşünükleri zaman, böyle bir haklıklar da olamazdı. Gerçi ezen ülkeler milliyetçiliği ile ezilen ülkeler milliyetçiliği aynı şey değildi. Ama bu iki milliyetçilik arasında bir ayırmak ve ezilen ülkeler milliyetçileri karşısında ona göre davranışmak bir şey, ezilen ülkeler milliyetçiliğine soyunmak bir başka şeydi. Kendilerine gerçek milliyetçiliği yakıştan kimi bilimsel sosyalizm yandaşlarının, gerçek milliyetçiliği, işçi sınıfının çıkarları ile özdeş gördükleri ulusal çıkarların savunulması olarak tasarladıkları açıktı. Sınıfı çıkarlardan bağımsız, sınıfı gerçekliği aşan ulusal çıkar yoktu. Ulusal çıkarlar, sınıfı çıkarlarında içindidir. Ama ulusal çıkarlar, gerçeklikte haklı nedenlerle de olsa öbürlerine yeglenen bir sınıfın çıkarları değil, hegemonik bir sınıfın çıkarları simgeliyordu. Bilimsel sosyalizm yandaşlarının, bir sınıf hegemonik bir sınıf durumuna, yani öteki sınıf ve katmanların siyasal ve ideolojik yöneticiyi durumuna gelmedikçe, o sınıfın çıkarlarının ulusal çıkarları simgelemeyeceğini unutmamalar gerekiyordu. İşçi sınıfının hegemonik sınıf durumuna gelmesinin yolu da, bilimsel sosyalizm yandaşlarının halklarından çok halkçı, milliyetçiden çok milliyetçi kesimlerinden, bu yönde etkinlik göstermelerinden geçmiyordu. Toplumsal yaşamın, kuramsal, ekonomik, siyasal, bütün düzeylerinde yansayan gürbüz ve sağlıklı bir sınıflar savaşına, işçi sınıfından yana katkıda bulunmalarından geçiyordu. Bilimsel sosyalizm yandaşlarının ulusal çıkarları savunmanın kendile-

rine özgü biçimleri, işte buydu.

Gerçek milliyetçiliğin ulusal çıkarları savunmayı öngerektirdiği kabul edilse bile, gene de ulusal çıkarları savunan herkesin gerçek milliyetçi mi olması gerekiyordu? Burjuvazi hegemonik bir sınıf olduğu ölçüde, her gerçek milliyetçi, burjuvazinin çıkarlarını savunurken, gerçeklikte ulusal çıkarları savunuyordu. Çünkü ulusal çıkar, burjuvazinin çıkarları simgeliyordu. Ama bu burjuvazi hegemonyasını yitirip yalnızca egemen sınıf olarak kaldığı, yönetimini onaşma'dan çok zorlanma'ya dayandırdığı ölçüde, gerçek milliyetçilerce savunulan sınıfal çıkarların ulusal çıkarlara uygunluğu çok söz götürüyordu. O zaman, yeni bir hegemonik sınıfın, dolayısıyla yeni bir tarihsel blokun oluşma sürecine koşut bir yönde, gene de savunulan ulusal çıkarlar varsa, bunların savunucularını gerçek milliyetçiler dışında aramak gerekiyordu.

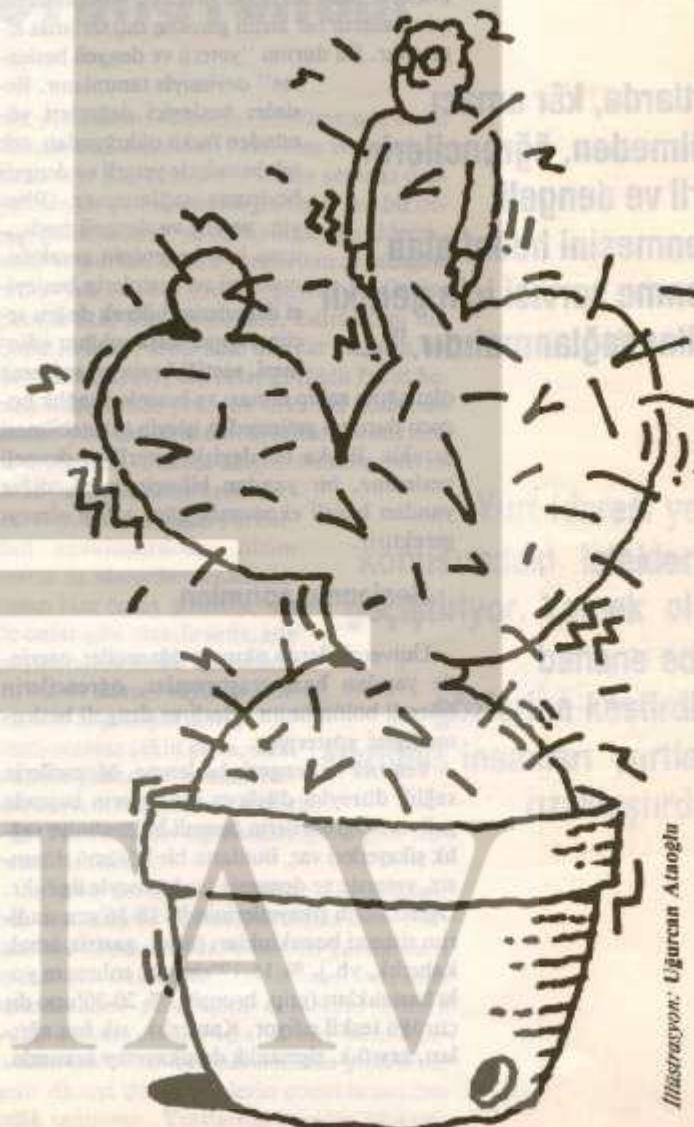
Yoksa, bilimsel sosyalizm ile demokratik sosyalizm arasında, düşsel bir ayırmadan başka bir kalabılıkçı?

* Bu konu üzerine daha ayrıntılı bir açıklama gereksinmesi duyan okur, şu iki kaynağa başvurabilir:

1. Hugues Portelli, *Gramsci ve Tarihsel Blok, Sovyet Yazarları*, Ankara 1982, Özelliğe s. 97-124.

2. Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri (Secmeler)*, Onur Yayıncılık, İstanbul 1986, Özelliğe s. 309-333.

"Uğur Mumcu ile revizyonizm sözcüğü üzerinde anlaşmak gerekiyor. Revizyon, gözden geçirme anlamına geliyor ama her gözden geçirme revizyonizm değildir."

İllüstrasyon: Ügurcan Ataoğlu

GENÇLERİMİZE BESLENME BİLİNCİ GEREK

Beslenme bilinci olan öğrencilerin daha az para ile daha dengeli ve sağlıklı beslenebildikleri araştırmalarla ortaya kondu.

Beslenme, yaşamın her döneminde insan sağlığının temelini oluşturur. Mide boşalıp kansilmeye başlayınca açlık duygusu gelişir. Bu duygunun herhangi bir yiyecekle bastırılması beslenme demek değildir. Beslenme, bireyin, yaşamını zihin ve beden gücü yerinde olarak uzun süre sürdürmeleri için gerekli enerji kaynağını, bunun, bedende güç enerjisine dönüşümünü sağlayan protein, vitaminler ve minerallerin her birini gereken miktarlarda almasıdır. Bu durum "yeterli ve dengeli beslenme" deyişimle tanımlanır. Besinler besleyici değerleri yönünden farklı olduğundan, tek tek besinlerle yeterli ve dengeli beslenme sağlanamaz. Bireyin, yeterli ve dengeli beslenmesi için bedeninin gereksinimlerini ve besinlerin besleyici değerlerini bilerek doğru seçim yapma alışkanlığını edinmesi, seçtiği besinleri sağlama onaına sahip olması ve besinleri sağlık bozucu duruma getirmeden işleyip tüketebilmesi gereklidir. Başka bir deyişle yeterli ve dengeli beslenme, bir yandan bilinçlennemeyi, diğer yandan belirli ekonomik gücü sahip olmayı gerektirir.

Beslenme sorunları

Üniversitelerde okuyan öğrenciler üzerinde yapılan bazı araştırmalar, öğrencilerin önemli bölümünün yeterli ve dengeli beslenmediğini gösteriyor.

Yetersiz ve dengesiz beslenme, öğrencilerin sağlık düzeyini düşüren faktörlerin başında geliyor. Öğrencilerin önemli bölümünün sağlık şikayetleri var. Bunların bir bölümünü düzensiz, yetersiz ve dengesiz beslenmeyle ilgilidir. Öğrencilerin şikayetlerinin % 18-36'sını sindirim sistemi bozuklukları (ülser, gastrit, ishal, kabızlık, vb.), % 15-17'sini üst solunum yolu hastıkları (grip, bronşit), % 20-30'unu diş çürüğü teşkil ediyor. Kansızlık, sık baş ağrıları, zayıflık, şişmanlık da şikayetler arasında.

Sorunların nedenleri

Beslenme sorunlarını oluşturan başlıca nedenler; ekonomik yetersizlik, bilgisizlik, buna bağlı hatalı uygulamalar ve toplu beslenme sistemindeki yetersizliklerdir.

Yükseköğretimdeki öğrencinin yeterli ve dengeli beslenmesi için alması gereken günlük besinlerin tür ve miktarları tabloda görülebilir.

Bu besinler günde erkek öğrenciye 2900 kalori ve 80 gram civarında protein, kız öğrenciye 2000 kalori, 60 gram civarında protein sağlar. Besinlerin hazırlanması ve pişirilmesinde uygun yöntemler kullanıldığında, bütün vitaminler ve mineralleri yeterince karşılar.

Bu besinlerin çiplak ederi 400-500 TL, arasında değişiyor. Buna, % 20 pişirme için eklemme yapılsa, 480-600 TL'ye çıkar. Yemekler dışarıda yendiğinde, maliyet iki katına yükselir. Buna göre yemeklerini evde hazırlayan bir erkek öğrencinin ayda 18.000 TL, kız öğrencinin 15.000 TL civarında harcaması gerekiyor. Yükseköğretim kurumlarında öğrenci

cilere 75-150 TL arasında değişen fiyatta öğle yemeği verildiği göz önüne alırsa, aylık ortalama geliri (evde oturanların özel ev kira harcaması hariç) 30.000-35.000 TL olan öğrencinin yeterli ve dengeli beslenmesi olanaklıdır. Yapılan incelemelerde, öğrencilerin aylık ortalama gelirlerinin 29.000-37.000 TL arasında değiştiği belirtiliyor. Ancak, öğrencilerden % 25'inin aylık geliri 17.000 TL'nin altındadır. Buna göre, öğrencilerin dörtte bir kadarının ekonomik yetersizlik nedeniyle yeterli ve dengeli beslenemedikleri söylenebilir.

Beslenme bilinci

Öğrencilerin yetersiz ve dengesiz beslenmelerinde ekonomik durumdan da önemli bilgisizlik ve buna bağlı hatalı uygulamalardır. Beslenme bilinci ve bu bilinçle uygun davranışları olan öğrencilerin, daha az para ile daha dengeli ve sağlıklı beslenebildikleri bazı araştırmalarla ortaya kondu. Hatalı uygulamalarдан bazıları; kahvaltı etmemek, besleyici değeri yüksek, nispeten ederi düşük yiyecek ve içecek yerine besleyici değeri olmayan eder

yüksek yiyecek ve içeceklerin tüketimi, besinlerin hazırlanması, pişirilmesi ve tüketiminde sağlık kurallarına uyulmaması, yanlış şekilde rejim yapma, gereksiz yemek seçme alışkanlığı yüzünden okullarda verilen yemeklerden yararlanmadır.

Yükseköğretim kurumları ve öğrenci yurtlarında verilen yemeklerden öğrencilerin ortalaması üçte bir kadarı yararlanamıyor. Bu neden olarak, temiz olmaması, iyi pişmemesi, çok yağlı olması, alışmadıkları türden yemek olması ve sıranın çok uzun olması gösteriliyor. Okuduğu yükseköğretim kurumunda 75.- TL karşılığı yemek verilen bir öğrenci, "yemeklerin çok kötü" olduğunu ifade ettiğinde; "neden kötü, etli yemek vermiyorlar mı?" sorusuna "her gün haşlama et veriyorlar, fakat pişmesi kötü, yiyeceğim" cevabını verdi. Bu, bir yandan verilen yemeğin kalitesinin düşüklüğine, öte yandan öğrencinin, küçüklükten beri yeterli ve dengeli beslenme alışkanlığını almamış olduğuna işaret ediyor.

Öğrenci yurtlarında verilen yemeklerin ederleri kalitelerine ve maliyetlerine göre paralıdır. Ekmekle birlikte 300.-TL'ye satılan bir sebzeye yemeğinin maliyeti 100.-TL'yi geçmez. Yurtlarda verilen yemeklerin ederlerinin, lokantalara göre daha ucuz olması gereklidir. Öğrenciler, yurtlarda verilen yemeklerin fiyatlarının dışardakilerden farksız ve daha kalitesiz olduğunu ifade ediyorlar.

Ailesinden yeterince yardım alamayan ve ailesi yanında oturmayan gerçekten yoksul olan öğrencilerin öncelikle yurtlara alınması ve beslenmeleri için ek olanakların sağlanması zorunludur. Yukarda belirtildiği gibi, yükseköğretim öğrencilerinin dörtte biri gerçekten yoksul grubuna girmektedir. Bu öğrencilerin yükseköğretim kredisiyle yeterli ve dengeli beslenmeleri olağansızdır. Yükseköğretim kurumlarındaki rehberlik kuruluşları bu gibi öğrencileri tanımlayıp, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve yükseköğretim kurumlarında bu öğrencilere ek gelir ya da ücretsiz beslenme olanakları sağlama yoluna gidilmelidir.

Öğrenciler, değişik besinlerin besleyici değerleri, değişik durumlarda insanın gereksinimleri, besinlerin beslenme ve sağlık kurallarına uygun olarak hazırlanması ve tüketimi, en ekonomik şekilde besin seçimi ve satın alınması, düzenli beslenmenin önemi ve yollar gibi konularda bilinçlendirilmelidir. Beslenme eğitimi, yurtlarda ve okullarda sağlık, sosyal ve kültürel faaliyetler içerisinde bir rehberlik hizmeti şeklinde yürütülmelidir.

Yükseköğretim kurumları ve öğrenci yurtlarındaki yemek servisleri beslenme ve sağlık kurallarına uygun olarak bu konuda eğitilmiş yetkili personelin denetiminde işletilmelidir. Yurtlarda, kâr amacı güdülmeden, öğrencilerin yeterli ve dengeli beslenmesini hedef alan beslenme servisi için gerekli koşullar sağlanmalıdır. Beslenme servisinin planlanması ve yürütülmesine öğrencilerin katılımı sağlanmalıdır. Eldeki para ve olanaklarla en besleyici yemeklerin nasıl sağlanabileceğini öğrenciler tarafından bilinirse, gerçeğe uygun olmayan eleştiriler de azalmış olur.

Yurtta kalan bir öğrenci dert yanıyor:

"BESLENMİYORUM, KARNIMI DOYURUYORUM"

Üniversite öğrencilerinin beslenme sorunlarını ele almayı karar verince, bir öğrenci arkadaşın da ne yiye ne içtiğini somut olarak göstermek istedik. Yurtta kalan biri durumu daha iyi özetleyebilirdi. Atatürk Kız Öğrenci Yurdu'ndan ve İstanbul Üniversitesi'nden bir öğrenci bize yardımcı oldu. Ama adını kesinlikle yazmamızı istemiyordu. Nedenini sorduğumuzda eger adını verirse kesinlikle yurttan uzaklaştırılacağı, "bu diyardan gitmemek için bu devreyi gitmek gerektiğini" söyledi. Biz de israr etmemip sorulara geçtik:

► Ayda elinize ne kadar para geçiyor? Ne kadarını beslenmeye ayırıyorsunuz?

Ailemin gönderdiği yirmi-otuzbin lira arası bir paraya geçinmeye çalışıyorum. Üniversite taksidi ya da başka özel bir harcama olduğu zaman ayrıca para geliyor. Aylık gelirimin en az üçte ikisini beslenmeye ayırıyorum.

► Yemek ihtiyacınızı nasıl karşılıyorsunuz? Akşam yemeğini ve sabah kahvaltısını yurta, öğle yemeğini de genellikle üniversitede yemekhanesinde yiyorum. Ders programlarından dolayı yemekhanede yiyeceğim dışarıdan simit, açma, poğaça, bazen "lüks takip" döner-ekmek yiyorum.

► Yurtlardaki yemeklerin kalitesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şimdi yurtlardaki yemekler çok ilginç, söyle: Dışardaki lokantaların farksız, değişen tek şey kalite farkı. Kalitesi en düşük yemekleri dışardaki fiyatla satıyorlar. Temizlik denen olay zaten yok. Öyle günler oldu ki, masada yemek yerken masaların altında farelerin dolasığını gördük. Oturuyorsun yemeğe, su yok, tuz yok, çatal var, kaşık yok, yok, yok. Salata alıyorsun marullar çamurlu, do-

matesler bozuk, çürüktür.

► Üç günlük yemek masrafınızı hatırlayabilir misiniz?

Çarşamba gününden başlayalım:

Zeytin, peynir, ekmek, çay	250 TL
Öğle yemeği (10 yemekhanesi)	125 TL
Akşam (pilav, salata)	280 TL
Yurt kantininden 4 çay	100 TL
1 kilo portakal	250 TL

Perşembe,

Öğle(sucuklu yumurta, çay, ekmek)	400 TL
Akşam (çorba, pilav)	360 TL
2. çay	50 TL
Kuruyemiş	200 TL

Cuma,

Öğle (Mekik, açma, ayran)	250 TL
Akşam (kurufasulya, pilav)	350 TL
Portakal suyu	150 TL

Yani bu durumda günlük masrafım bin lira civarında. Ayrıca, fazla masraf yaptığım zaman günlerden birini atlamak zorunda kalıyorum.

► Gelirinizin bu kadar büyük bir kısmını yemeğe harcamanızı karşılık sağlıklı beslendiğiniz düşünüyor musunuz?

Amaç zaten sağlıklı beslenme değil, karın doyurma. Sağlıklı beslenmenin koşulları yok. Dengeli beslenme için gerekli yiyecekleri yurt ve üniversitede yemekhanelerinden sağlamak zorunda olduğumuza göre, ne kadar sağlıklı beslendiğimizi siz düşünün.

► Üniversite ya da yurtta yemekleri iyileştirmek için girişimlerde bulunuluyor mu?

İlk önce idareye bir takım isteklerimizi iletiliyoruz. Şu şekilde olsa, bu şekilde olsa daha iyi olur, yemeklerin temizliğinde, kantincile-

rin, yemekhane idarecilerinin üzerinde etkisi olur diye anlatıyoruz. Tabii tüm isteklerimiz ha ha diye geçiriliyor. Tamam söylez den diğinde ya da beğenmediğimizde "ya bu devreyi geçeceksiniz, ya da bu diyardan gideceksiniz" diyorlar. Başka yurtlardan arkadaşlarımız yemek boykotuna gittiler. AÖS'te, Çemberlitaş Kız Yurdu'nda, Edirnekapı'da, Çapa Erkek Yurdu'nda. Bunlar başarılı oldu ve bir takım iyileşmeler görüldü fakat hemen arkasından pek çok arkadaş gözaltına alındı, yurtlardan atıldı. İşkence gördüklerini söylediler. Yemek olayını bahane ederek daha önce gözlerine kestirdikleri sivrilmiş insanları yurtlardan uzaklaştırıldılar. Bizim yurtta da idareciler arkadaşlarımızı bize örnek gösterip "siz de onlar gibi olabilirsiniz, işte şu yurttan şu kadar adam atıldı, biz de atarız" diyorlar. Zaten bize bayılmıyorlar. "İstemiyorsanız çekin gidin, sizin yerinize gelecek çok insan var, siz zorla tutmuyoruz" diyorlar.

► Yurtta kalan öğrencilere göre gelir durumunu nedir?

Aylıklar genellikle 15.000'le 50.000 arası, ben ortalama bir öğrenciyim. Ama eline 1.500-200.000 geçen de var, bunların yurtta kâr amacı ne? Gerekçeleri ne? Bilmiyoruz, ama kalmamaları gerektiğini biliyoruz. Çünkü yurt, ihtiyacı olanlar için vardır. Yurda gitmeden önce belli bir incelemeden geçiyoruz, gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarına öncelik tanımıyor. Yurtlardaki zengin öğrenciler ise ya bir albayın, paşanın tanadığı, ya da Kredi Yurtlar Kurumu'nda çalışan bir yetkilinin akrabasıdır.

"Yurt idaresi yemek konusundaki isteklerimizi geçiştiriyor. Yemek olayını bahane ederek gözlerine kestirdikleri sivrilmiş insanları yurtlardan uzaklaştırdılar."

BİR ANKETİN DÜŞÜNDÜRKLERİ

*Demokratik gençlik hareketi, hukuki meşruiyeti içinde yeniden canlandırdı
ve ayakları üzerine basmaya çalışıkça, kayıplarını yaşayarak öğreniyor.*

umhuriyet Gazetesi 1, 2, 3, 4 ve 5 Mart 1987 tarihli nüshalarında Veri Araştırma A.Ş. ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği "Üniversite Gençliği Konuşuyor" başlıklı bir anketi yayımladı. Yedi yıllık bir aradan sonra Türkiye'de böyle bir anketin zor bela da olsa yapılabilir olması bile başlı başına bir iş.

1980 12 Eylül'ünün en büyük tahrifatı belki de gençlik kesiminde görüldü. Yedi yıl önce 15 yaşında olanlar şimdi 22 yaşında, 22 yaşında olanlar ise şimdi 29 yaşında. Yani ne redeye 12 Eylül 1980 sonrasında yetişen yeni bir kuşak karşısındayız. Yeni kuşak nasıl düşünüyor, eğilimleri, beklenileri, yaşamı algılayış tarzı ne?

Anket verilerine göre üniversiteli gençliğin % 36'sı, 18 yaşından itibaren oy hakkı verilmesine karşı. Bu ne demek? Bu, üniversiteli gençlerin üçte birinden fazlasının kendi kendine güvensiz, kendisini direkt ilgilendiren toplumsal konularda hiçbir fikri olmayan, sivil, sinik, kişiliksiz ve kendi haklarına sahip çıkamayacak ölçüde sersemletilmiş olması demek. Üstelik burada söyle bir çelişki var: Kendi kendini oy kullanmaya elhiyetli görmeyecek kadar "olgun" bir genç, nasıl olur da kendi için oy hakkının erken olduğunu düşünübilir? Bundan çıkan sonuç şudur: Gençler resmi ideoloji tarafından kendilerine sunulan öylesine hızlı emiyorlar ki, bir süre sonra "dişardan verilen", gençlerin kendi varlıklarının doğal bir uzantısına dönüştürür. Demek ki, 18 yaşa oy hakkı talebinin kamuoyuna mal etmeden önce, onu gençliğin bütünlüğün talebi haline getirmekle de ugraşmamızı. Örneğin gençliğin bütünlüğün niçin 18 yaşa oy hakkı mı savunması gerektiği hakkında yazılacak bir yazı -tabii bu tıpkı birlik gençliğe ulaşması kaydıyla- hiç de "bilinenlerin tekrarı" olmayacağı demektir."

Toplumumuzun en önemli sorununu politik sorunun oluşturduğunu düşünün üniversitelerimiz (% 24,7), ankette bu sorunun alt başlıklarında verilen sorulardan "kısıtlı demokrasi" sorunu % 10 oranında öne çıkmaktarken, "emperyalist sömürü" sorunu-

nu % 0,9 oranında önemsemeler. İşte size bu bulgularla ilgili iki soru: Üniversiteli gençlerimiz kısıtlı demokrasının devamlı olarak emperyalist sömürü mekanizması tarafından yaratıldığını acaba görüyorlar mı? Kısıtlı demokrasinin başından, "kısıtlı" sözcüğünün kaldırılmasının acil ve kısa vadede ulaşılabilir bir hedef olduğunu kavradıkları için mi emperyalist sömürü olusunu es geçiyorlar? Bütün bunlar bir yana, aklıma öğrenci derneklerine ilkesel düzeye anti-emperyalizmi öneren arkadaşlarımız geldi. Kendilerinin ne kadar vahim bir hata içinde oldukları bu bulguları inceleyerek görebilecekler mi?

Söz hazır buradayken anketin ilginç bir bulgusunu daha aktaralım. Üniversiteli gençlerimizin % 60'ı, Türkiye'nin NATO'da kalmasını savunuyor. % 68'i de muhtemel AET üyeliğini onaylıyor. Türkiye'nin yerini sosyalist ülkelerin yanında gören üniversitelerin oranı ise % 1. Ve bu konuda fikri olmayanların oranı % 20. Şimdi bunların bir bölümünün Türkiye gibi bir ülkede yapılan böyle bir ankette sosyalist ülkelere duydukları sempatisi açıklamaktan çekinebileceklerini düşünsek bile, aradaki muazzam eşitsizlik kolayca kapanabilecek gibi değildir. Yine hatırlatmak isterim,chunku tam sırası: Öğrenci derneklerinde sosyal demokrat gençlerin varlığına razi olmayanların ya da bunu kerhen kabullenelerin anketin bu bulgusu üzerine oldukça düşümleri gerekmez mi?

Anket bulguları arasında eğitim sorunları ve öğrenci dernekleri ile ilgili olanlar, üzerinde güncel politikalar bina edilebilmeleri açısından belki de en önemlileri. Ankette biraz da bu açıdan yaklaşmaya çalışalım. Ankette katılan gençler içinde dernek üyesi gençlerin oranı % 7'dir. Bu oran bize Türkiye kapsamında genelleştirilebilecek bir oran gibi gelmedi. Gerçek oran zannederim ki bunun altındadır. Anket bulgularına göre öğrenci derneklerine üye olmayı düşünmeyenlerin oranı % 52 iken, halen üye olmadığı halde üye olmayı düşününenlerin oranı ise % 41'dir.

Bugün dernek üyesi gençlerin sayısı asla küçüksüzmeli, bunların nice engelleri aşarak bu derneklerde üye oldukları unutulmamalı. Ancak başarıya daha çok var. Önce derneklerde üye olmayı isteyen % 41'den başlanmalıdır. Derneklerde şu anda üye olmak istemeyen % 52'yi de bu görüşünden caydırıp, dernekleri bütün öğrenci gençliğin cazibe merkezleri haline getirmek için elden gelen esirgenmemeli.

Şimdi deinceceğim anket sorusu, öğrenci derneklerinin öğrenci sorularına güncel ve somut yaklaşımında bulunmasını kolaylaştırıcı bulguları içeriyor. Soru şu: "Üniversite öğrencisinin günlük sorunları neler?" Üniversiteli gençler bu soruya % 57 oranında "kültürel faaliyet olanaksızlığı" şeklinde ce-

vaplandırmışlar. Yarısından fazlası bu soruda şu şıkları da işaretlemiştir: "Sınavların yoğunluğu", "öğretim üyeleri ile konuşamama", "sınıfların kalabalaklılığı". Yine bu öğrenciler günlük sorunları arasında ancak % 7 oranında "yurt bulunmaması" ve "yemekhane olmaması" sorunlarını önemsemiştir. Biz biliyoruz ki, öğrencilerin gerçekten önemli oranda yemek ve yurt sorunları var. Ancak öğrencilerin bu biraz da şaşkıncı sıralaması mutlaka dikkate alınmalıdır. Örneğin, öğrenci dernekleri kültürel faaliyetlerin önündeki engellerin temizlenmesi ve "sınav yoğunluğu"na karşı geliştirecekleri eylemleri şimdiden programlamalı ve bu konudaki mevcut çalışmalarını hızlandırmalı. Çünkü bu tip eylemlerin başarısının sırrı tek: Mümkin olan en geniş kitlenin ortak sorunlarından hareket eden kitlesel ve örgütü davranış.

Bütün bunların sağlanabilmesi için de elimizde her şey mevcut. Örneğin anketin bulgularına göre, YÖK'e karşı olan öğrencilerin oranı % 85. Aynı zamanda öğrencilerin % 61'i öğretim elemanlarını yetersiz buluyor. Bu bulgu derneklerin baş hedefinin YÖK olmasına gerektiğini hiçbir şüpheye yer bırakmayaçak şekilde kanıtlıyor.

Buraya kadar üzerinde durduğumuz bu ankette bize ayrılan yerin smri içinde önce çıkartmayı uygun gördüğümüz bazı bulguları en genel yanlarıyla kısa bir değerlendirmeye tabuttuk. Şimdi bundan çıkarlığımız sonuçları üç maddede ifade edelim:

► 12 Eylül rejimi, gençlik üzerindeki emellerine geçici olarak dahi olsa önemli ölçüde ulaştı. Geniş gençlik kitleleri halen depolitizasyonun kışkırtıcındır. Demokratik gençlik hareketi hukuki meşruiyeti içinde yeniden canlandırdı ve ayakları üzerine basmaya çalışıkça kayıplarını yaşayarak öğrenmektedir. Bu anket de bu sürecin bir unsurudur.

► Yeni kuşak önemli bir kafa karışıklığı ve değer karmaşası içindedir. Vüger etkilenmeler onu bir uçtan bir uca savurmaktadır. Sınırlı, bir sürü hoyratlıktan becmış ve içine kapanmuştur. Onu tekrar hayatı açacak, kolektif bir şeyler üretmenin tadına vardırıacak olan güçler henüz bu görevlerini yerine getirmekten oldukça uzaktır.

► Anket, gençliğin sosyalist kültür ve değerlere denli ihtiyaç duyduğunu bir kez daha göstermiştir. Gençlik gerçek liderlerini, sosyalistleri beklemektedir. Cumhuriyet tarihinin en ağır baskılının uygulandığı bir dönemde her şeye rağmen gençliğin coğunluğu klasik demokratik değerlere duyduğu saygıyı ve güveni kaybetmemiştir. Bu umutvar olmak için gerek koşuldur; zaten yeni dönemde mücadelein başlangıç noktası da burasıdır.

Öğretmenler geleneği sürdürmeli

DAYANIŞMA İÇİNDE MÜCADELE

Despotizmin hedeflerinden biri, öğretmenlerin geleneksel dayanışmasını parçalamak, suskun ve edilgin bir öğretmen topluluğu oluşturmaktı.

Öğretmenlerin 12 Eylül öncesindeki toplumsal mücadeleşine baktığımızda, 200.000 eğitim emekçisini bağrında toplayarak güçlü bir demokratik baskı grubu oluşturmayı başaramış biricik kitle ve meslek örgütü TÖB-DER'i hemen anımsarız; öğretmen mücadeleşinin hangi süreçlerden geçtiğini görüyoruz. Örgütün iki yılda bir yapılan genel kurullarını, olağan şube ve delege seçimlerini, grupların yönetim yarışlarını, iç işleyiş ilişkin tartışmaları, eleştirileri, herşeye karşı öğretmenlerin yıkılmayan birlik ve dayanışmasını, büyük özverilerle gerçekleştirilen Demokratik Eğitim Kurultayı'nı, o görkemli mitingleri, yürüyüşleri, seminerleri, demokratik güçlerin güç ve eylem birliklerini.. hep anımsarız.

Bugün bazıları, o dönemin örgütsel tartışmalarını "boş, gereksiz, anlamsız" diye nitelendirebilir. Ama, kabul etmek gereklidir ki, tüm olumsuzluğuna karşın o tartışmalar yine de TÖB-DER'e canlılık ve dinamizm ışığına etmiş, daha sonraki demokratik öğretmen hareketine paha biçilmez deneyler kazandırılmıştır. Bugün, bizler için önemli olan, öğretmenlerin ortak savasumuzu geliştirdip güçlendirme yönünde o deneylerden gereklidirlerini çıkarmak ve yeterince yararlanmaktır.

Değişik dönemlerde egemen güçler, eğitim emekçilerinin örgütüne mücadeleşini etkisizleştirmeye, bölmeye, toptan yok etmeye yönelmişlerdir. Ancak, bütün bu çabalar hiçbir zaman tam başarıya ulaşamamış, emekten yana öğretmenler, gerek baskı döneminde, gerekse normal dönemlerde örgütü ya da kendiliğinden atılımlarla dayanışmalarını sürdürmemiştir.

Yaşanan despotizm döneminin açık hedeflerinden biri de, öğretmenlerin geleneksel dayanışmasını parçalayıp yok ederek, kendi amaçlarına uygun, hakkına razi, suskun ve edilgin bir öğretmen topluluğu oluşturmak. Ayrıca, 24 Ocak kararlarının ekonomik ve siyasal gerekleri paralelinde, TÖB-DER, DİSK gibi demokratik kuruluşların toplumsal ve örgütSEL etkinliğini bütünüyle yok ederek emekçi kitlelerin sermaye güçleri karşısındaki hak arama savasumunu boğmak. Nitikim, bu amaç doğrultusundaki uygulamalarla pek çok demokratik ve politik kitle örgütü, kadın ve gençlik örgütleri ortadan kaldırılmış, böylece, yeni ekonomik ve siy-

sal düzene denk düşen anayasası ve yasalar yürürlükte olurken, böyle bir baskı ortamının hukusalsal düzeni yaratılmış oldu. İşte böyle bir despotizm ortamında, Türkiye öğretmenlerinin yasal kitle örgütü TÖB-DER yasası ilan edildi, yöneticileri çeşitli işkence ve baskılardan altında ağır cezalara çarptırıldılar. Ama onlar, en ağır işkence ve hapishane koşullarında, suskunluğun, karamsarlığın, korkunun yenilgisinin ve ihanetin kol gezdigi bir ortamda, dayatılan teslimiyeti reddettiler; 200.000 eğitim emekçisinin gaspedilen haklarını kararlı bir biçimde dile getirdiler, demokratik öğretmen hareketini bütün boyutlarıyla, ortaklaşa savundular. Böylece, gelecek öğretmen kuşaklarına, mahkeme kayıtlarına da geçen olağanüstü bir savasım mirası, unutulmaz bir onur belgesi bırakıldılar.

İlleride, TÖB-DER savunması yayıldığında, Türkiye demokratik öğretmen hareketi temsilcilerinin nasıl tam bir dayanışma içinde hareket ettikleri, dışa karşı kendisi soğukluklarını nasıl tıpkı bir aile gibi içtenlikle çözümlendikleri, herkesi şaşırtan ortak bir savunmaya gelecek öğretmen kuşaklarına nasıl bir birlik mesajı verdikleri açıkça görülecektir.

Bugün, Türkiye eğitim emekçilerinin önündeki duran çok çetin görev ve sorumluluklar vardır. Bunların en başta geleni, neme-lâzımcılıktan, suskunluktan sıyrılmak, koruya kırmak, ortak bir yayın organı etrafında kapatılarak yeni kazanımlar için birlik, dayanışma ve savasım içtenlikle katılmaktır. Başka bir deyişle, grevli-toplusözləşmeli sendika savasımı da dahil, genel demokrasi savasumunun çeşitli aşamalarında özveriyle yer almaktır. Aksi takdirde, baskı ve zulüm sürer. İşte bunun için diyoruz ki öğretmenlerin gerçek kurtuluşu tüm emekçilerin ekonomik ve toplumsal kurtuluşundan geçer. Öz bir anlatımla, öğretmenlerin yolu, tüm değerleri utezen sınıfın bilimsel yoludur.

Hepimiz biliyoruz ki, Türkiye demokratik öğretmen hareketinin çok eskiden beri süregelen bir dayanışma ve savasım geleneği vardır. Bize düşen başlıca görev, o geleneği bugünkü koşullara uygun yöntemlerle geliştirip yaygınlaştırmaktır. ■

Ahmet Ince

VYAYINLARI

17 YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İSTANBUL I. R.Mantran, Çev.: M.Ali Küçükay - Enver Özcan	2.520.-
17.YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İSTANBUL II. R.Mantran, Çev.: M.Ali Küçükay - Enver Özcan	2.520.-
İKTİSADI FELSEFE/J.Robinson, Çev.: M.Turanbay	1.260.-
RUSYANIN ENDÜSTRİLEŞMESİ (1700-1914) M.E.Falkus, Çev.: Alaeddin Şenel	1.260.-
KİMYA TARİHİ/Zeki Tez	1.890.-
MATEMATİK TARİHİ/All Dörmez	2.520.-
TÜRKİYE'DE KAPITALİZM, BÜROKRASI ve SİYASAL İDEOLOJİ/Gencay Saylan	1.890.-
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ/Bekir Onur	1.260.-
SAĞLIK AÇISINDAN İNSAN VÜCUDU/Çağatay Güler	735.-
BİLGİSAYAR TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ/Faruk Çubukçu	1.470.-
1844 FELSEFE YAZILARI/Karl Marx, Çev.: Murat Belge	1.050.-
ESKİ TÜRK TOPLUMU ÜZERİNE İNCELEMELER/ Ümit Hassan	2.100.-
AHLAK PSİKOLOJİSİ ve EĞİTİMİ/Meral Çileli	945.-
HEGEL ÜZERİNE/W.T.Stace, Çev.: Murat Belge	1.680.-
FREUD ÜZERİNE/P.Balogh, Çev.: M.Sağman Kayatekin	1.050.-
ORTAÇAĞDA FİZİK BİLİMLERİ/E.Grant, Çev.: Aykut Gökter	1.050.-
BİZANS SİYASAL DÜŞÜNÇESİ/ G.L.Seidler, Çev.: Mete Tunçay	630.-
SANAT ve DEVİRİM/John Berger, Çev.: Biğe Berger	1.250.-
YEDİNCİ ADAM/J.Berger/J.Mohr, Çev.: Cevat Çapan	1.890.-
HERKES İÇİN GÖRELİLİK/J.A.Coleman, Çev.: Osman Günel	735.-
SAKİNDİ ORANIN ŞAFAKLARI/B.Vassiliev, Çev.: M.Beyhan	1.050.-
BAĞIMLILIK OKULUNUN ELESTİRİSİ/Baskıya Haz.: M.Ersöz	
MODERN BİLMİN DOĞUŞU/R.S.Westfall, Çev.: İ.H.Duru	
RUS SİYASAL DÜŞÜNÇESİ/ AYDINLANMADAN MARKSİZME 1750-1900/ A.Walecki, Çev.: Alaeddin Şenel	3.570.-
PARA ve BANKACILIK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ/Nur Keydar	
TÜRK ADLARI SÖZLÜĞÜ/Adviye Aysan - Selma Tunçay	
GRAMSCI (BİR DEVİRİMCİNİN HAYATI)	
JOHN LEWIS'E CEVAPLAR/Hüseyin Baskıya Hazırlayan: Murat Belge	735.-
KÜÇÜK KOPEKLİ KADIN/İ/ Anton Cehov, Çev.: Hasan Ali Ediz	2.520.-

SAY DAĞITIM

Nuruosmaniye Cad. Turbedar Sok. 4/A
Çağaloğlu/İSTANBUL

TÜMDA

Çağaloğlu Yokuşu Evren Han 29/30
Çağaloğlu/İSTANBUL

ADAS

Mihalpaşa Cad. 28/A
Kızılay/ANKARA

DOST DAĞITIM

Bayındır Sokak No. 40
Kızılay/ANKARA

KONUR SOKAK 13/7, KIZILAY/ANKARA
Tel: 25 68 95 - 18 56 74

T.B.M.M. GİZLİ CELSE ZABITLARINDAN

36 Mete Tunçay

—Efendiler! Celse-i hafiyeyi küsat ediyorum.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ASKER KAÇAKLARI

Milli Mücadele örgütlenmeye başlandığında, silah altındaki, teçhizatları, elbiseleri, hatta atları ile birlikte kaçıyorlardı.

B

irinci Dünya Savaşı'nın son yılında, Osmanlı Ordusunun asker kaçakları toplamı, üç yüz bin kişiydi. Mütarekeden sonra, bu sayı tabiatıyla daha da arttı. Millî Mücadele örgütlenmeye başlandığında, asker toplamadan daha güç olam, askere alınanların kaçmalarını engellemekti. Silâh altındaki, teçhizatları, elbiseleri, hatta atları ile birlikte kaçıyorlardı. Firarlığın başlıca nedenleri, yenilginin yarattığı moral çokıntı, bozguncu propaganda ve ordunun etkin yaprımlar uygulayamayısydı. Cezaları şiddetlendirme yoluna gidildi. Ergen Aybars'ın, Refik Şevket İnce'nin yayımlanmamış anılarından aktardığına göre (İstiklal Mahkemeleri; Ankara: Bilgi Yay., 1975, s. 41), alınan önlemler arasında, yakalanan kaçakların tek sıra dizilip her on kişide birinin arkadaşlarının gözü önünde kurşuna dizilmesi de vardı. Yine aynı kaynaktan, 57. Tümen komutant Albay Şefik (Aker) Beyin 25 Mayıs 1919'da, birlik komutanlarına, kaçakları eskisi gibi, yargılama olmadan vurma emrini verdiği anlatılmaktadır.

▼ Mareşal Fevzi Çakmak.

"Mağlumu alınız bazı firariler kaputlarıyla beraber kaçıyorlardır."

Ama işin bir de sınıfal boyutu olduğu anlaşıyor. "Aydın ve Havalisi Cephe Kumandanı Demirci Mehmet Efe"nin 1919 günde, Çal Heyet-i Millîye Riyasetine yazdığı bir mektubun baş tarafından, onun bu sorunun pekala farkında olduğu görülmektedir:

"Elyevm cephede bulunan mücahidin yekunu köylülerle kasabaların fakir sınıfına mensup halk teşkil etmektedir.

Zengin eşraf evlâtlarından ferd-i vahid bulunmadığı gibi, mutavassit tabaka mensup ahaliden de pek az kimse mevcuttur. İşbu efrat, Hükümet-i Osmanînîn bidayet-i teşkilinden beri, bilhassa Balkan ve beş senelik Dünya Harbinde olduğu gibi Millî Harpte de müdafaa-i vatan hukukunun münhasıran zayıf omuzlarına yükletilerek diğer halkın türlü türlü bahanelerle geride mazhar-i himaye olduklarını ve menafi-i şahsiyetlerini teminden başka bir düşünceleri olmadığını bahisle pek muhik olarak şıkayette bulunmaktadır.

Ezcümle derdest edilen firarî efrat, işbu adaletsizlikten dolayı firar için kendilerinde bir hak gördüklerini aleen söylemektedirler."

[Ash, eski Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü arşivinde bulunan bu belgenin tümünün çeviriyesi için bkz. M. Tunçay, Bilineceği Bilmek (İstanbul: Alan Yay., 1983), s. 129-31.]

TBMM açıldıktan sonra, çatıldığı ikinci yasa, meclisin meşrulüğuna karşı çıkmayı idamla cezalandıran Hiyanet-i Vataniye Kanunu'yu (29 Nisan 1920). Bu yasa, dolaylı olarak firarlık sorunuyla da ilgiliydi. Meclisin 3 ve 5 Temmuz 1920 günleri yapılan gizli oturumlarında, asker kaçaklığına yol açan zenginleri kayırma olaylarından acı yakınılmıştır:

Şükrü Efendi (Karahisarı Sahip) - "Bakınız eheti askeriymez de iflas derecesine gelmiştir. Çünkü eheti askeriyenin bir köyden topladığı on nefer merkeze getiriliyor, şube merkezinin... Bu gelenler meyanında köyün ağasının da oğlu var... Zengin olanların kimisi bir kuzu ile, kimisi bir başka şey ile kurtulu-

yor. Sonra oradan on kişiden üç kişi kalmıyor ve o üç kişi cepheye sevk olunuyor... Üçüncü de biri Irene binerken trenin altına giriyor, biri diğer tarafından gidiyor." (C. I, s. 60)

Rasih Efendi (Antalya) - "Düşmanın öününe geçmek için ne mütevakkif ise onunla uğraşalım. Bilirsiniz ki Anadolu'da sakin Türkler, İslamlar sedakârdır. Fakat maatesstif bu sedakârlığımız kavilde kalıyor. Vaktiyle bize iyi bir terbiye verilseydi böyle olmazdı. Bugün öyle bir hale geldik ki, çil yavrusu gibi dağılmaktan başka bir çareümüz yoktur; çil yavrusu gibi dağılıyoruz.

Onun için, rica ederim, bugün en ziyade ehemmiyet verecek nokta, taarruzu durdurmak için hemen ayaklanmalı... Halktaki kâytışlığı izle edecek surette çalışmalıdır." (C. I, s. 66)

Vehbi Bey (Konya) - Ordudaki firarî arkadaşlarımızın hepsi biliyor. Konya'dan iki yüz kişi bindiriliyor, Karahisar'a ancak otuz kişi muvasat ediyor. Üç yüz kişilik bir asker kafilesi üç gün sonra yüz elli kişiye iniyor. Eğer bu işe bir ay zarfında çare bulunmayacak olursa çok fena bir netice husûlü memuldür. Kişi da geliyor. Bu halin esbab ve avamî yalanız zabıtanda değil. Zabıtanı tasfiye etmeli fakat askeri de iyi sıkıştırmalı."

"İkincisi efendiler; köylü yedi senedir, yetmiş senedir, yüz yetmiş senedir kasaba eşrafı namına öle öle usanmış, canı boğazına gelmiş. Onlar, dostları gözü bir şehit düsturunuñ aleyhinde. Bu kere de biz gazi, kasaba eşrafı şehit olsun diyorlar. Askerin bugün ruhuna hâkim olan avamînden biri de budur. (C. I, s. 87)

"Binaenaleyh cephei harpte yalnız köylüler değil; fukara takımı değil, eşraf ve ulema ve bizler de bulunmalıyız. Üçüncü bir nokta da askerin vesaiti sıhhiye ve refahiyedir ki ordudakiler bugün yalnız ayak başı kabak, sırtı çiplak bir haledir, devri Hamîdîn'in son zamanlarında çuval kesip de avret mahallini örenen askerleri hatırlayalım." (C. I, s. 87)

Hüsrev Bey (Trabzon) - "Firara mâni olmak için şüphesiz askeri iyi beslemek ve erardin maaşını da artırmak lâzımdır. Ve bundan sonra da askerî kumandanların vazifelemini yakından tetkik edip müsibbiplerini ce-

zalandırmak lâzımdır.” (C. I, s. 88)

Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip)- “Derdin birisi, meselâ halkda yeni bir zihniyet uyanmıştır. Ben, senin nam ve hesabına ölemem diyor. Sen burada kal, tarlami zapet, servet ve sâman sahibi ol, ben de öleyim, bu olamaz diyor. Bu, mühim inkilâbi içtimâidir, bilhassa avam halk bunu anlamıştır (Gürültüler)...”

“Vatanın menfaati gibi külseti de müsterektir. Zenginler Kuvayı Millîye namı altında toplanarak halka, ahalîye, köylüye vergi târîh etmek suretiyle halkı bizar etmiştir. Köylü; zenginler kesesini dolduruyor diyor. Yâhut Müdafaai Millîyede bulunan adamlar birer birer suretle tarafını bularak askerlikten kaçıyor diyor. Bu defa daire intihâbiyemde bin beş yüz kişiden yalnız yüz elli kişi kalmıştır, bu da on günde...” (C. I, s. 88)

Nihayet, 11 Eylül 1920'de 21 sayılı Firarîler hakkında kanun yapıldı. Bu yasaya, asker kaçaklarını yargılamak üzere, seçilmiş milletvekillerinden oluşan İstiklal Mahkemeleri'nin kurulması öngörülüyordu. Amaç, başlangıçta sadece firarılığı önlemekti. Fakat

tarzda bir hal, diyebilirim ki, bir hastalık haline gelmiştir. (C. I, s. 192)

Ismail Suphi B. (Burdur)- “*Pâşa Hazretleri dediler ki: Elbiseli asker de firar ediyor, elbiseleri asker de firar ediyor. Halbuki firarın esbabı adidesi vardır. Elbiseleri mazretini biz kendiz firarilere atfetmemeliyiz.*” (C. I, s. 193)

Vehbi Bey (Karesi)- “*Bir de firardan bahsolundu, elbiselerini giyen firar ediyor denildi ve bu mesele de defaâla mevzuâh oldu. Acaba bunun sebebi nedir? Bunun başlıca sebebi; bendeniz zannederim ki, zengin çocukların soba başında, fıkra çocukların dağ başında kalmasıdır. Binaenâleh ahzi asker kalemlerinde ve ev kapılarında emirber diye alikonulan zadegân evlâdi, benimle beraber doğa çikmaz ve düşman karşısında yaşamazsa, askeri cephede durdurmak mümkün değildir.*” (C. I, s. 195)

Fevzi Paşa (Çakmak)- “*Firar meselesi de bendeniz esbabı adide görüyorum. Bir kere firar meselesi bir zafti ruh meselesi dir. Bir miller varlığını müdafaya yüreğinden azmetmezse firarın en birinci sebebi odur. Bendeniz Rumeli'de bulunduğu vakitlerde Karadaglişlar çiplak, aç, sefil iki yüz sene bizim yüzbinlerce ordumuzla uğraşmışlardır. Bunun için millet, müdafaya yüreğinden azmederek yapmazsa firarın başlıca sebebi odur. Onun için hepimizin vazifesi en adi bir köylü kulübündeki insana kadar, bu tarzda düşünerek azimle harekettir.*” (C. I, s. 196)

Dr. Adnan B. (Dahiliye Vekili)- “*Sonra ikinci bir nokta var, asker firarı meselesi. Asker firarları firar edince bir çok köylere iltica edemiyor. İlticâgâh olarak eşkiya çetelemini buluyorlar. Çetelemler bunların karınlarını doyuruyorlar, gidiyorlar, bir çok kerre para da veriyorlar.*” (C. I, s. 235)

İstiklal Mahkemeleri, uyguladıkları olağanüstü yargılama baskıyla asker kaçaklığını bir ölçüde azaltmışlardı. Fakat ülke çapında yattıkları hoşnutsuzluk yüzünden, 17 Şubat

1921'de (Ankara'daki istisna edilmek üzere) bunların tümünün kaldırırmamasına karar verildi. Ergun Aybars'ın yukarıda anılan kitabında (s. 142), Cumhurbaşkanlığı arşivindeki bir belgeden aktarıldığına göre, Temmuzda, yani Sakarya savaşı öncesinde, 39.122'si silahsız ve 687'si silâhî, toplam 30.809 kaçak olayı saptanmıştı (bir dizgi hatası nedeniyle, ya silâhî firariler 29.122 ya da yekûn 39.809 kişi olacak!). Sakarya savaşı sonunda ise, bu sayı 48.355'e yükselecekti. Bu nedenle, 1921 Temmuzunda yeniden çeşitli İstiklal Mahkemeleri oluşturuldu. Fakat, Sakarya Zaferi'nden sonra bile firarîlik sürüp gitti. O yılın sonuna doğru Meclis gizli oturumlarında, asker kaçaklıği sorunu hâlâ tartışılmaktaydı. Genelkurmay Başkanı ise, eleştirileri yanıtlarken sunuları söylüyordu:

“Fevzi Paşa (Erkâni Harbiye Umumiye Reisi)- “*Her gün ordunun vaziyetlerini tetkik ediyoruz. Ne kadar firar ediyor, ne kadar hasta oluyor. Ne kadar kâtiyor. Ordumuz aç, çiplak deniliyor. Her gün alıyoruz, her gün okuyoruz cetveli. Meselâ en son aldığım hasta ve mecrûh cetvelinde yevmiye iki hasta olmuş, 103 nefer hastaneyeye gitmiş, miktarını söylemek istemem. 13 nefer tebdîlhâvaya gitmiş. O halde Ordu mevcudundan hasta olarak kırk nefer var. Firar olarak, onu silâhî 106 nefer firar etmiştir. Bu bir günde olmuştur. Altı nefer derdest olunmuş, 66 nefer firardan gelmiştir. Yalandır bu istatistik efendiler. Hep böyledir, vasatisi budur. Hepsini alayım dedim, bu geldi bunu aldım (Gürültüler). Konya ahzi asker kalemi...*” (C. 2, s. 495)

“*Olabılır, efendim mühalâğa edilir. Yüz yirmi bin kişi firar etmiş demek, Ordu yok demektir. Bu nasıl olur efendim? Ordu halen mevcuttur, lehîlham... İşte efendiler bu firar meselesinin böyle tutulabilmesinde sebep de şüphesiz ki İstiklal Mahkemeleri'nin büyük tesiri vardır. Onun için, bizim malumatımız olmadığı halde İstiklal Mahkemeleri'ni kaldırırsanız -tabii ve ben size gelip söylemezsem- mesliyet size aittir.*” ■

* Alıntılar: TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. 1 ve 2, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.

▼ Siperden firara.
“Binaenâleh cepheyi
harpe yalnız köylüler
değil; fıkra takımı
değil, eşraf ve ulema
ve bizler de
bulunmalıyız.”

▲ Adnan Adıvar. “Asker firarlarını çetelemler doyuyor, gidiyor, çok kera para da veriyor.”

çok geçmeden yapılan değişikliklerle, bu olağanüstü mahkemelerin yetkileri, vatan ibaneti, casusluk, yolsuzluk, ayaklanması vb. suçları da kapsayacak biçimde genişletildi.

Hey'et-i Umumiye kararlarıyla çeşitli bölgelere İstiklal Mahkemeleri gönderilmesine karşın, asker kaçaklığının tamamen önü alınamadı. 1920 yılının Eylül, Ekim ve Kasım aylarındaki gizli oturumlarda, eleştiri ve yakınlıklar devam etti. Dikkat çekici bir nokta, erlerin askere alımpa da sıkıca giydirilince kaçıklarının ayrıca vurgulanmasıdır.

Adnan Bey (Dahiliye Vekâleti Vekili)- “*Bu sırada Koçhisar'dan bir telgraf alındı. Sevk edilen asker yolda firar edenlere tesadüf etmiş.*” (C. I, s. 127)

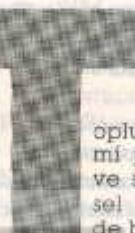
Fevzi Paşa (Müdafâai Millîye Vekili)- “*Mâlumu öliniz bazı firariler vardır ki kaputlarıyla beraber kaçıyorlardır. Nitekim Kütahya'da altı bin yedi yüz kaput bulunmuş ve orduya tevzi edilmiştir.*” (C. I, s. 191)

“*Firar eden elbiseli askerin çok olduğundan bahsolanuyor. Evet; elbise giydiğimiz olduğumuz askerlerin firarı bizim için ilbas hûsusundaki tertibatımızı alt üst ediyor ve bu*

"Musalla Taşı Saltanatı"

Karar vermek gereklidir. Ya materyalizm, ya idealizm. İkisinin arası olmuyor.

"Az biraz gebeliğin" olmadığı gibi...

T opluluşlarının, kimi pek karanlık ve sıkıntılı tarihsel dönemlerinde bile, önceden kestirilemeyecek önemi nitel sıçramalara neden olabilecek birikimlerin hızla geliştiği sıkça gözlenir. Bu tarihsel serüven içinde, "dünün erken, yarının geç" olabileceği böylesi kritik zaman dilimlerinin, nitel dönüşümlere gebe "momentlerin" adını koyabilmek her zaman pek de kolay değildir.

Ancak yaşanan tüm bu patırı-gürültü, toz duman içinde, yine böylesi bir birikim-gelişim sürecinin içine girildiği gözleniyor. Son kerte mütevazi tarihimiz içinde, sahici insanlarımız, her şeye karşın, neredeyse akşamdan sabaha, daha yeni ve daha sağlıklı kişilikler üretebilecek bir dönemin eşigideler. Özellikle, sistematik düşünmenin ve bilimsel dünya görüşünü savunaların buna hazırlıklı olmaları gereklidir. Çünkü, böylesi nitel sıçramaları başlatmak ve sürdürmek, onlarla hem görevi, hem de kaçınamayacakları yazgılardır.

Fakat, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, bize de, böylesi gelişmelerin ilk işaretleri ve hatta devinime geçirici "ilk fiskeş" çok kez, karşı ideolojinin-idealizmin temsilcilerinden gelmekte. Bugün-

lerde de, böylesi kimi işaretler-hatta öneriler sayıları ve etkinlikleri hızla artan bazı din adamlarından gelmeye başlıyor. Örneğin, 14 Ocak 1987 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde, Yalçın Pekşen'in, "Duyduk Gördük", Camilerde Neler Oluyor II, adlı haber-yorumunda, böylesi bir konuda oldukça ilginç ve öğretici bilgiler, hatta uyarılar var.

Burada, Şehzadebaşı Camisi İmamı Timurtaş Uyar'ın vaazının bir bölümü aktarılıyor. İmam Timurtaş Uyar, bu vaazın bir yerinde,

"Katırlar istemese de Allah nizamını hâkim kılacaktır. Aziz millet şimdî bu kelimeleri biraz tahil edelim. Çağdaşı demekle İslami kastediyorlar, tamam anladık. Kimsenin itirazını kabul etmem... Çağdaşı denlediği zaman şu Kur'an'ın huzurunda yemin ediyorum ki, İslami kastediyorlar..."

"Peki siz İslama çağdaşı diyorsunuz. Kimsesiz, değerlisiz bir şey, yaramaz demek değil mi? Peki neden bir gazetecimiz olduğu zaman, bir politikacımız olduğu zaman, bir protesörümüz olduğu zaman, neden çağdaşı dediniz? İslamin camisi musalla taşına getiriyorsunuz?

"Hani çağdaşı id? İslam çağdaşı... Hocalar çağdaşı, musalla taşı çağdaşı... Eee, sen niye cendeni getirip o camının musalla taşına kojuyorsun?" diye konuşmuştur.

Kanımızca Şehzadebaşı Camii İmamı Timurtaş Uyar'ın söylemeklerinde gerçek payı çoktur. Ve onun bu eleştirilerine katılmamak kolay değildi.

Gerçekten de, materyalizmi (*) bir dünya görüşü, bir yaşam biçimi olarak seçenlerin, savundukları temel ilkelerde uygun bir kişilik ortaya koymaları, içinde yaşanılan zor koşullarda bile olasıdır. Tüm yozlaşmalarla karşın, toplulukta, hiç de kolayına gözardı edilemeyecek bir kültür birimi var. Ancak, bunun ete kemiğe büründürülüp, sağlıkla, güven ve ten, saygı uyandıran kişiliklere dönüştü-

rülmesi gereklidir. Bunları artık saat romanlardan okuyup, filmlerden seyredip göğüsler, masaları yumruklamanın zamanı yavaş yavaş geçiyor. Artık bizim insanlığımız arasında da düşündüğü gibi konuşan, konuştuğu gibi yaşayan ve de zamanı geldiğinde, biliyolaklı varlığını da, yaşamına uygun biçimde noktalayacak kişiliklerin zamanı... Yarım yamalık dünya görüşleri, biraz materyalizm, biraz idealizm karışığı çamur gibi denizanasi benzeri, belki de kimsesiz kişilikler üretti darduk. Buna bir son vermek gereklidir.

Kimse kimseyi materyalist olmaya zorlayamaz. Zorlamıyor da Fakat, böylesi bir dünya görüşünü savunaların da, artık oyunu kuralına göre oynamaları beklenir. Eşyci adıyla çağrısının zamanı Dünya kamuoyu da artık bizlerden böylesi davranışları bekliyor.

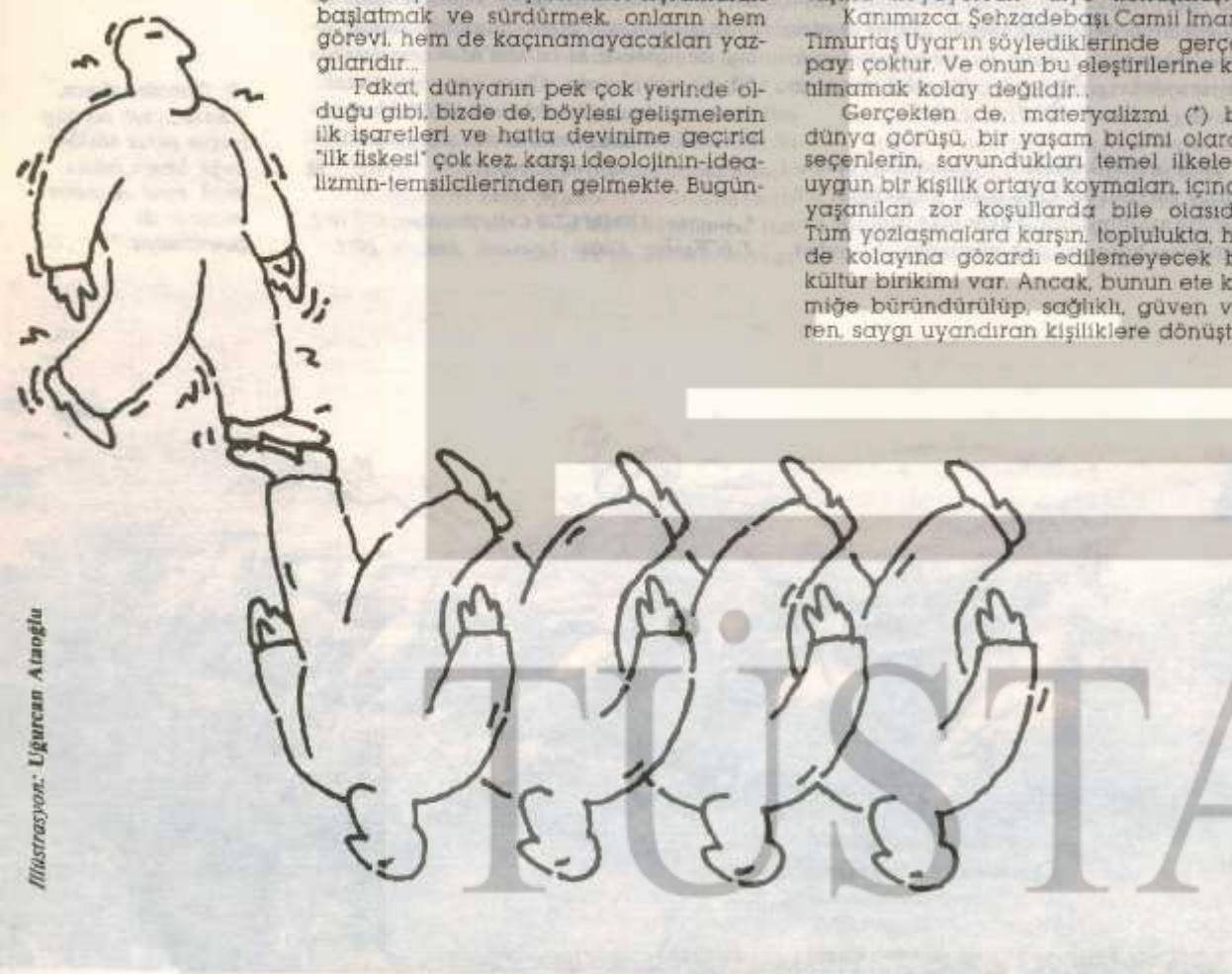
Bugüne dekin "az biraz materyalizme" bir yerlere geldi. Ama ancak hedi bir yerlere. Bundan sonrası için, gerçekten, yeni, öncü ve örnek kişiliklere, davranışlarına gereksinim var. Hem de, olmazsa olmaz cinsinden.

Karar vermek gereklidir. Ya materyalizm, ya idealizm. İkisinin arası olmuyor. Olamıyor. "Az biraz gebeliğin" olmadığı gibi.

Şehzadebaşı Camii İmamının söylemeklerini ciddiye alıp, keshin tavır koymaının zamanının gelmiş olduğunu düşünüyorum. Materyalist oluklarını, böylesi bir dünya görüşünü savunduklarını söyleyenlerin, artık **musalla taşı saltanatı** bir son vermelerini beklemek için yeterli neden ve donanım var. Başlangıçta bunun oldukça sancılı geleceği açık. Ancak, sonunda, böylesi kişilerin hem kendilerine ve savundukları dünya görüşüne, hem de topluluğa büyük onur ve yeni birikimler katılacağı kesin. Ayrıca sonraki gelişmeler için de, çok daha sağlıklı ve güven verici ortamlar koşullanacaktır.

Tüm bunların ötesinde, bunun tersi de, giderek pek zor-hatta ayıp olmaya başlıyor. Hem bir yaşam boyu materyalizmi savun, bunun her türlü onurunu ve cilesini omuzla, hem de, iam "**elveda güzelim dünya ve merhaba kâinat**" diyeceğin zaman, git karşı ideolojile teslim ol. Olacak iş değil. Gerçekten bu yuzkarası, ikyüzülü koşullanmışlığı bir yerlerinden kirmak gereklidir, hatta zorunlu oldu.

(*) Sayın İmam Uyar, vaazında çağdaş sözcüğünü-konumunu kullanmış. Ancak, kanımızca, çağdaşlık, yaşanan tarihsel dönemin en son ve en gelişmiş sosyoekonomik formasyonunu ve onun dünya görüşünü-kurumunu içerdiginden, biz burada, çağdaşlığı, bu gerçek içeriği doğrultusunda, dialektilik ve tarihsel materyalizm karşın olacak kulisindir. Böylesi bir materyalist olmayan çağdaşlar, "çağdaşlar" kendilerini bu tartışmanın dışında tutabilirler.

30 GÜNLÜN İÇİNDE

39

İnsan Hakları

16 ŞUBAT Bakanlar Kurulu kararlarıyla 10 kişinin daha vatandaşlığı kaybettirildi.

18 ŞUBAT Adliye depolarındaki 39 ton kitap, dergi ve gazete SEKA'da imha edildi.

PKK üyesi 9 kişiye verilen idam cezası onaylandı. Eskişehir Dev-Yol davasında 2 sanık için idam cezası verildi.

Adana Cezaevinde "müşahade" altında bulundurulan 61 siyasi tutuklu koşulları protesto için açlık grevine başladı.

19 ŞUBAT Son üç buçuk yılda 240 yayın hakkında toplatma kararı verildiği belirlendi.

20 ŞUBAT İlk Adım dergisi DGM tarafından sınıf düşmanlığı yapıldığı ve komünizmin övdüğü gerekçesiyle拓latıldı.

Ceylanpınar'da, toprağa gömülmüş tabancalarla ilgili olarak gözaltına alınan Adnan Tıvsız'ın jandarma karakolunda işkence ile öldürülüp cesedinin mayın tarlasına atıldığı ileri sürültüyor.

23 ŞUBAT Diyarbakır'da Kupaş köyünde firarda olan oğlu nedeniyle karakola götürülen Zülfikar Bayram'ın dövülerek öldürülüğü ileri sürültüyor. 4 jandarma tutuklandı.

25 ŞUBAT Diyarbakır eski Belediye Başkanı Mehdi Zana hakkındaki 15 yıllık mahkumiyet kararı onaylandı.

27 ŞUBAT 1402'lik 7 öğretim üyesi İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi Rektörlükleri aleynine dava açtı.

Jandarma tarafından toplu işkençe gördüklerini söyleyen Diyarbakır Kırkpınar köylülerinden bir kişi SSK hastanesinde tedavi görür.

2 MART Kenan Evren'i mahkemeye veren Aziz Nesin'in avukatı Emin Değer hakkında dava dilekçesinde Cumhurbaşkanı'na hakaret ettiği gerekçesiyle soruşturma açıldı.

İşçi Olayları

17 ŞUBAT Şeker Sigorta ve Dora'da anlaşma imzalandı.

Bağımsız Banks Sendikası'na bağlı işçiler Yapı ve Kredi Bankası'nda fazla mesai yapmayarak işveren protesto ediyorlar.

19 ŞUBAT Toplusoğlu gerginlerinde anlaşma sağlanması üzerine NETAŞ grevi bitti.

Petrol-İş Sendikası'na bağlı 135 işçi Kauçuk Sanayii'nde greve başladı. İşveren lokavt ilan etti.

Topkapı Türk Elektronik'teki Otomobil-İş'e bağlı 400 işçi fazla mesailerin ödenmemesini protesto için yemek boykotu yaptı. Sivil görevliler işçilerin ifadelerini aldılar.

20 ŞUBAT Bağımsız Banks Sendikası'na bağlı Yapı ve Kredi Bankası çalışanları, işkolunda grev ve diğer eylemler yasağı olduğu için "gündümüz birligimizdir" yazılı rozetler takarak kampanya başlıyorlar.

21 ŞUBAT İETT şoförleri toplusoğlu gerginlerin uzaması ve işverenin sadece yüzde

10 zam vermesi üzerine pasif direniş geçerek yavaş gittiler. Belediye-İş üyesi şoförler nizamnameye uyararak 30 km. hız yaptıklarını belirtiyorlar.

Yaygınlaşan sözleşmeli personel uygulamasının bir sonucu olarak İktisat Bankası'nda Basisen Sendikası yüzde 50 artı 1 coğunuğu sağlanamayınca sözleşme yapma yetkisini kaybetti.

İETT şoförlerinin talimata uygun olarak 30 km. hız direnişinde trafik polisleri bazı şoförleri emniyetle götürdü. Bunun üzerine bazı şoförler kontakt kapatarak uzun süre hareket etmediler. Şişli plantonluğu önünde müdürlük aleynine slogan attılar.

Dalan İETT şoförlerine "iyi bir zam için" "namus sözü" verdi. Gözaltına alınan 6 şoför salverildi.

Türk-İş sözleşmeli personel uygulamasına karşı eyleme geçmek için "toplú dava" açılmıştır.

Türk-İş Başkanlar Kurulu 300 bin kamu işçisini ilgilendiren toplusoğlu gerginlerin kilitlenmesi üzerine tüm iş kollarında iki saatlik iş durdurma eylemi yapılmasına karar verdi.

Kula'da HAK-İş'e bağlı Özziplik-İş sendikası ile İmamoğlu İplik Fabrikası arasında anlaşma sağlanamayınca 42 işçi greve başladı.

Erdemir'de toplusoğlu gergin yetkililerin sendika belirlemesine referandum yapılması için imza toplayan 4 işçi, işverenin güvenlik görevlileri tarafından gözetmeye alınarak sorgulandı.

KİT'lerde çalışan sözleşmeli personel tek tip sözleşme imzalayacak.

Ekonomi

18 ŞUBAT Devlet Bakan Titiz'in önerdiği yeni rejime göre, sözleşmeli personelin her yıl yüzde 10'luk en başarısız bölüm isten atılacak.

Kayith işçilerinin sayısı 7 yılda 4 kat arttı, 1986 sonunda 1 milyon 76 bini aştı.

Yabancı bankalara borcu 103 milyar dolara ulaşan, yılda 12 milyar faiz ödeyen Brezilya, borç faizi ödemesini durdurdu.

Meclis'te görüştü "batık şirketleri kurtarma yasası"nın kapsamına, batık şirketlerin piyasaya olan 50 milyon liranın üzerindeki borçlarının da alınması onaylandı.

Batık kredileri 51,8 milyar lira olan TÖBANK'ın hisselerinin yüzde 65,88'i Ziraat Bankası'na, Halk Bankası ve Emlak Kredi Bankası'na devrediliyor.

"Mali bünyesi zayıfladı" için Anadolu Bankası'nın da "kurtarılması", Yüksek Denetleme Kurulu önerildi.

Yüksek Denetleme Kurulu raporlarına göre batık kredilerin yüzde 61'i ni 8 kamu bankası omuzluyor.

Kamu bankalarına 500 şirket 500 milyon borç taktı. Cumhuriyet gazetesi şirketlerin adlarını açıkladı.

Doğu Anadolu

26 ŞUBAT PKK'nın Taşdelen köyü baskının dan sonra Doğu başlatılan operasyon sürüyor.

Devlet Bakanı Karaevli sinir 600 metreden yakın olan köylerin -Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da- büyük birimlere taşınacağını açıkladı.

Nusaybin'in Doğanlı köyü sakinleri jandarma ve köy korucularının baskınlarında kadın çocuk ihtiyar ayrumu yapılmaksızın herkesin soyulduğunu ve meydan dayağı çekildiğini söylüyorlar.

Genelkurmay Başkanlığı, Irak'ın kuzeyinde Türk sınırına yakın bölgelerdeki PKK kamplarının dün sabah Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçakları tarafından bombardandığını açıkladı.

İçişleri Bakanı, Siirt, Hakkâri, Van ve Diyarbakır'da 1158 köyden 800'üne köy korucusu verildiğini açıkladı.

Dünyadan

16 ŞUBAT Yunan İşçi Sendikası Konfederasyonu'nun genel grevlerinden sonra devlet memurları sendikası ve tıcarat ve esnaf dernekleri de ekonomi politikasını protesto için 48 saatlik grev yapıyorlar.

Bangladeş'te devlet bakanı Erşad'ın çekilmesini isteyen muhalif partilerin düzenlediği 6 saatlik genel grevde çıkan çatışmalarda 70 kişi yaralandı.

Arjantin cuntasının son başkanı Galtieri, Falkland savaşa dolayıyla mahküm edildikten sonra, şimdi de insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak yargılanacak.

Brezilya'da ordu birlikleri petrol işçilerinin grevini önlemek için petrol rafinerileri işgal etti. Gemi ve tersane işçileri askerlerin kendilerini çağlasmaya zorlamaları üzerine toplu istifa kararı aldılar. Binlerce çiftçi de ekonomik politikayı protesto için yolları traktörlerle işgal etti.

İspanya'da 30 kente ekonomik politikayı protesto için Komünist İşçi Sendikaları tarafından gösteriler düzenlendi.

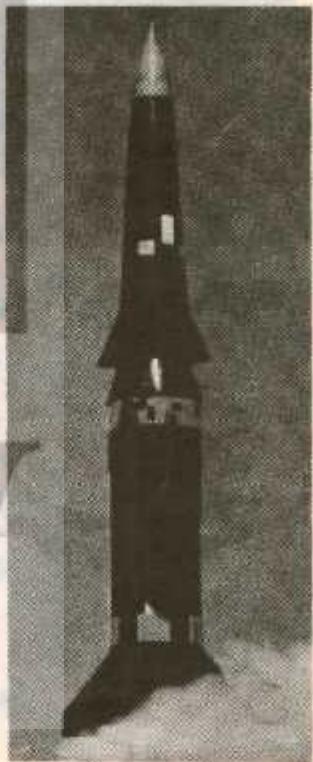
Barış-Silahsızlanma

24 ŞUBAT Sovyetler Birliği 6 Ağustos 1985'ten beri durdurduğu yeraltı nükleer denemelerine tekrar başlayacağını açıkladı, ancak ABD'nin durdurması halinde moratoryuma derhal geri doneceklerini açıkladı.

Gorbacov ülkesiyle ABD arasında diğer silahsızlanma konularından ayrı olarak orta menzilli füzelerin geleceği hakkında bir anlaşma yapılması umundur.

NATO Başkomutanı Rogers SSCB'nin önerisi üzerine, yalnız orta menzilli füzelerde indirim anlaşmasının yeterli olmayacağı, anlaşmanın konvensiyonel silahları da kapsaması gerektiğini söyledi.

▼ Orta menzilli füzeler. Avrupa'dan kaldırılması önerileri sonuç verecek mi?

Düşünüzdeki meyvayı yaratın...

Crosfield

kendi kendini hızla finanse edebilme ve gelecekte büyümeye özelligile siz riskten kurtarıyor.
Üstelik meyvanız için düslediginiz tüm ayrımlarını basit ve hızlı operatör işlemeleriyle
en kısa zamanda gerçekleştiren Crosfield
olanak veriyor.

Magnascan renk ayırmalarını basit ve hızlı operatör işlemeleriyle
meyvanızı en sağlıklı biçimde alabileceğiniz tüm ayrımları sağlıyor...
En karışık renk ayrımlarını basit ve hızlı operatör işlemeleriyle
her zaman standart sonucu alabilmenize
daha kendini bile karşılayamadan güncellliğini yürüse,
yapığınız yathom meyvası alınmadan kurmuş ağaca benzer.
İşte Crosfield

metro

HÜMESLİK İHLAKI İHRACAT VE TİCARET A.Ş.

Yerebatan Cad. Muhterem Efendi Sok. No: 15
Sultanahmet - İSTANBUL

Tel: 511 82 40 Telex: 23153 ofst tr.

Ankara Bürosu

Konur Sok. 44/7 Bakanlıklar - ANKARA

Tel: 18 03 46 - 17 90 88